

**Masarykova univerzita
Filozofická fakulta
Ústav evropské etnologie
Etnologie**

Lucie Flochová

**JARNÍ LIDOVÉ ZVYKY NA ROUSÍNOVSKU.
HISTORIE A SOUČASNOST**

Magisterská diplomová práce

**Vedoucí práce: doc. PhDr. Martina Pavlicová, CSc.
2012**

Prohlašuji, že jsem magisterskou práci na téma „Jarní lidové zvyky na Rousínovsku. Historie a současnost“ vypracovala samostatně s použitím literatury a pramenů, které zmiňuji v seznamu.

.....
Bc. Lucie Flochová

Chtěla bych poděkovat vedoucí práce, paní doc. PhDr. Martině Pavlicové, CSc., za odborné vedení, cenné rady a připomínky při jejím zpracování. Děkuji také všem respondentům za ochotu a jejich vyprávění. Velké poděkování patří rovněž kronikáři Ing. Karlovi Lochmanovi z Rousínova za cennou pomoc a Ondřeji Doležalovi za podporu a trpělivost.

Obsah

1. ÚVOD	6
2. ROUSÍNOVSKO – VLASTIVĚDNÁ A NÁRODOPISNÁ CHARAKTERISTIKA OBLASTI.....	8
2.1 Duchovní správa.....	11
2.2 Lidové tradice na Rousínovsku	12
2.3 Lidový oděv	13
2.4 Další projevy tradiční kultury	14
2.5 Čechyně.....	17
2.6 Královopolské Vážany	21
2.7 Kroužek	26
2.8 Rousínov	29
2.9 Rousínovec	33
2.10 Slavíkovice	35
2.11 Vítovice	39
3. JARNÍ ZVYKY OD POPELEČNÍ STŘEDY PO STAVĚNÍ MÁJE	43
3.1 Popeleční středa, období půstu a postní neděle.....	44
3.2 Smrtná neděle.....	45
3.3 Od Květné neděle po Velikonoční pondělí	46
3.4 Velikonoce a jejich atributy	49
3.4.1 Velikonoce jako slavnost předkřesťanská	49
3.4.2 Velikonoce jako svátek židovský	50
3.4.3 Velikonoce jako svátky křesťanské.....	51
3.4.4 Velikonoce a církevní rok	52
3.5 Symboly Velikonoc.....	53
3.6 Pálení čarodějnic a stavění máje	57
4. TERÉNNÍ VÝZKUM JARNÍCH OBYČEJŮ NA ROUSÍNOVSKU	59
4.1 Smrtná neděle.....	59
4.1.1 Čechyně	59

4.1.2	Královopolské Vážany	61
4.1.3	Kroužek	75
4.1.4	Rousínov	76
4.1.5	Rousínovec	79
4.1.6	Slavíkovice	81
4.1.7	Vítovice	82
4.1.8	Od Květné neděle po Velikonoce	85
4.2	Pálení čarodějnic a první květen	97
5.	ZÁVĚR	101
6.	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY, PRAMENŮ, INFORMÁTORŮ	104
6.1	Literatura	104
6.2	Prameny	106
6.2.1	Institucionální	106
6.2.2	Soukromé	107
6.3	Respondenti	108
6.4	Seznam obrázků	109

1. ÚVOD

Jaro patřilo vždy k důležitým částem hospodářského roku a dodnes je také obdobím s cyklem významných křesťanských svátků. Každá roční doba byla v lidové kultuře něčím charakteristická, jaro pak symbolizovalo znovuzrození, růst a naději, což se projevovalo samozřejmě ve výročních obřadech a obyčejích. V tuto dobu slaví křesťané Velikonoce, s nimiž je spojeno připomenutí a oslava zmrtevýchvstání Ježíše Krista. Vzhledem k tomu, že křesťanské Velikonoce mají velice blízko k jarní rovnodennosti, může mít tato tradice své kořeny již v předkřesťanském slavení příchodu jara.

Pro svou práci jsem si zvolila studium jarních lidových zvyků na Rousínovsku, jejich identifikaci a zdokumentování v terénu. Záměrem bylo získat ucelený obraz jarních zvyků v této oblasti, přičemž jarní období je zde vymezeno časovým úsekem mezi Popeleční středou a stavěním máje. Popeleční středa nemá pevné datum, vypočítá se odečtením čtyřiceti dní od Velikonočního pondělí, a stavění máje probíhá obvykle den po pálení čarodějnic, tedy 1. května. Pokud však v některých lokalitách Rousínovska chodilo prosebné procesí o jarních kvatembrových dnech (tedy týden před svatodušními svátky), nebo se konaly májové pobožnosti, byly do výzkumu také zahrnuty. V některých vesnicích se máje stavěly i při příležitosti hodů (Slavíkovice, Královopolské Vážany), tyto obyčeje jsem však již do práce nezahrnovala.

V jarním období jsou dodnes nejdůležitějším svátkem Velikonoce, kterým předchází šest postních nedělí. Završením období církevních oslav Velikonoc jsou tzv. svatodušní svátky neboli Letnice. Letnice jsou rovněž svátky pohyblivé, slaví se padesát dní po Velikonocích, tedy deset dnů po svátku Nanebevzetí Páně. Jejich vazbu na projevy lidové tradice jsem již hlouběji nestudovala, zkoumané období jsem vymezila výše popsaným způsobem.

Oblast, ve které výzkum probíhal, byla vytyčena v katastru města Rousínov (dříve také Nový Rousínov), které se nyní skládá z městských částí Rousínovec, Slavíkovice, Vítovice, Kroužek, Čechyně a Královopolské Vážany. Nynější městské části Rousínova byly dříve samostatnými obcemi a v průběhu let byly k Rousínovu připojovány, nebo se naopak osamostatňovaly. Nejčastějším rokem trvalého připojení

k Rousínovu je rok 1976.¹ V minulosti se každá obec vyvíjela samostatně, etnické složení i kulturní vývoj byl rozdílný, ale je pravda, že vesnice se navzájem ovlivňovaly. Příkladem etnické odlišnosti je obec Čechyně, která náležela do německy mluvícího vyškovského jazykového ostrůvku. Stěžejním bodem práce byl terénní výzkum a dokumentace konkrétních zvyků v obcích, který jsem uskutečnila v letech 2011 a 2012. Výzkum probíhal metodou zúčastněného pozorování a následnými rozhovory se současnými aktéry, ale i s pamětníky. Kontakty na některé informátory jsem navázala již při psaní bakalářské diplomové práce a stejně jako tehdy mi i nyní velmi pomohl rousínovský kronikář ing. Karel Lochman. Nezbytné bylo studium literatury a archivních pramenů. Opírala jsem se o kroniky farní, školní i obecní. Pracovala jsem s úředními prameny ve Státním okresním archivu Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, ve fotoarchivu Muzea Vyškovska, některé fotografie jsem získala od respondentů. Farní kroniky města Rousínov, lokalit Rousínovec a Královopolské Vážany jsou uloženy na rousínovecké fáře. Školní kroniky, stejně jako kroniky obcí, nalezneme ve Státním okresním archivu Vyškov, některé části kronik jsou však také okopírovány mezi lidmi nebo u kronikáře.

Zajímavým pramenem byly autorské rukopisy v osobním držení. Ve Vítovicích zpracoval ing. Jan Lokaj historii obce, přírodní poměry, ale také lidové zvyky, které se zde vyskytovaly v historii a v období vzniku rukopisu. Čerpal z dostupných kronik, z nichž vybral důležité události. Kroužecký rodák Alois Reich zpracoval historii vesnice, ve které žil, do dvou malých svazků, které vydal vlastním nákladem. Do útlého vydání těchto rukopisů poznamenal i některá lidová rčení a popis zvyků. V Kroužku žil také Josef Hlásenský, který si vedl své vlastní kroniky nejen o své rodině, ale také o dění ve vesnici. Výzkum ve Slavíkovcích přinesl další cenný pramen, rukopisné poznámky jedné z obyvatelek, Marie Tomanové, narozené koncem 19. století.

Jako pomocnou metodu jsem využila dotazník, který sloužil spíše pro doplnění informací. Otázky byly zaměřeny na existenci a podobu jarních svátků a udržování tradic v rodině.

¹Čáda, František: *Rousínov. Dějiny a jeho socialistická přítomnost*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 1982.

2. ROUSÍNOVSKO – VLASTIVĚDNÁ A NÁRODOPISNÁ CHARAKTERISTIKA OBLASTI

Město Rousínov leží na úpatí jihovýchodního okraje Dražanské vrchoviny v údolí na pravém břehu Rakovce. Nachází se 25 kilometrů severovýchodně od města Brna na bývalé obchodní cestě z Brna do Olomouce. Od okresního města Vyškov je vzdálen 12 kilometrů. K Rousínovu v současnosti patří městské části Rousínovec, Slavíkovice, Královopolské Vážany, Vítovice, Kroužek a Čechyně. Dohromady zde žije přes 5000 obyvatel. Katastr Rousínova náleží do okresu Vyškov, v minulosti byl součástí soudního okresu Slavkov. Z pohledu etnografické rajonizace leží Rousínov již téměř v oblasti Brněnska, má však velmi blízko k Hané a dalo by se tedy říci, že projevy těchto dvou regionů se zde značně mísí. Zdenka Jelínková upozorňovala, že Rousínovsko je přechodnou oblastí směrem k Brněnsku a brněnským Hanákům, od charakteru Hané se proto liší.² Nářečí je zde rousínovské,³ jen v Čechyni se asi do roku 1945 hojně užívalo německo-české nářečí. Čechyně byla totiž jednou z vesnic vyškovského jazykového ostrova.⁴

Současné městské části Rousínova bývaly v minulosti samostatnými obcemi, dnes jsou však s Rousínovem spojeny v kompaktní sídelní celek. Z počátku samostatné sídelní jednotky se k sobě neustálým rozšiřováním blížily. Dnes například mezi částmi Rousínov, Rousínovec a Slavíkovice nepoznáme, kde jedna končí a začíná druhá. Rousínov byl s okolními obcemi vždy přirozeně spojen a dohromady tvořily ekonomický i sociální celek. Okolní vesnice měly často stejného majitele jako Rousínov, nebo pod Rousínov přímo spadaly. Rousínov byl také správním centrem, kam lidé chodili na poštu, trhy či za prací. Město i vesnice se k sobě stálým stavebním rozrůstáním přibližovaly. Tato integrace se neprojevovala pouze po stránce stavební, ale i po stránce hospodářské. Obce Rousínov, Rousínovec, Slavíkovice a Královopolské Vážany byly dne 1. července 1942 administrativně sjednoceny v jednu. Čechyně byla z tohoto protektorátního sloučení vyjmuta z politických důvodů.⁵ Spojení obcí se z dlouhodobého hlediska neudrželo zřejmě proto, že nebylo přirozeným vplynutím

² Jelínková, Zdenka: *Lidový tanec na Hané a v přilehlých oblastech*. Olomouc: Okresní kulturní středisko, 1991, s. 7.

³ Nekuda, Václav: *Vlastivěda moravská Vyškovsko*. Brno: Muzejní spolek v Brně, 1965, příloha nářečí.

⁴ Brázdilová, Lenka: *Etnografie vyškovského jazykového ostrova*. Praha: Eosprint, 2004.

⁵ Čáda, František: *Rousínov, dějiny a socialistická přítomnost*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1982, s. 26-27 a 34.

situace, ale bylo nařízeno okupačními úřady. Tak se po skončení druhé světové války od Rousínova administrativně oddělily obce Královopolské Vážany a Kroužek. Vývoj stavební, ale i hospodářský však dál slučoval aglomerace do jednoho urbanistického a ekonomického celku. Po právní stránce se to projevilo sloučením Rousínova, Kroužku a Čechyně pod společný městský národní výbor. Stalo se tak na podzim roku 1976. Často však i kulturní a společenské spolky byly společné pro více vesnic.

Až do roku 1925 se užívaly původní historické názvy dnešního Rousínova a Rousínovce. Rousínov na starých dokumentech a mapách najdeme jako Nový Rousínov (Neuraussnitz) a Rousínovec jako Starý Rousínov (Altraussnitz).⁶ Jak napovídá původní název, počátky osídlení jsou spjaty se Starým Rousínovem, dnešním Rousínovcem. Původní Starý Rousínov se rozkládal na návrší nad potokem Rakovec a jeho založení se datuje do 13. století. Pod touto původní starší částí na druhé straně úvalu byla zbudována podél významné cesty spojující města Brno a Olomouc druhá část vesnice, nynější Rousínov.⁷

Největšího rozkvětu dosáhlo město a jeho okolí v 19. století s rozvojem stolařského a nábytkářského průmyslu. Rozvoji napomohla také stavba železnice ve Slavíkovicích. Nejprve však rozvoj a stavba železnice zapříčinily úbytek práce pro mnoho rousínovských občanů. Město Rousínov leželo na trase z Brna do Olomouce, dařilo se zde proto bednářům, kovářům či hostinským. Z dalších řemesel, která tu vedle zemědělství vzkvétala, jmenujme mlynářství a tkalcovství. Ostatně v kronice Čechyně se dozvídáme: „*Když půjdeme po silnici ještě asi kilometr dál, dorazíme na tržiště Nový Rousínov, kdysi, kdy povoznictví ještě bylo v rozmachu, živé místo. Vůz vedle vozu stály zde vyrovnány, maštale zájezdních hostinců byly plné koní, v lokálech bylo živo dnem i nocí. Tu přicházeli z Ruprechtova z hor a přinášeli kolářům dřevo, kovářům uhlí; Komořanáci prodávali svá bičíště; Čechyňáci a Rousínováci poskytovali příprěž. Do Krnova, ba až do nížin Odry a Visly táhly vozy naložené zbožím a přijíždějící od Vídně; to byl výdělek a život! Dnes tudy vede dráha, všechno je pusté a liduprázdné.*“⁸

Od začátku 60. let 19. století se v Rousínově a okolí zakládalo mnoho českých spolků, pořádaly se kulturní vystoupení a hudební produkce. Nejstarší byly spolky židovské obce, z českých pak Sokol, pěvecký spolek Sušil nebo první ženský spolek

⁶ Státní okresní archiv Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna. Archiv města Rousínova, Obecní kronika Nový Rousínov, NAD č. 492, s. 151.

⁷ Čáda, František: *Rousínov, dějiny a socialistická přítomnost*, c.d., s. 25.

⁸ Gedenkbuch der Gemainde Tschechen, rukopis, elektronická podoba přeložena Marií Frankovou a přepsána ing. Karlem Lochmanem, s. 5.

Karolína Světlá.⁹ Téměř každá obec měla také své ochotnické divadlo, objevují se tedy četná divadelní vystoupení ochotníků.

Z náboženského vyznání v historii převažovalo ve všech částech města náboženství katolické,¹⁰ pouze v Rousínově nalezneme poměrně velkou minoritu Židů. Jejich život zde připomíná židovská synagoga a židovský hřbitov.¹¹ Nejstarší čitelný náhrobek na tomto hřbitově pochází z roku 1621, samotný hřbitov je však pravděpodobně mnohem starší. Jeho stáří nelze s jistotou odhadnout, předpokládá se však, že vznikl nedlouho poté, co se zde začaly hromadně usazovat první židovské rodiny, tedy po první polovině 15. století.¹² Od ostatních obcí vykazuje určitou odlišnost obec Čechyně, a to kvůli zařazení do vyškovského jazykového ostrova. Zde tvořili až do roku 1945 majoritu němečtí obyvatelé. Jejich vyznání bylo katolické.

Obr. č. 1: Mapa zkoumané oblasti. Převzato z: mapy.cz, 2012.

⁹ Čáda, František: *Rousínov, dějiny a socialistická přítomnost*, c.d., s. 417.

¹⁰ Tamtéž. V edici *Vlastivěda moravská*, práce Aloise Ličmana Slavkovský okres (2009) a Vladimíra Nekudy Vyškovsko (1965).

¹¹ Čech, Martin: *Židé v Rousínově*. Rousínov: Město Rousínov, 2005, s. 7.

¹² Tamtéž, s. 18.

2.1 Duchovní správa

V katastru města Rousínov se v současnosti nacházejí dva farní okrsky. Jsou to farnosti Rousínov se sídlem v Rousínovci a Královopolské Vážany, patřící do slavkovského děkanství v brněnské diecézi. Obě náleží ke kapitule sv. Petra a Pavla v Brně. V Rousínově se ještě nachází filiální kostel svaté Marie Magdaleny.

Již v roce 1398 byla v Rousínovci zřízena první fara, do jejíž farnosti spadaly všechny vesnice z okolí. Sem byl přiřazen také Rousínov. Zde se ale začala pravděpodobně v 15. století budovat kaple svaté Marie Magdalény. Kaple byla později přebudována na malý kostel a byla postavena na místě dnešního náměstí. Kolem ní se původně rozprostíral malý hřbitov. Po dalším rozšíření z ní byl vybudován kostel filiální, což znamená, že u něj nebyla zřízena farnost a hřbitov byl zrušen. Patří tedy pod správu faráře sídlícího jinde, v tomto případě v Rousínovci. Farnost v Rousínově nevznikla pro malý počet katolíků. Tento nízký počet mohl mít na svědomí rod Dubčanských, z nichž nejstarší Jan Dubčanský ze Zdenína a na Habrovanech, který sídlil v Lulči, byl zakladatelem sekty Habrovanských.¹³

V roce 1696 byla v Rousínově ustanovena samostatná fara s novým farním obvodem pro Rousínov a Kroužek. Obě obce byly vyjmuty ze starého farního obvodu Rousínovec. Do roku 1787 patřila rousínovská fara k vyškovskému děkanátu, poté byla připojena k nově vzniklému děkanátu slavkovskému.¹⁴

Dnes už farní okrsky Rousínov a Rousínovec nejsou rozlišeny. Existuje jen farnost se souhrnným názvem Rousínov s centrem na faře v Rousínovci. Dřívější rousínovecká farnost byla poměrně rozsáhlá, patřily k ní Slavíkovice, Čechyně, Rousínov, Kroužek i Královopolské Vážany. Z okolních obcí také nedaleké Velešovice, Dražovice, Podbřežice, Komořany a Habrovany. Pozdější rousínovská farnost zahrnovala jen Rousínov a Kroužek. V současnosti farnost Rousínov zahrnuje, co se týká sledovaných obcí, Slavíkovice a Čechyni, Rousínovec a Kroužek. Do této farnosti patří navíc i Podbřežice a Velešovice. K farnosti Královopolské Vážany jsou ze sledované oblasti přiřazeny Vítovice, dále k ní náleží i obce Habrovany a Olšany.

¹³Sedlmajer, Václav: *O původu rousínovských chrámů, kostelů, kapliček a zvoníček*. Rousínovský zpravodaj 2006, č. 6, s. 5-7.

¹⁴Čáda, František: *Rousínov, dějiny a socialistická přítomnost*, c. d., s. 43.

2.2 Lidové tradice na Rousínovsku

Rousínovsko spadá do okresu Vyškov, který už můžeme vnímat jako přechodovou oblast pro národopisný region Hané. Rousínovsko má velmi blízko k užšímu Brněnsku, což tento region ovlivnilo hlavně v oblasti oděvu.¹⁵ I podle dalších projevů lidové kultury, jako je stavitelství, nářečí, zvyky a obyčeje, řemesla a další vidíme v Rousínově vliv regionu Hané a užšího Brněnska.

V Rousínově se narodil František Sušil (1804 – 1868), teolog a také sběratel lidových písní. V jeho písňové sbírce¹⁶ nalezneme 17 písní od Rousínova a ze Slavíkovíc dokonce 22 písní.¹⁷ Byl jedním z prvních sběratelů v oblasti. Na přelomu 19. a 20. století zapisovaly do školních či obecních kronik postřehy o prvcích lidové kultury převážně učitelé. V Kroužku některé prvky lidové kultury zaznamenal do školní kroniky¹⁸ správce školy Antonín Zapletal. V Královopolských Vážanech zdokumentoval zvyky a další projevy lidové kultury správce školy Antonín Placher. Navázal na Sušilův sběr písní a sesbíral některé balady a hlavně cyklus vranských královniček. Několik zapsaných písní dodal Františku Bartošovi pro jeho sbírku z roku 1889. Od první poloviny 20. století se ve sběru lidových písní setkáme s odmlkou, až od 50. let se znovu probouzí zájem o lidovou píseň a tanec u Zdenky Jelínkové.

Ve druhé polovině 20. století se o lidovou kulturu v oblasti zajímala Renata Zemanová, která zkoumala hlavně architekturu¹⁹ a také vyškovský jazykový ostrov a jeho zvyky. Lidový oděv popsal Václav Burian společně s Jaroslavou Zastávkou²⁰ a přímo o Rousínovsko se zajímala v jednom z článků Miroslava Ludvíkové.²¹ Zdenka Jelínková ve své práci o královničkách na Hané zmiňuje také Královopolské Vážany.²² Další cenné informace pak nacházíme ve Státním okresním archivu Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna. Nachází se zde kroniky obecní i školní z celé oblasti vyjma Vítovic. Místní kronika existovala, ale byla pravděpodobně ztracena. Z Vítovic

¹⁵Ludvíková, Miroslava: *Kroj na Vyškovsku. (K otázce východních hranic brněnského kroje.)* Časopis Moravského muzea 52, 1967, s. 183-216.

¹⁶Sušil, František: *Moravské národní písně*. Brno 1859.

¹⁷Čáda, František: *Rousínov, dějiny a socialistická přítomnost*, c.d., s. 227.

¹⁸SOKA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, MNV Kroužek, Kronika školní, 1891 – 1921, NAD č. 276, bez inv. č.

¹⁹Zemanová, Renata: *Památky vyškovského okresu*. Muzeum Vyškovska: Vyškov, 1973.

²⁰Burian, Václav- Zastávková, Jaroslava: *Lidový oděv na Vyškovsku v druhé polovině 19. a první polovině 20. století*. Olomouc: Vlastivědný ústav, 1966.

²¹Ludvíková, Miroslava: *Kroj na Vyškovsku. (K otázce východních hranic brněnského kroje.)* Časopis Moravského muzea 52, 1967, s. 183-216.

²²Jelínková, Zdenka: *Královničky na Hané (jejich formy a tradování)*. In: *Lidová kultura na Hané*. Okresní úřad v Olomouci: Olomouc, 1993.

a Kroužku lze využít zápisky rodáků, jedná se o vítovský rukopis od Jaroslava Lokaje²³ a útlé svazky Z minulosti obce Kroužku a Dodatek k minulosti obce Kroužku od Aloise Reicha.²⁴

Rok na vsi míval svůj pravidelný rytmus daný zemědělskou činností obyvatel. Koloběh hospodářských prací byl každoročně prezentován čtyřmi ročními dobami. Na jaře se osívalo pole, což se projevovalo také ve zvycích. Ty směřovaly nejvíce k prosbám za úrodu. Léto bylo ve znamení sklizně, podzim dokončením prací a zima obdobím odpočinku a bilancování. Pravidelné střídání prací v jednotlivých ročních obdobích se odráželo v obřadech a obyčejích. V jednotlivých kapitolách, týkajících se vždy konkrétní vesnice, jsou popsány všechny zvyky udržované v místě vyjma zvyků jarních. Období od Popeleční středy až po stavění máje (první květen) je součástí vlastního terénního výzkumu v rámci historického průřezu.

2.3 Lidový oděv

Lidový oděv je jedním z hlavních identifikačních prvků. Představuje na první pohled viditelný ukazatel příslušnosti k oblasti. Jako projev lidové kultury je důležitým znakem regionu, proto je mu věnována pozornost, i když přímo s jarními zvyky nesouvisí. Jistou provázanost můžeme pozorovat v oblékání si svátečních krojů na významné svátky, k nimž Velikonoce a předcházející postní doba patří. Kroj, stejně jako zvyky a oslavy svátků, které probíhají v celé obci či vesnici hromadně, vyvolává pocit jednoty a soudržnosti.

O lidový oděv na Vyškovsku se v historii zajímalo několik badatelů. O druhé polovině 19. století a začátku 20. století pojednává publikace Václava Buriana a Jaroslavy Zastávkové.²⁵ Je zde přihlédnuto i k německé menšině, která se na tomto území nacházela až do roku 1945. Nejvíce však o lidovém oděvu psala Miroslava Ludvíková, například ve sborníku Lidový oděv a tanec na Hané,²⁶ nebo ve studii o kroji na Vyškovsku a otázce východních hranic brněnského kroje,²⁷ kde je popsáno právě

²³Lokaj, Jaroslav: *Báje, pověsti, zvyky a lidové obyčeje z Vítovic*. Rukopis. 2004

²⁴Reich, Alois: *K minulosti obce Kroužku*. Brno: vlastním nákladem, 2003. Také *Dodatek k minulosti obce Kroužku*. Brno: vlastním nákladem, 2004.

²⁵Burian, Václav- Zastávková, Jaroslava: *Lidový oděv na Vyškovsku v druhé polovině 19. a první polovině 20. století*. Olomouc: Vlastivědný ústav, 1966.

²⁶Ludvíková, Miroslava: *Lidový kroj na Hané*. In: Hýbl, František (red.): *Lidový oděv a tanec na Hané*. Přerov: Muzeum Komenského, 1998, s. 7-13.

²⁷Ludvíková, Miroslava: *Kroj na Vyškovsku*. (K otázce východních hranic brněnského kroje.) Časopis Moravského muzea 52, 1967, s. 183-216.

Rousínovsko. Lidový oděv se vyskytoval jako pracovní a sváteční, který byl zachycován častěji, nosil se o nedělích do kostela, o svátcích nebo na oslavy.²⁸

V kronikách obcí i obecních škol najdeme záznamy zejména o zvycích nebo o krojích. V kronice Národní školy Starého Rousínova (dnešní Rousínovec) se píše: „*Na vyzvání slavné c. k. okresní školní rady ze dne 11. října 1898 zaznamenává správa školy do školní kroniky tyto místní zvláštnosti a zvyky.*“²⁹ V dalších kronikách však záznamy z tohoto období a z této výzvy nejsou.

Z oblasti Rousínovska existují starší ikonografické prameny, jako například portrét manželů Trnkových ze Slavíkovice z konce 18. století, který byl publikován v Časopise Moravského muzea.³⁰ Ke konci 19. století rekonstruuje nadučitel z Vážan Antonín Placher kroje z Vítovic a Královopolských Vážan, které se mají vztahovat k roku 1840. Podle Miroslavy Ludvíkové je však věrohodnost těchto kreseb sporná. Ludvíková také upozorňuje na dosah krojového cítění a uzavřenost zdejšího území.³¹ Hlavně ženy z Rousínova a okolních vesnice se pohybovaly pouze v okolí Rousínova, ať už šlo o nákupy na trzích či nedělní tanec, nebo poutní místa.³² V roce 1967 byl na Rousínovsku proveden výzkum, který organizovala Národopisná společnost československá. Zhodnocení výzkumu vypovídá o zániku kroje a přechodu k městskému oblečení.

2.4 Další projevy tradiční kultury

Nejen lidový oděv byl důležitým znakem identifikace a příslušnosti k regionu, byly to samozřejmě i další projevy lidové kultury jako stavitelství, nářečí, tanec a jiné. O lidový tanec na Rousínovsku se zajímala Zdenka Jelínková, její monografie popisuje tance v Královopolských Vážanech a Habrovanech.³³ Přímo o jednom z tanců, o královničkách, stejná autorka vydala článek ve sborníku Lidová kultura na Hané. Zde

²⁸Burian, Václav- Zastávková, Jaroslava: *Lidový oděv na Vyškovsku v druhé polovině 19. a první polovině 20. století*, c. d., s. 4.

²⁹SOKA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, Archiv obce Rousínovec, Kronika národní školy Starého Rousínova, 1880 – 1940, NAD č. 532, inv. č. 1, s. 50.

³⁰Ludvíková, Miroslava: *Kroj brněnského venkova v letech 1748 – 1848*. In: Časopis Moravského muzea 49, 1964, s. 169 – 198.

³¹Ludvíková, Miroslava: *Kroj na Vyškovsku*. (K otázce východních hranic brněnského kroje.) Časopis Moravského muzea 52, 1967, s. 202.

³²Tamtéž, s. 200.

³³Jelínková, Zdenka: *Lidový tanec z Královopolských Vážan a Habrovan na Rousínovsku*. Vyškov: Městské kulturní středisko ve Vyškově, 2000.

se připouští, že královničky byly na Rousínovsku známé.³⁴ Potvrzen je však tento obřadní tanec pouze ve školní kronice Královopolských Vážan. V letech 1953 a 1957 se ke slavnostnímu zakončení školního roku připravovaly různé tance, mezi nimi si děvčata nacvičovala i Královničky.³⁵ Není zapsáno, jestli se jedná o pokračování tradice svatodušních svátků, nebo o rekonstruovaný zvyk podle zápisů Lucie Bakešové.

Z pohledu lidového stavitelství je častou zmínkou v téměř každé kronice či záznamu zápis o existenci alespoň jednoho stavení s žudrem. Popis z Čechyně se o žudru zmiňuje také: „*Jižní čtvrť vesnice sestává veskrze z malých domečků, i když i v ostatních částech se malé domy roztroušeně vyskytují. Zvláště stojí za zmínku ještě také vyčnívající přístavek u vchodu – žudro, které se zachovalo u tří selských domů – u čísel 5, 46 a 53, zatímco kdysi je bylo možno nalézt u všech selských domů, jako typický znak tehdejšího stavitelství. V ostatních místech je žudro častěji zastoupeno, přece také tam všude bohužel mizí.*“³⁶ V jedné z rousínoveckých kronik se můžeme dočíst více o obydlích zdejších obyvatel. „*Příbytky zdejších občanů namnoze nepozbyly posud svéráznosti.*“³⁷ Nejstarším domem ve vesnici byl dům č. 7, který ještě měl žudr, ostatní domy už byly bez něj. U stropu šikmo do světnice nacházely se v domě svaté obrázky, jako například nejsvětější Trojice, Kristus na kříži, Panna Maria, Svatá rodina a různí další světci. Obrazy byly za sklem, které se dalo otevírat a za které se dávaly také malé obrázky svatých donesené z různých poutí. Pod obrazy byla lišta, za níž se vystavily malované talíře a mísy. V koutě stál stůl se dvěma lavicemi a několik dubových židlí. U hliněných kamen byla také lavka. Vzadu u zdi stály postele s vysoko nastlanými peřinami. Zvenku mezi okny a ve dveřích se malovaly různé vzory, nejvíce s použitím modré barvy. Tyto vzory si malovala každá hospodyně sama. Starší domy nebyly nahazovány maltou, před každým větším svátkem na jaře a v létě se poškozená místa oškrábala a zamazala se blátem ze žluté hlíny a ječmenných plev, teprve pak se přelíčila vápnem. Ve starších domech navíc nebyla kuchyně, vařilo se v síni na otevřeném ohni, vedle kterého bývala pec na pečení chleba.³⁸ Vítovické domy byly stavěny z vepřovic, kryté doškovou střechou. Z venku místní omazávali stavení hlínou

³⁴ Jelínková, Zdenka: *Královničky na Hané (jejich formy a tradování)*. In: Lidová kultura na Hané. Olomouc: Okresní úřad v Olomouci, 1993, s. 42 – 59.

³⁵ SOkA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, MNV Královopolské Vážany, Kronika školní, 1920 - 1970, NAD č. 688, bez inv. č, nestránkováno.

³⁶ Gedenkbuch der Gemeinde Tschechen, elektronická podoba přeložena Marií Frankovou a přepsána ing. Lochmanem. Rukopis, s. 3.

³⁷ SOkA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, Archiv obce Rousínovec, Kronika národní školy Starého Rousínova, 1880 – 1940, NAD č. 532, inv. č. 1, s. 51.

³⁸ Tamtéž, s. 51 – 52.

a plevami a poté bíle oličovali. Podrovnávka při zemi byla modrá, červená a černá. I zde stál před vchodem do stavení žudr. V předsíni stávala skříň s kuchyňským náčiním. Kuchyně bývala malá komůrka s pecí. Ve světnici byla z hlíny upěchovaná podlaha a trámový strop, u dveří stála kachlová kamna s troubou, za nimi pec a kolem kamen lavice. Pod okny pak byla lavice ještě jedna. Stavení přecházelo ve dvoře v chlévy a zahradu uzavírala stodola. Popis vychází z 18. století.³⁹

Ze Sušilových záznamů z 19. století z Rousínovska je známá králenká obchůzka původně s dívčími tanci „hanáckou“ a „skočnou“. Později však byla nahrazena Královničkami ze záznamů Lucie Bakešové.⁴⁰ V Rousínovci si už v roce 1899 posteskl místní správce školy, že národní písně málem vyhynuly. Škola prý se snaží zpíváním národních písní ve škole „uvést tyto opět do lidu, ze kterého vyšly, zpět.“⁴¹

V oblasti lidové slovesnosti se často můžeme setkat se zachycením pořekadel, pranostik a dalších projevů. Ve školní kronice Kroužku jsou zachyceny například tato přísloví a rčení:

- Dobrý pes lepší, než-li zlý člověk.
- Když děvče hvízdá, Panna Maria pláče.
- Marnivost' a pýcha jsou horší než chudoba.
- Zvykej pořádku, ujdeš zmatku na statku.
- Mladí ležáci, staří žebráci.
- Když slyšet slavkovské zvony zvoniti – musí do tří dnů pršeti.
- Jsou-li na hromnice kalužky, budou jablka i hrušky.
- Který člověk má studené nohy, je dlouho živ.
- Když se večer zametá – vymete se štěstí.
- Studený máj, v stodole ráj.
- Zelené Vánoce – bílá velkonoc.⁴²

Lidové léčitelství bylo známé v každé vesnici. V Rousínovci se používaly byliny jako lipový květ, květ divizny, jitrocel, podběl, rmen, zeměžluč a jiné.⁴³ Na zažehnání

³⁹ Lokaj, Jaroslav: *Historie obce Vítovic. Volné zpracování z dostupných literárních pramenů a ústních informací pamětníků*. Rukopis. 1987, s. 23.

⁴⁰ Jelínková, Zdenka: *Lidový tanec z Královopolských Vážan a Habrovan na Rousínovsku*. Vyškov: Městské kulturní středisko ve Vyškově, 2000, s. 7.

⁴¹ SOKA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, Archiv obce Rousínovec, Kronika národní školy Starého Rousínova, 1880 – 1940, NAD č. 532, inv. č. 1, s. 51.

⁴² SOKA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, MNV Kroužek, Kronika školní, 1891 – 1921, NAD č. 276, bez inv. č., nestránkováno.

ran a vředů užívala stařenka Zourková z čísla 8 v Kroužku toto říkání: „*Ve jménu Pána našeho Ježíš Krista Ukřižovaného – ve jménu Otce, i Syna i Ducha svatého – Amen. (Při tom se dělá kříž prstem zlatníkem pravé ruky.) Sejdi – sejdi znamení, jak neroste kamení – od Božího Vstoupení. Ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého – Amen.*“⁴⁴ Při tom se dělá kříž jako předešlý. To se opakuje třikrát.

Nářečí ve Vítovicích se řadí k nářečí rousínovskému, ve kterém lze nalézt prvky brněnského, podhoráckého, hanáckého i slováckého dialektu.

e, é se mění v i – vedli, sednite

é se mění v í, ý, - dýše, drýv, víst

i, í, se mění v e, é, - bél, hode⁴⁵

I ve Slavíkovcích soudí, že nářečí zde je velmi podobné hanáckému:

a se mění v ó – šótek, svótek

e měnilo v i, nebo ý – sednite, šil (šel), dýše, chlíb, nýst (nést)

i a y v é – vozél, voče (oči), bék, sér

záměna u a o - kupec (kopec), kopec (kupec, obchodník), bode⁴⁶

2.5 Čechyně

Název pochází od vlastního jména Čech – ves Čechova. Někdy je uváděna i jako Čechy, německy Tschechen (Czechin, Czech, Czechì).⁴⁷ Obec leží 12 km jihozápadně od Vyškova v těsném sousedství s Rousínovem, při státní silnici. Postavena byla po obou stranách potoka Rakovce. Zástavbou řadíme obec do kategorie návesní ulicovka, rozdělenou potokem napříč na dvě části. V minulosti se domy nacházely hlavně na jižním konci katastru obce. Hlavním zdrojem obživy bylo v minulosti zemědělství. Čechyně náležela spolu se sousedními Komořany k vyškovskému jazykovému ostrovu, kde do roku 1946 tvořilo většinu německé obyvatelstvo.⁴⁸

⁴³SOKA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, Archiv obce Rousínovec, Kronika národní školy Starého Rousínova, 1880 – 1940, NAD č. 532, inv. č. 1, s. 52.

⁴⁴SOKA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, MNV Kroužek, Kronika školní, 1891 – 1921, NAD č. 276, bez inv. č., neustránkováno.

⁴⁵Lokaj, Jaroslav: *Historie obce Vítovic. Volné zpracování z dostupných literárních pramenů a ústních informací pamětníků*. Rukopis. 1987, s. 23.

⁴⁶SOKA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, Archiv obce Slavkovice, Chronika školy slavíkovické, 1886 – 1917, NAD č. 557, bez inv. č., s. 23 – 24.

⁴⁷Ličman, Alois: *Vlastivěda moravská. II, Místopis: Slavkovský okres*. Brno: Garn, 2009, s. 187.

⁴⁸Tamtéž, s. 188.

První zmínky o obci jsou z roku 1350 a ves patřila původně k panství hradu Vildenberka, který stával u Pozořic. Obec měla v historii těžký osud, byla svými vlastníky opětovně prodávána nebo zastavována a také ji stíhala různá neštěstí. Teprve Mikuláš z Hrádku uvolnil ves roku 1558 ze zástavy. V 16. století dvakrát vyhořela tak ničivým způsobem, že v důsledku prvního požáru byla na tři roky osvobozena od všech platů.⁴⁹ Při druhém požáru bylo obci na tři roky prominuto 30 zlatých z obecního platu. Požár, tentokrát prokazatelně úmyslný, se nevyhnul ani mlýnu, roku 1643 byl vypálen vojáky. Byl ale obnoven, protože je opět zmiňován mezi obecním majetkem v roce 1846. Toho roku byl do majetku obce Čechyně mimo mlýn zapsán také zámček, škola a palírna.⁵⁰ V současnosti v obci mlýn i zámček najdeme, stavby ale slouží k soukromým účelům.

Svého času měla Čechyně dokonce dvě školy. Nejprve byla přiškolená od roku 1812 do Nového Rousínova, dnešního Rousínova. Obyvatelstvo obce bylo ze značné části německé národnosti, až do roku 1898 však učitelé vyučovali také v češtině. Roku 1912 je zmíněna v obci škola, původně německá.⁵¹ Česká menšinová škola obecná zde fungovala od roku 1919.⁵² Přifařena byla Čechyně vždy k Rousínovci.

Jinak ve spíše německé obci bylo možné nalézt i doklady českého živlu, do konce 19. století zasedala v obecním výboru většina Čechů a hovory se vedly v obou jazycích, německy i česky. Za okupace byly české rodiny vystěhovány, v roce 1946 zase nacističtí Němci odsunuti do Německa.⁵³

Z lidových zvyků, které se praktikovaly v Čechyni, se i kvůli složité situaci po 2. světové válce mnoho neuchovalo. Z vyprávění⁵⁴ víme, že se slavil masopust a na jaře děvčata chodila „po Smrtné“, chlapci zase obcházeli vesnici na Pondělí velikonoční s mrskačkami, což se zachovalo dodnes. Hody zde byly rovněž slaveny, jak se můžeme dočíst v zápise z roku 1927: „*Posvícení se slavilo v době od 20. do 22. 11. Bohužel letos neoblékla děvčata kroj ani jednou.*“⁵⁵ Jednalo se pravděpodobně o hody martinské.

Místní obyvatelé byli katolického vyznání a dodržovali mnoho církevních svátků a zvyků. Přípravy na masopust probíhaly už od Tří králů. Vybírali se hoši, kteří

⁴⁹ Gedenkbuch der Gemeinde Tschechen, elektronická podoba přeložena Marií Frankovou a přepsána ing. Lochmanem. Rukopis, s. 7.

⁵⁰ Ličman, Alois: *Vlastivěda moravská. II, Místopis: Slavkovský okres.* c.d., s. 191.

⁵¹ Gedenkbuch der Gemeinde Tschechen, elektronická podoba přeložena Marií Frankovou a přepsána ing. Lochmanem. Rukopis, s. 30.

⁵² Nekuda, Václav: *Vlastivěda moravská. Vyškovsko*, c.d., s. 317.

⁵³ Tamtéž.

⁵⁴ Rozhovor s Marií Vymazalovou (1936), 2011.

⁵⁵ Gedenkbuch der Gemeinde Tschechen, elektronická podoba přeložena Marií Frankovou a přepsána ing. Lochmanem, s. 45.

masopustní oslavy organizovali. Masopust se pak slavil tři dny od neděle do úterý. V neděli probíhala v obci taneční zábava, v pondělí procházel průvod masek obcí a večer se tančilo. Na první postní neděli chodili chlapi po vesnici a prosili o maso.⁵⁶ S velkou okázalostí se slavilo i Boží tělo. Poděkování za dobrou úrodu symbolizovaly poutě, které z Čechyně mířily nejčastěji na Lutršték do Němčan.⁵⁷ V zimě slavily děti svátek svatého Mikuláše obchůzkou vesnice, kde dostávaly sladkosti a oříšky. Na Štědrý den dodržovali lidé přísný půst a také se věštila budoucnost. Dívky klepaly na kurník a podle toho, zda se ozval kohout nebo slepice, se měla dívka vdát. Věštilo se také pomocí slupek cibule.⁵⁸ Na Tři krále chodily děti po koledě a psali na domy křídou K+M+B. V únoru se o Hromnicích svétily v kostelech svíčky, které se zapalovaly před bouřkou, aby ochránily hospodářství před úderem blesku.

V Čechyni byl kroj jedním z nejtypičtějších poznávacích znaků, protože v okolí se běžně nosily kroje hanácké. Právo nosit zdejší kroj měl jen ten, kdo se v německém ostrůvku narodil. Oděv ve vyškovském německém ostrůvku se vyvíjel odděleně od okolí a vymizel pravděpodobně na počátku 20. století, kdy byla německá menšina z oblasti vysídlena. O kroji vyškovského ostrůvku se ve své práci zmiňuje Lenka Brázdilová⁵⁹ a také Václav Burian s Jaroslavou Zastávkovou, další práce jsou drobné zmínky a postřehy spíše z německého prostředí.⁶⁰

Ženský kroj vyškovského ostrůvku byl původně složen z barev černé a bílé, po zavedení železnice se však rozšířil výběr zboží a kroj začal být barevnější.⁶¹ Boty zhotovoval místní obuvník, ženy nosily především černé kožené nebo lakované boty s prostehovaným vzorem, ale existovaly také boty kotníčkové s háčky na šněrování. Obojí se zavazovaly modrými stuhami. Nejcharakterističtější rozlišovacím prvkem byly pak červené, až červeno-oranžové punčochy.⁶² Hanácké kroje mají punčochy bílé. Sukni se místně říkalo „da Schuaz“, sváteční byla z černého lesklého plátna a byla pevná a skládaná. Pod ní byly ještě tři bílé spodničky. Pro všední nošení sloužily sukně modré nebo červené se vzorem. Sahaly těsně pod kolena, na nich byla zástěrka buď zástěrka z černého lesklého materiálu, nebo z bavlněného naškrobeného sukna. Halenka

⁵⁶ Brázdilová, Lenka: *Etnografie vyškovského jazykového ostrova*, c. d., s. 38 – 39.

⁵⁷ Rozhovor s Marií Vymazalovou (1936).

⁵⁸ Brázdilová, Lenka: *Etnografie vyškovského jazykového ostrova*, c. d., s. 40.

⁵⁹ Brázdilová, Lenka: *Etnografie vyškovského jazykového ostrova*. Praha: Eosprint, 2004, s. 32 – 37.

⁶⁰ V německém prostředí existují také internetové stránky, kde se Němci z tohoto bývalého ostrůvku sdružují, pamětníci vyprávějí o době, kdy zde žili a připomínají zvyky, které se na vyškovském ostrůvku praktikovaly.

⁶¹ Tamtéž, s. 33.

⁶² Tamtéž.

s krátkými rukávy, na koncích zdobená křížkovým stehem černé, červené nebo oranžové barvy se nosila po celý rok.⁶³ Na rozdíl od hanáckého kroje byly rukávy úzké a rovné. Přes blůzku se nosil živůtek z hedvábné tkaniny, sametu nebo bavlněných látek. Nejvýraznější na ženském kroji byl nabíraný límec nošený jak při práci na poli, tak při svátečních příležitostech.⁶⁴ Límec byl pevně přišitý k halence a jeho podoba se v různých oblastech vyškovského jazykového ostrova lišila. Na hlavě se nosily šátky různých barev a vdané ženy navíc nosily čepce.

Obr. č. 2: Lidový oděv z r. 1895, Vyškovský německý ostrůvek. Převzato z: Burian, Václav - Zastávková, Jaroslava: *Lidový oděv na Vyškovsku v druhé polovině 19. a první polovině 20. století*. Olomouc: Vlastivědný ústav, 1966, str. 12.

Oproti k barevnému ženskému kroji v Čechyni, a vůbec v celém vyškovském jazykovém ostrově, byl mužský kraj tmavých barev. Původně černé kožené kalhoty, které popisuje Wilibald Muller v díle *Beitrage Zur Volkskunde Der Deutschen in Mähren* z roku 1893, byly nahrazeny černými kalhotami ze sukna nebo manšestru. Košile byla z bílého lněného sukna, pracovní z modré pruhované bavlny. Přes košili patřila vesta většinou z černého sametu se zelenými šňůrkami na lemu. Na hlavě se nosil klobouk černý nebo zelený plstěný.⁶⁵

⁶³Stibor, Otto: *Hier waren wir einst zu Hause*. Vídeň: Rohrer Verlag, 1957, s. 12.

⁶⁴Brázdilová, Lenka: *Etnografie vyškovského jazykového ostrova*, c.d., s. 32 – 37.

⁶⁵Tamtéž, s. 36.

2.6 Královopolské Vážany

Původ jména je stejný jako u jiných obcí s adjektivem Královopolské, označení pochází z dob, kdy patřily kartuziánům v Králově Poli. Stará obecní pečeť měla ve znaku radlici a strom a nápis: PAVMGARTEN. Na starých listinách jsou označeny také jako „Baumgarten“ nebo „Pawmgorten“.⁶⁶ Vesnice leží v dolině na podlouhlém pahorku kolem silnice z Rousínova do Habrovan a Vítovic. Od Rousínova je vzdálená pouze jeden kilometr, od Slavkova kilometrů sedm. Půdorysem náleží k sídelnímu typu silniční osady. Zaměstnání obyvatelstva bylo hlavně v zemědělství, až do 90. let 19. století se zde pěstoval anýz a koriandr a až do roku 1915 tu byla chmelnice.⁶⁷ Kolem obce se původně rozkládaly rybníky, které však byly později vysušeny a místo se využilo na louky. Dodnes je možné narazit v polích na hráze, které po rybnících zůstaly.⁶⁸

První písemná zmínka o Královopolských Vážanech je z roku 1364, kdy se připomínají bratři Aleš, Václav a Vojslav z Vážan. Do roku 1417 je vlastnil Karel Archléb z Lilče, který je obdržel s rozbořenou tvrzí, se dvory, kostelním podacím, mlýnem a rybníkem.⁶⁹ Ten je později prodal klášteru kartouzskému v Králově Poli, odkud si nesou část svého názvu. Klášteru Vážany náležely až do jeho zrušení v roce 1782. V roce 1942 byla obec připojena k Rousínovu, aby se znovu osamostatnila o tři roky později. Opět připojena k Rousínovu byla roku 1976.

Od roku 1776 se nacházela v obci škola, pro nevyhovující stav byla v roce 1808 postavena nová školní budova. Ta se v roce 1882 ještě rozšířila a navštěvovaly ji i děti z Vítovic a Habrovan.⁷⁰ Škola již v obci nefunguje a její budova chátrá. Statistické přehledy dokládají, že dominujícím vyznáním obyvatel bylo v historii vyznání římskokatolické. Písemné paměti dokazují, že duchovní správa zde byla již ve 14. století. Přifařeny sem byly kromě Vítovic také obce Olšany a Habrovany. Obec spravuje také filiální kostel v Habrovanech. Kronika farnosti se nachází na rousínovecké faře. V místě, kde se v současnosti nachází kostel, fara a dnes již bývalá škola, stála původně tvrz.⁷¹

⁶⁶ Ličman, Alois: *Vlastivěda moravská. Slavkovský okres*, c. d., s. 422.

⁶⁷ Nekuda, Václav: *Vlastivěda moravská. Vyškovsko*, c. d., s. 442 - 443.

⁶⁸ Ličman, Alois: *Vlastivěda moravská. Slavkovský okres*, c. d., s. 422.

⁶⁹ Tamtéž, s. 424.

⁷⁰ SOkA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, MNV Královopolské Vážany, Kronika školní, 1920 - 1970, NAD č. 688, bez inv. č., nestránkováno.

⁷¹ Ličman, Alois: *Vlastivěda moravská. Slavkovský okres*, c. d., s. 426 - 429.

Ve Vážanech se v minulosti dodržovalo mnoho zvyků a tradic souvisejících s během církevního roku. Ve vesnici byl známý masopust i jeho zakončení, tzv. vostatky. Dívky chodily na Smrtnou neděli, velmi okázalé bylo také slavení Božího těla. Ve vesnici se konaly dvoje hody, malé po prvním květnu a velké první říjnovou nedělí. Dnes se slaví v listopadu hody martinské. V rodinách se také jako vzácnost dlouho uchovával starý kroj, který ženy nosily až do konce 1. světové války.⁷²

Jedna z kronik⁷³ přináší přehled zvyků a obyčejů z Královopolských Vážan. Na nový rok volila celá obec polního a nočního hlídače, pasáka hus, měchošlapa a obecního sluhu. Tito všichni pak byli placeni v naturáliích. Ostatky a pochovávaní basy ve vesnici značilo konec tanečních zábav a začátek postu. Začínaly už v sobotu před „Popelcem“. Slavilo se i ve škole, kde se děti veselily a tančily. Mládež se odpoledne přestrojila za maškary (strejce, tety, policisty, medvědy a jiná zvířata). Průvod s muzikou procházel vesnicí, kde vybíral uzené maso, jelita, jitrnice, vejce, zavdávala se slivovice a každý dal, co měl. Večer byla zábava s hostinou. Na svatého Jiří obcházela opět celá obec hranice. Nejmladšího souseda položí na trávnik na hranicích a vyplatí mu 25, aby nezapomněl, kde stojí hraniční kámen.⁷⁴

Na svatojanskou noc (15. 5.) se zapalovaly ohně na polích za vsí a pod lesem, kam právě chlapi a dívky rádi chodili. Skákali přes oheň, bavili se a zpívali. O Letnicích se chodilo do Křtin, které jsou vzdálené tři hodiny pěší chůze. Kdo zůstal doma, chodil do lesa na byliny, sbíralo se maliní, ostružiní, jahodí, borůvčí i mateřídouška. Hospodyně dávaly světit kvítí a léčivé byliny. Okna se zdobila ratolestmi lípy a černého bezu. Pod stůl se zase sypaly polní a lesní květiny, prý pro dušičky.⁷⁵ Dožínky se v obci slavily ještě za druhé světové války a tři roky poté. Hospodář s hospodyní přinášeli věnec z obilí, přáli a zpívali. Žence vedl šafář, pořádek hlídali policajti s šavlemi a další komické postavy.⁷⁶ Všichni byli v krojích, večer se tančily tance besedy české a moravské. I v jednotlivých domech se slavil domlatek. Dokud byly v obci i chmelnice slavívala se „dotrhaná“.⁷⁷ Koncem 19. století vymizelo z Královopolských Vážan vinobraní, když byly zrušeny vinohrady pod lesem. Hrubé

⁷²Kopecká-Pospíšilová, Jaroslava: *Popis a výklad rodného nářečí. Diplomová práce*. Rukopis uložen v osobním archivu ing. Lochmana.

⁷³SOKA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, MNV Královopolské Vážany, Kronika obce Královopolské Vážany a Vítovice, 1970 – 1984, NAD č. 688, bez inv. č., s. 88-90.

⁷⁴Kronika obecní školy Vážanské, založena 1883, opis uložený u Karla Lochmana, s. 102.

⁷⁵Tamtéž.

⁷⁶SOKA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, MNV Královopolské Vážany, Kronika obce Královopolské Vážany a Vítovice, 1970 – 1984, NAD č. 688, bez inv. č., s. 88-90.

⁷⁷Rozhovor s Jindřiškou Homolovou (1927), duben 2011.

čele, neboli císařské hody, se slavily první říjnovou nedělí. Tančilo se v neděli, pondělí, úterý a středu do rána, ve čtvrtek do půlnoci. Stárci a stárky chodili po vesnici v průvodu oblečení do krojů a večer byla hodová zábava. V listopadu se konala zábava děvčat, která byla se stárkami se ženským právem, jež se říkalo rozchodná. Byla to poslední zábava před adventem, během něhož se netančilo, protože byl půst. Šestáho prosince chodil po vesnici Mikuláš s andělem a čertem, který naděloval hodným dětem ořechy, jablka, pomeranče, domácí cukroví nebo jednoduchou hračku. Zlobivým čert nasypal shnilé brambory nebo řepu. O Vánocích se dodržovaly v domácnostech různé zvyky, například rozkrajování jablek, kdy hvězdička znamenala zdraví, křížek nemoc. Držel se půst, aby děti viděly zlaté prasátko. Po večeři se pouštěly svíčky po vodě, házelo se střevícem a kosti a zbytky od večeře se zanesly do zahrady pod stromy pro dobrou úrodu.⁷⁸

O kroji českých obyvatel v Královopolských Vážanech pojednává místní kronika školy z konce 19. století. „*Ve Vážanech i v četných okolních obcích udržel se dosud starý národní kroj, u mužů částečně, u žen a dívek úplně.*“⁷⁹ Muži zde nosili modré kožichy, krátké kabáty a tmavé sametové vesty. Ty byly buďto modré, nebo červené. Tmavé kožené kalhoty se shrnovaly do vysokých bot. „*Tyto zbytky národního kroje se však valem tratí. Naproti tomu ženský kroj se nemění.*“⁸⁰ Svobodné dívky nosily na spletených vlasech lipský šátek. Kordulky byly jasně červené, modré nebo zelené, pošíité nepravými zlatými a stříbrnými šňůrkami. Vystřiženy byly tak, aby bylo vidět na košile s límečky, u krku vyšíité. Košile neměly rukávy, v létě si dívky připínaly krátké a velmi baňaté škrobené rukávce, v zimě se nosíval živůtek s rukávy. Na krku se nosila šňůra nepravých perel nebo korálků a křížek. Sukně sahaly přes kolena a byly velmi barevné. Na nich bývaly hedvábné červené nebo růžové zástěry, pod nimi až šest škrobených, širokých bílých sukní. Boty byly šněrovací a punčochy bílé. „*Jest to kroj velmi malebný. Shromážděné panny v kostele činí dojem louky poseté pestrými květy.*“⁸¹ Vdané starší ženy nosily spíše tmavší barvy. V adventní a postní době nosily se tmavé šátky, ve všední dny zase pruhované sukně z hrubé látky a modré zástěry. Ke svátečnímu kroji patřil také červeně vyšíitý kapesník.

⁷⁸SOkA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, MNV Královopolské Vážany, Kronika obce Královopolské Vážany a Vítovice, 1970 – 1984, NAD č. 688, bez inv. č., s. 90.

⁷⁹Kronika obecné školy Vážanské, založena 1883, opis uložený u Karla Lochmana, s. 101.

⁸⁰Tamtéž.

⁸¹Tamtéž.

Obr. č. 3: Lidový oděv, Královopolské Vážany. Neznámý autor, nedatováno. Převzato z: SOkA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, MNV Královopolské Vážany, Kronika obce Královopolské Vážany a Vítovice, 1970 – 1984, NAD č. 688, bez inv. č., str. 130.

Vážanská kronika z let 1970-1983⁸² popisuje místní kroj poněkud odlišně. Muži nosili vysoké černé boty a kalhoty tmavé barvy do nich zasouvali. Košile byla bílá, nevyšívaná, krytá vestou, která sahala až ke krku. Vesta byla sametová, buďto modrá, černá nebo hnědá s dvěma řadami ozdobných knoflíků.⁸³ Byly to sváteční obleky do kostela a na slavnosti, k zábavám se nosil střídmější kroj. Ženy podle tohoto zápisu nosily vyšší šněrovací černé boty, u vrchu vyšité, a černé punčochy. Spodní sukně byly tři, přičemž poslední byla nejdelší s bílým širším šněrováním a všechny byly z bílého plátna. Vrchní sukně byla buďto modrá kašmírová nebo červená atlasová či fialová

⁸²SOkA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, MNV Královopolské Vážany, Kronika obce Královopolské Vážany a Vítovice, 1970 – 1984, NAD č. 688, bez inv. č., s. 129.

⁸³Tamtéž.

hedvábná. Na sukni byla zástěra (fjertoch) z damašku, hedvábí nebo atlasu. Na jejím spodním okraji byla krajka, nebyla však už vyšívána ani nijak zdobená. Na hlavě nosily červený lipský šátek s vytisknutými bohatými květy se střípečky na okraji. Rukávce byly naškrobené, bílé a kratší. Zavazovaly se nad lokty a na konci byly bílé vyšité kraječky. Kordulka bývala z různých sametů, buďto červená, modrá, zelená nebo i růžová a zdobená výšivkami nebo knoflíčky. Kroj se zde udržel do 1. světové války, poté jej nosily už jen ojediněle starší ženy.⁸⁴

Obr. č. 4: Rekonstrukce lidového oděvu, Královopolské Vážany. Foto autorka, 2011.⁸⁵

⁸⁴SOkA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, MNV Královopolské Vážany, Kronika obce Královopolské Vážany a Vítovice, 1970 – 1984, NAD č. 688, bez inv. č.s. 129 – 131.

⁸⁵ Kroj rekonstruován z oděvních součástí, které poskytli obyvatelé obce Královopolské Vážany za účelem výstavy při příležitosti Svatomartinských hodů v roce 2011.

2.7 Kroužek

Jméno obce je nejspíše odvozeno od kruhového půdorysu sídla, nebo od polohy pozemků. Třetí možnost pojmenování je od blízkého lesíku, který se nazýval Kroužek. Německý název obce zněl Ringelsdorf, na katastrální mapě z roku 1826 je uveden Kraushek.⁸⁶ Tato malá, převážně zemědělská obec, se nachází 5 kilometrů od Slavkova v údolí při okresní silnici. Od Rousínova je Kroužek vzdálen jen 1 kilometr jihovýchodním směrem. Půdorys obce má protáhlý tvar s otevřenou návší, tvar osídlení je ovlivněn podélně protékajícím potokem.⁸⁷ Domy jsou soustředěny většinou na východě katastru. Původní převládající obživou obyvatel bylo zemědělství, později se objevuje i tkalcovství. To však bylo spíše sezónní záležitostí. Nad Kroužkem se nacházel také kamenný lom.

První zmínka o Kroužku jako o pusté vsi (v důsledku husitských válek) je v Zemských deskách roku 1483.⁸⁸ Více zpráv se pak objevuje od roku 1502. V té době Kroužek náležel k panství kojetínskému. Teprve roku 1690 byla vesnice obnovena Dominikem Ondřejem z Kounic, který sem dosadil jako obyvatelstvo německé tkalce z Bavor, Slezska a Švábska.⁸⁹ Obyvatelé byli osvobozeni od mýta slavkovského i rousínovského, aby obec dobře vzkvétala. V roce 1750 byla jména usedlých obyvatel hlavně německá a ve vsi stál obecní hostinec. Protože obec byla obklopena českou většinou z okolních vesnic, děti navštěvovaly české školy v Rousínově i české farnosti, obyvatelé si nezachovali autenticitu a v krátké době asimilovali. Silnice do Rousínova z Kroužku byla postavena roku 1885, do Němčan roku 1902, poľními cestami však byla spojena s Čechyní i s Rousínovem.⁹⁰ Během protektorátu byl Kroužek součástí Rousínova a byl řízen komisařem.

Od roku 1890 byla škola přímo v obci, předtím chodily děti do školy v Rousínově.⁹¹ Byla i nabídka na postavení školy zdarma, pokud se v ní bude vyučovat německy, byla však odmítnuta.⁹² Obec náležela k farnímu okrsku Starého Rousínova, dnešnímu Rousínovci, vyznání obyvatel bylo katolické. Po vystavění již zmíněného kostela Máří Magdalény v Rousínově, u něhož byla později zřízena farnost, patřila

⁸⁶ Reich, Alois: *Z minulosti obce Kroužku*. Brno: vlastním nákladem, 2003, s. 5.

⁸⁷ Nekuda, Václav: *Vlastivěda moravská. Vyškovsko*, c. d., s. 358.

⁸⁸ Reich, Alois: *Z minulosti obce Kroužku*, c. d., s. 5.

⁸⁹ Tamtéž, s. 6.

⁹⁰ Nekuda, Václav: *Vlastivěda moravská. Vyškovsko*, c. d., s. 358.

⁹¹ Ličman, Alois: *Vlastivěda moravská. Slavkovský okres*, c. d., s. 279.

⁹² Reich, Alois: *Z minulosti obce Kroužku*, c. d., s. 24.

k Rousínovu. V době okupace v letech 1942 až 1945 byl Kroužek administrativně přiřčen k Rousínovu, poté se opět osamostatnil. Od roku 1976 je znovu součástí Rousínova.

V Kroužku se slavily ostatky, Smrtná neděle i jiné velikonoční obyčeje. V současnosti se ve vesnici neudrží žádný ze jmenovaných zvyků, kromě Velikonoční obchůzky chlapců. Také se tu slavily dožínky a na Mikuláše, Štěpána a Tři krále se chodilo na koledu. V obci se objevovaly i hody, dnes se tu koná jen hodová zábava bez průvodu v krojích. Kroužecký správce školy Antonín Zapletal v roce 1901 popsal ve školní kronice některé zvyky a o některých tradicích se zmiňuje také Alois Reich ve svém svazku o minulosti Kroužku z roku 2004.

Na ostatky se všechna stavení v obci uklidila „jako před každými úročitými svátky“.⁹³ Slavnostním jídlem připravovaným pro tuto příležitost byly smažené koblihy a Boží milosti. Od neděle do úterý hrála hudba, v pondělí dávaly dívky chlapcům peníze, v úterý chodila chasa dům od domu a vybírala peníze, uzené maso, slaninu a obilí. Obilí se pak prodávalo a utržené peníze se propily. Třídenní ostatkové veselí se různě doplňovalo a upravovalo. V roce 1914 měla velký úspěch předváděná scénka židovské svatby. Toho roku se také vybrané peníze daly panu J. Bartoškovi z čísla 70, který v ten den ráno vyhořel. O půlnoci ostatková zábava končila, přestalo se hrát a tančit, zhasla světla a rozsvítily se svíčky. Připravily se provizorní máry pro pochovávaní basy. Nakonec se smutným, až pohřebním hlasem zpívalo: „*Vale, marný světe, vale ti dávám, cožkoliv v tobě kvete, vše zanechávám. Vím, že nic stálého ve světě není a všechno v životě našem se mění.*“⁹⁴ O ostatkové zábavě je v místní kronice zmínka ještě z roku 1972.⁹⁵

Hody se podle záznamů slavily v obci hlučně a okázale, není ale přiblíženo, které z hodů jsou popisovány. „*V neděli před hody bývá muzika, při níž chase ze sebe zvolí ti stárky. Stárce starají se o pořádek při tanci. Zvolení stárce volí sobě stárky a to hodně bohaté, aby hodně peněz složily při zasazování, které se v úterý hodové takto koná. Ve druhém pokoji hostinském přikryje se stůl bílým ubrusem. Na stůl postaví se dva talíře a láhve s vínem nebo se sladkou kořalkou. Tanec se přeruší. Starosta a radní zasednou v čele stola. Stárce přivedou své stárky a posadí je ke stolu. Zavdají jim a ony*

⁹³SOKA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, MNV Kroužek, Kronika školní, 1891 – 1921, NAD č. 276, bez inv. č., nestránkováno.

⁹⁴Reich, Alois: *Dodatek k minulosti obce Kroužku*. Brno: vlastním nákladem, 2004, s. 10.

⁹⁵SOKA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, MNV Kroužek, Kronika Kroužku, 1937 – 1975, NAD č. 272, bez inv. č., s. 266.

skládají na talíř své příspěvky. Nejvíce dává první stárka – až 20 K, druhá 16 K, třetí 10 K. Potom se zasazují ostatní tanečnice.“⁹⁶ Peníze se odevzdávaly stárkům a ve středu se chodilo dům od domu jako o ostatcích. Alois Reich upřesňuje konání hodů: „Koncem října se držely hody císařské, později hody martinské se stárky a s májkou, kolem které se tančilo. V červenci na Máří Magdalenu byly hody ‚malé‘.“⁹⁷ V roce 1967 se na kroužecké hody konal sjezd rodáků, což bylo ve dnech 22. a 23. července.⁹⁸ O červencových hodech v roce 1968 byla na návsi v Kroužku sloužena pro místní občany katolická mše. Bylo to poprvé v historii obce. Sloužil ji nový farář v Rousínově, páter Kafrla.⁹⁹ Na přelomu léta a podzimu, když se všechno obilí svezlo a skončily žně, slavily se v obci dožínky. Nejčastějším dnem pro tuto oslavu byla neděle. Vesnicí procházel průvod s hudbou, a na voze seděl hospodář s hospodyní. Ti drželi ověnčenou kosu a věnec z klasů a polního kvítí. Přálo se hospodáři, aby úrody užil a pamatoval na druhé.¹⁰⁰ Roku 1957 popisuje kronika slavnosti dožínek, při kterých ženy v krojích, většinou kyjovských, předváděly na hřišti nacvičené národní tance. O které tance se jedná, kronika nezmiňuje. V zimě chodili koledníci na svatého Mikuláše s čertem a andělem. Obdarovávali hodné děti a zlobivé strašily čertem a peklem. Na Štědrý den zase vesnici obcházel pastýři, kteří troubili a zpívali koledy. Někdy slavnost svatého Mikuláše pořádal učitel místní školy. „V neděli dne 4. prosince 1902 uspořádal nadučitel při zdejší škole se žáky slavnost ‚sv. Mikuláše‘. Při slavnosti té byli žáci poděleni školními potřebami, jablky, ořechy a cukrovím.“¹⁰¹

Původní oděv obyvatel Kroužku nebyl popsán v kronikách ani jiných pramenech.

⁹⁶SOKA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, MNV Kroužek, Kronika Kroužku, 1937 – 1975, NAD č. 272, bez inv. č., s. 266.

⁹⁷Reich, Alois: *Dodatek k minulosti obce Kroužku*, c. d., s. 13.

⁹⁸SOKA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, MNV Kroužek, Kronika Kroužku, 1937 – 1975, NAD č. 272, bez inv. č., s. 232 – 233.

⁹⁹Tamtéž, s. 243.

¹⁰⁰Reich, Alois: *Dodatek k minulosti obce Kroužku*, c. d., s. 13.

¹⁰¹SOKA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, MNV Kroužek, Kronika školní, 1891 – 1921, NAD č. 276, bez inv. č., nestránkováno, zápis z roku 1902.

Obr. č. 5: Lidový oděv u dětí, Kroužek. Archiv Marie Piňosové, 50. léta 20. století.

2.8 Rousínov

Původ jména města je odvozen z národního označení Rusín, konkrétně od staročeského osobního jména Rusin.¹⁰² Vývoj názvu pak pokračoval od Russins, přes Rauzzeins po Russinow. Původně se označoval jako Nový Rousínov, německy Neuraussnitz nebo i Neu-Raussnitz. Město Rousínov leží v jihovýchodní okrajové části Dražanské vrchoviny, v údolí na pravém břehu Rakovce. Je vzdálen 7 km na sever od Slavkova. Je to jedno z pěti měst okresu Vyškov. Původní obec byla návesní silnicovka s kostelíkem a radnicí na návsi.¹⁰³ V historických materiálech může být zaměněn s Rousínovcem, který byl původním osídlením, je tedy starší než Rousínov. V pramenech je však Rousínov zpravidla uváděn jako starší.

¹⁰² Nekuda, Václav: *Vlastivěda moravská, Vyškovsko*, c. d., s. 416.

¹⁰³ Tamtéž.

První písemná zmínka o existenci vesnice Rousínov (snad pravděpodobněji Rousínovec) pochází z roku 1222, kde se v listině krále Přemysla Otakara I. a Jindřicha Vladislava připomíná jako svědek (šlechtic) Petrus de Russinow. Další záznam o Rousínovu pochází z roku 1321, kde je i s mýtem zapsán jako zboží ke hradu Špilberk. Tehdy se naposledy objevuje v historických listinách jako ves a je nadále označován jako město.¹⁰⁴ Odloučení Rousínova a Rousínovce se uskutečnilo ve 14. století. Pro odlišení byla užívána jména Starý a Nový Rousínov. Rousínov měl právo hrdelní, pivovarnické a také pořádal trhy, na které dojížděli lidé z širokého okolí. Středověká práva na jarmarky a týdenní trhy se dochovala až do 20. století. Tyto trhy byly vzpomínány ještě za první republiky. Matriky města Rousínov jsou dochovány od roku 1697. Úřední název Rousínov byl zaveden roku 1925.¹⁰⁵

Jak již bylo zmíněno, umístění obce podél významné obchodní cesty z Brna do Olomouce přispěla k profesní specializaci rousínovských obyvatel na řemesla, živnosti a obchod. Malý katastr v minulosti ani obživu v zemědělství neumožňoval. Lze doložit provozování osmi zájezdních hostinců a mnoho řemesel, která souvisela s čilým ruchem na cestě (bednářství, kovářství, kolářství, povoznictví), od 18. století až do poloviny století devatenáctého. Z těchto odvětví plynuly pro obyvatele města největší příjmy,¹⁰⁶ po zavedení železnice se však ruch utlumil. To donutilo rousínovské obyvatele ke změně ve způsobu obživy. V roce 1869 byla totiž uvedena do provozu železnice mezi Brnem a Olomoucí a ve Slavíkovcích byla zřízena železniční stanice pro Rousínov. Úpadkem povoznictví a zájezdních hostinců po zavedení železniční dopravy bylo nutné začít se živit jinak. Bohatá cechovní tradice, nejvíce bednářská, vedla k založení větších nábytkářských podniků.¹⁰⁷ Rozkvět nastal po 1. světové válce, dokonce byla zavedena sériová výroba. Po znárodnění vznikly závody UP a také státní výrobní autodílů, kde našlo práci mnoho rousínovských občanů. Město se až za hranicemi proslavilo svou nábytkářskou výrobou. Rychle se rozvíjel i obchod, který byl ve velké většině v rukou Židů. Ti také vlastnili v Rousínově manufakturu na výrobu vlněného zboží.

V návaznosti na profesní i etnickou strukturu obyvatel je ještě třeba zmínit obec židovskou, která v Rousínově existovala do roku 1919. Kdy tato obec přesně vznikla, není možné určit. Židé se v Rousínově usazovali již před 15. stoletím, protože Rousínov byl místem čilého obchodu. Větší osidlování pak probíhalo v druhé polovině 15. století.

¹⁰⁴ Nekuda, Václav: *Vlastivěda moravská, Vyškovsko*, c. d., s. 417.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 416.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 417.

¹⁰⁷ Tamtéž.

Stejně jako v jiných městech se i zde věnovali obchodu se zbožím a penězi. O jejich vlivu a početnosti svědčí povolení od vrchnosti, kterého se jim dostalo roku 1593, volit vlastního židovského rychtáře a dva starší. Za třicetileté války bylo poškozeno mnoho jejich domů, protože se nacházely za hradbami města. Po válce se však do Rousínova přistěhovalo mnoho dalších Židů, vystavěli si špitál a ovládli většinu rousínovského obchodu. Téměř převyšovali počet obyvatel obce křesťanské. Rozkvět pokračoval i v 18. století, zvýšení zisků i příliv židovských obyvatel do obce způsoboval napětí mezi obcí křesťanskou a židovskou. To panovalo mezi oběma obcemi i nadále do století devatenáctého, Židé byli obviňováni z kolaborace s Němci a byly jim zazlívány německé nápisy na hrobech.¹⁰⁸ V roce 1919 byly obě obce ministerským výnosem sloučeny. Památkou na židovské osídlení je synagoga a židovský hřbitov.

Katolická škola byla postavena v letech 1814 – 1815. V roce 1846 v Rousínově působily dvě školy, židovská a katolická. Původně sem chodily děti i ze Slavíkovice a Kroužku, později měly své vlastní školy. Měšťanská škola chlapecká začala vyučovat roku 1906 a o rok později se k ní připojila měšťanská škola dívčí. Při závodech UP vznikla dvě učiliště, nábytkářské a automechanické.¹⁰⁹

Záznamy o lidových zvycích Rousínova se nedochovaly. Ojedinelé projevy lidové kultury, které se dnes udržují, jsou většinou obnovené a nevychází z tradičního slavení. Kronikáři města zvyky, tradice nebo oděv do kronik nezaznamenávali. V současnosti na jaře chodí děti z mateřské školy vhazovat Smrtku do potoka, alespoň takto mají tedy zprostředkované povědomí o tradici slavení jara. Mladší chlapci chodí na mrskut, ale spíše po známých a rodině, starší už ne. Hody se zde neslaví. Ze záznamů jedné z kronik však můžeme vyčíst, že ne vždy tomu tak bylo: „*Při tomto sezení se též uzavřelo aby se povolení ku tanečním zábavám jen jednou za měsíc uvolilo, a co se týče výročních hodů a českých hodů a masopustu postebního, jest ponecháno představeným na vůli, jak jemu libo bude.*“¹¹⁰ V jarních měsících, dle zápisu v kronice z roku 1872, chodilo prosebné procesí: „*Dne 19. 20. a 21. května připadají dny prosebné. Za tou příčinou vede se průvod do pole a sice první dva dny v obvodu Rousínovském, ve středu však v Kroužku. Usneseno, aby školní dítky pouze v pondělí a úterý se zúčastnili.*“¹¹¹ Ve

¹⁰⁸ Čech, Martin: *Židé v Rousínově*. Rousínov 2005, s. 32.

¹⁰⁹ Nekuda, Václav: *Vlastivěda moravská. Vyškovsko*, c. d., s. 417.

¹¹⁰ SOkA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, Archiv města Rousínova, Kronika Rousínova 1876 – 1907, NAD č. 492, bez inv. č., s. 7.

¹¹¹ SOkA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, Archiv města Rousínova, Kronika národní školy v Novém Rousínově, 1872 – 1928, NAD č. 496, bez inv. č., nestránkováno.

školních kronikách¹¹² se místy objeví zápis o tom, že ve škole bylo prázdné z příčiny hodů konaných v říjnu. Není však jasné, jestli se jedná o hody v Rousínově, nebo některé z městských částí, případně v celém okolí. Tyto hrubé hody se zde slavily téměř v každé městské části a děti, které navštěvovaly rousínovskou školu, byly také z celého okolí.

Rousínovské kroniky o kroji nepodávají žádné informace. Jak již bylo popsáno, kroj se zde přiklání k Brněnsku, což popisuje i Miroslava Ludvíková v již zmíněné práci o kroji na Vyškovsku.¹¹³ Kabátek i kordulka měly být podobné Brněnsku – kabátek bez límce a kordulka lemovaná stuhou. Práce se zmiňuje také o plantáku, což je výraz z východního Brněnska označující kabátek. Tak se kabátku říkalo i ve Slavíkovcích.¹¹⁴

Obr. č. 6: Lidový oděv z 20. století, Rousínov. Archiv obecního úřadu, 2007.

¹¹²SOKA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, Archiv města Rousínova, Kronika národní školy v Novém Rousínově, 1872 – 1928, NAD č. 496, bez inv. č., nestránkováno. zápis z roku 1872, 1910 a další.

¹¹³Ludvíková, Miroslava: *Kroj brněnského venkova v letech 1748 – 1848*. In: Časopis Moravského muzea 49, 1964, s. 169 – 198.

¹¹⁴SOKA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, Archiv obce Slavíkovice, Chronika školy slavíkovické, 1886 – 1917, NAD č. 557, bez inv. č., s. 21 – 23.

2.9 Rousínovec

Původ jména je stejný jako u města Rousínov, pochází pravděpodobně od národního jména Rusin. Původní pojmenování této části je Starý Rousínov, německy Alt-Raussnitz, v historii také Rausniz či Russynowecz. Obec leží na svahu při okresní silnici a protéká jí potok Rakovec.¹¹⁵ Základem půdorysu je trojúhelníková návěs s potokem, na které bylo možno najít stavení se žudrem, což byl klenutý přístavek před obydlím, typický pro oblast Hané a pro německé obyvatelstvo. Dnes už toto stavení neexistuje. Původním zdrojem obživy obyvatel bylo zemědělství. Do roku 1942 byl samostatnou obcí v bezprostřední blízkosti Rousínova, od tohoto roku k Rousínovu připojen. Matriky pro Rousínovec byly zaznamenávány od roku 1661. Starý Rousínov byl přejmenován na Rousínovec v roce 1925.

První historické zmínky o Rousínovci pocházejí z roku 1331, kdy král Jan zřídil při kapitule sv. Petra a Pavla v Brně děkanskou hodnost a věnoval k tomuto účelu příjmy starorousínovské fary.

Do zdejší školy chodily také děti z Čechyně, z Velešovic a ze Slavíkovice. Stojí zde již od roku 1720 a její nynější podoba je z roku 1833.¹¹⁶ Místní kostel byl cílem mnoha obyvatel z okolí, protože sem byly přiřazeny obce Slavíkovice, Kroužek, Čechyně, a do roku 1696 také Rousínov. Po třicetileté válce byly odtud spravovány také Komořany, farnost vážanská a také farnost dražovská. Starý kostel i s farou byl zničen požárem roku 1715, o tři roky později byl položen základní kámen k novému kostelu.¹¹⁷

Ze zvyků Rousínovce se mnoho nedochovalo. V kronikách je velmi málo zápisků a samotná obec se spíše řadí k městu než k vesnici. Na jaře se nyní Smrtná neděle nechodí, zato se v místním kostele světi kočičky pro obyvatele ze širokého okolí. Velkou událostí jsou zde Svatováclavské hody, podle světce, kterému je zasvěcen kostel. V roce 1899 bylo do kroniky školy Rousínovce zapsáno něco málo o lidových zvycích. Večer před prvním květnem zastrkávaly se bezové ratolesti za okna, před Svatým Duchem se za okna dávaly ratolesti lipové.

V Rousínovci byl ve školní kronice na popud c. k. okresní školní rady zápis o odívání, zvycích či bydlení v roce 1899: „*Národní kroj u mužů vymizel úplně, za to*

¹¹⁵ Nekuda, Václav: *Vlastivěda moravská. Vyškovsko*, c. d., s. 418.

¹¹⁶ Ličman, Alois: *Vlastivěda moravská. Slavkovský okres*, c. d., s. 403.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 402 – 403.

*však u dívek a žen se dosud dosti zachoval.*¹¹⁸ Kroj dívčí byl složen z barevného vázaného šátku, rukávců, kordulky a krátkých ale i širokých škrobených sukní bílé barvy. Pod nimi se nosily bílé punčochy a nízké střevíce. V ruce nosily dívky vyšívání, bílý, vyžehlený kapesník. Vdané ženy měly na rozdíl od svobodných barevné sukně i punčochy. Kordulku zastupuje kazajka. Na hlavě se nosil větší šátek s delším cípem na zádech.¹¹⁹

Obr. č. 7: Lidový oděv na konci 19. století, Rousínovec. Převzato z: SOkA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, Archiv obce Rousínovec, Kronika národní školy Starého Rousínova, 1880 – 1940, NAD č. 532, inv. č. 1, s. 51.

¹¹⁸SOkA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, Archiv obce Rousínovec, Kronika národní školy Starého Rousínova, 1880 – 1940, NAD č. 532, inv. č. 1, s. 50.

¹¹⁹Tamtéž, s. 51.

2.10 Slavíkovice

Slavíkovice byly samostatnou politickou i katastrální obcí. Název obce pochází od vlastního jména Slavík, ale obci se říkalo též Loukovice,¹²⁰ její německý tvar zní Lakowitz. Obec leží v údolí po obou stranách potoka Rakovce, zvaného dříve také Rakůvka. Od Slavkova je vzdálena 7 km, rozkládá se po obou stranách silnice vedoucí do Slavkova. Dříve byly na návsi vystavěny rolnické usedlosti, některé i s žudrem, na obou koncích pak bydleli domkáři. Sídlní tvar obce spadá do kategorie návesní silnicovky, kde domy stály těsně vedle sebe průčelím do ulice.¹²¹ Obec byla původně zemědělská, ale bylo tu i hodně formanů: „*Koncem první polovice 19. století mívali mnozí rolníci zdejší těžké koně a jezdili na formanky. Formanili mnoho. Jezdili nejen do Brna a do Vídně s různým zbožím, ale projedli i celou Halič (čili jak oni říkali Polsko).... Nebylo-li jiného zboží pro zpáteční cestu, dovezli alespoň sůl z Bochně nebo Věličky.*“¹²² Koncem 19. století zde vznikla továrna na nábytek a karosárna.

První zmínka o Slavíkovících je dochována ze 14. století. Již tehdy býval zde mlýn a svobodný dvůr. Podle této vsi byl známý Předbora ze Slavíkov. Jednou z nejčastěji uváděných událostí obce, o které se dočteme je, že na jejím katastru oral císař Josef II. Tuto událost připomíná pomník ležící v blízkosti vlakového nádraží. Roku 1769 jel císař z Brna do Olomouce a ve Slavíkovících se chopil pluhu a vyoral několik brázd, aby dal najevo, „*jak si váží stavu rolnického.*“¹²³ Od roku 1942 je obec součástí Rousínova.

Až do roku 1886 byly Slavíkovice přiřkoleny do tehdejšího Starého Rousínova. Na podzim roku 1885 začala se stavět budova školy a od dalšího roku byla již navštěvována škola v obci.

Ve Slavíkovících lze čerpat poznatky o lidové tradici 19. a počátku 20. století z obecní kroniky. Podle ní byl místní lid vždy veselé povahy. V zimě se lidé často scházeli a předli len či konopí. Děti chodily na obchůzku na Mikuláše i Štěpána. Slavily se ostatky a i na Smrtnou neděli dívky zdobily stromek a obcházely vesnici. Hody se zde držely dvojí, malé i velké.

¹²⁰ SOkA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, Archiv obce Slavíkovice, Kronika Slavíkovice, 1924 – 1958, NAD č. 555, inv. č. 1., s. 5.

¹²¹ Tamtéž, s. 7.

¹²² Tamtéž, s. 24.

¹²³ Ličman, Alois: *Vlastivěda moravská. Slavkovský okres*, c. d., s. 398.

Obr. č. 8: Staročeské hody, Slavíkovice, mlaty. Neznámý autor, 1922.

Ostatky se v obci podle zápisů slavívaly, po vsi chodily maškary a chasa vodívala na povříse medvěda. Svatodušní svátky a jejich oslavy nejsou zaznačeny, hovoří se až o pozdním létě a začátku podzimu. Po skončení žní se ve Slavíkovících slavily dožínky, na které se upletl věnec z obilí, jenž se zavěsil nad stůl s hojnou večeří. Podobně se slavil po vymlácení obilí i domlatek. Velkou oslavou celé obce byly tak zvané hrubé hody, konané třetí neděli v říjnu. Už o malých hodech na svatého Václava se zvolili tři stárce, kteří měli na starosti opatřit pivo a muzikanty. „*Hudba hrávala od neděle až do čtvrtka. V úterý odpoledne stínal se ‚baran‘. Beran pěkně nastrojený (opentlený) položil se na lávku a býval sít stárkem. Stínání dělo se na ‚place‘ před hospodou. Zvyk tento přestal asi před 60 lety. V úterý večer byla ‚skládka‘. Hoši tančili s děvčaty a odváděli je z kola ke stolu, kde sedával starosta, radní a stárek. Napřed stárky a pak ostatní děvčata. Tato skládala dle majetkových poměrů. Ve středu chodila chasa s hudbou po dědině a dostávala v domech obilí, které se prodávalo hospodskému. ‚Skládka‘ byla odměnou chlapcům od děvčat za všechny muziky (taneční zábavy) v roce pořádané, neboť při nich děvčata muzikantům neplatívala. Ze složených peněz zaplatilo se hudebníkům a všechno pivo, jež se vypilo. Hodovalo se na řad (nikdo neplatil) a co se snad nedostávalo, složili (doplatili) stejným dílem všichni hoši, kteří hody ‚drželi‘. Také ze skládky dávala si sloužiti chasa mši s opěrou (za počestné mládence a panny ze*

Slavíkovice) při níž projevila se okázale největší nádhera v ustrojení všech. Podobně slavili se ostatky od neděle do popeleční středy. Skládka byla v pondělí. ¹²⁴ Předvečer před svatým Mikulášem chodívala vesnicí mládež po domech, přestrojená za Mikuláše, čerta a anděla. Na Štědrý den zase pastýř troubil za obcházení vsi a zpíval koledy. Po koledě se chodilo i na Štěpána. O Třech králích koledovaly děti přestrojeny za tři krále a zpívaly píseň My tři králové. ¹²⁵

Ve slavíkovické kronice je místní kroj popsán i s místními označeními oděvních součástí. Muži nosili ve všední den žluté nebo na černo obarvené kalhoty s vepředu vyšívaným sklopcem. Manšestrová kordula byla uzavřená s hustě přišitými olověnými knoflíky. „Lajble“, kabátky z vlněného sukna nošené převážně ženatými muži, byly soukenné, bez límců. V létě se nosily košile i kalhoty konopné, bílené na slunci. ¹²⁶ „Ve svátek měli modré pláště volné, dlouhé (až k patám) s rukávy nebo bez rukávů s dlouhými vrchními límci. Kordule sametové nastaly místo manšestrových pro r. 1860. V zimě nosívali bílé nebo šedé haleny, dlouhé nebo kratší srdnaté kožichy obyčejně neobšité. Na krku pod bílými límci košile uvazovali si červené lipské nebo žluté hodové šátky.“ ¹²⁷

Ženský kroj ve Slavíkoviciích měl podobu všední i sváteční. Ve všední dny nosily ženy konopné zelené sukně, do pole tištěné a krisetové. Rubáč byl z domácího předeného plátna v pase utažený, na ramenou na šňůrky. K němu se braly rukávce, krátká plátěná košile jako kordulka. Sváteční kroj se skládal z modré sukně s bílými pásy, které se říkalo dědická, nebo jí podobná s užšími pásy na odpoledne, označovaná jako vyškovská, rovněž se objevovala tak zvaná lipská sukně s červenými nebo žlutými pruhy. Některé ženy ve svátek nosily sukně bílé s různobarevnými pásy. Fěrtochy, označované jako vázané, bývaly hladké černé, nebo černé s bílými pásy. Udržely se do roku 1866. ¹²⁸ Rukávy bývaly nejdříve hladké, později baňaté a rukávce byly bílé s krejzlíky, oděv doplňoval také úplně bílý planták, neboli kabátek. Šátky byly lipské, velké a hladké nebo mourované. K baňatým rukávům se však nosily šátky menší. Vdané ženy měly na hlavě ve svátek šátek bílé barvy, ve všední den modrý s bílými nebo žlutými tečkami, nazývané hracháče. Na podzim vše doplňovaly soukenné kabátky a v zimě neobšité kožichy dubňáky. Kordulky nosily slavíkovické ženy ve svátek

¹²⁴ SOkA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, Archiv obce Slavíkovice, Chronika školy slavíkovické, 1886 – 1917, NAD č. 557, bez inv. č., s. 17 – 18.

¹²⁵ Tamtéž, s. 15 – 17.

¹²⁶ Tamtéž, s. 21 – 23.

¹²⁷ Tamtéž.

¹²⁸ Tamtéž.

červené nebo damaškové vzadu s ocáskem složeným ze dvanácti varhánků. Punčochy byly červené, vlněné. O svátcích se nosily střevíce s přezkami, označované jako damaškové. Později je nahradily střevíce bez přezek – šněrovací. Ve všední den se obouvaly měkké kožené střevíce, řečené šupáky. „*Kroj tento postupem času zmizel a mládež více a více se popanštovala. Jen u starších zachoval se do počátku tohoto století. Nyní vymizel již nadobro. Lid šatí se úplně po městsku a mládež se jim úplně vyrovná.*“¹²⁹

Obr. č. 9: Lidový oděv, Slavíkovice. Neznámý autor, začátek 20. století.

¹²⁹SOkA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, Archiv obce Slavíkovice, Chronika školy slavíkovické, 1886 – 1917, NAD č. 557, bez inv. č., s. 23.

2.11 Vítovice

Název pochází od vlastního jména Vít, německé jméno vsi zní Wittowitz. Leží v blízkosti lesa při okresní silnici z Královopolských Vážan po obou stranách Vítovského potoka, který vtéká do Rakovce. Dle sídelního typu řadíme obec mezi ves s návsi otevřenou na koncích, kterou protéká potok.¹³⁰ Obec bývala popisována jako malá dělnicko-zemědělská ves. Od roku 1629 mají Vítovice také svoji pečeť s kruhovým tvarem. Je na ní znak stromu a sedící pták na jeho vrcholu. V mezikruží pečete lze najít nápis „Pocit diediny Vitovic ano 1629“.¹³¹ V originále se dochovala gruntovní kniha z roku 1826. Matriky byly založeny roku 1650.

Uvádí se, že obec vznikla v roce 1365, ale historické údaje o obci Nemochovice hovoří o tom, že Vít z Vítovic uložil roku 1353 zboží v Nemochovicích. Je tedy možné, že vznik obce může být datován do dřívějších let. Ve 14. století náležela nejprve k hradu Ronovu, od roku 1371 náležela k hradu Vildenberku, který stával u Pozořic. Dějiny obce měly několik století společnou minulost s Čertovým Hrádkem a Novým Hradem.¹³²

K vzniku Vítovic se váže pověst, která mluví o záchraně zbloudilého šlechtice z Nového Hradu při lesním lovu uhlířem Vítem, jenž mu vedle záchrany života poskytl stravu a nocleh. Za odměnu si mohl uhlíř vystavit na místě záchrany srubový strážní hrad. Ten sloužil k ochraně vstupu na lesní kupeckou stezku z otevřené krajiny Vítovic k mohutnému hradu Ronovu, vzdáleném 22 kilometrů od místa lovu.¹³³

Školu a kostel navštěvovali děti a obyvatelé obce v Královopolských Vážanech, se kterými byly Vítovice sloučeny v roce 1964. Mezi obyvateli bylo v roce 1930 jednoznačně nejrozšířenějším náboženstvím římskokatolické.¹³⁴

I ve Vítovicích se chodilo na „vostatky“ a pochovávala se basa. Po dědině chodili mladí i starší převlečení za maškary a večer se tancovalo. Dříve se zde slavily také dožinky nebo žně a kolem svatého Martina, tak jako v Královopolských Vážanech, se slavily hody.

V létě chodili vítovští občané o svatodušních svátcích lesní cestou přes Vítovský žleb, Říčky a Bukovinku na pout' do Křtin. Vycházelo se brzy ráno, aby poutníci stihli

¹³⁰ Nekuda, Václav: *Vlastivěda moravská. Vyškovsko*, c. d., s. 446.

¹³¹ Ličman, Alois: *Vlastivěda moravská. Slavkovský okres*, c. d., s. 440.

¹³² Tamtéž, s. 442

¹³³ Lokaj, Jan: *Historie obce Vítovice*. Rukopis 1987.

¹³⁴ Nekuda, Václav: *Vlastivěda moravská. Vyškovsko*, c. d., s. 446 - 447.

mši svatou ve křtinském kostele. Poté se slavilo Boží tělo, zakončené slavnostním průvodem po bohoslužbách ve vážanském kostele. Průvod se zastavoval u vyzdobených oltářů, které bývaly u vrat vybraných domů. Procesí se organizovalo pro zajištění dobrého počasí a za zdařilou úrodu. Po sklizení z polí se slavily žně a s nimi dožínky. Ústředními postavami byli vždy hospodář s hospodyní, jenž v krojích zahajovaly taneční veselí doprovázené hudbou. V zápise ze Sokolské kroniky z roku 1946 se nachází zmínka o srpnových dožínkách se všemi zvyky. Hospodářem byl Č. Drápal, v průvodě obcí se objevily kroje hanácké, ale někteří občané byli i ve vítovických krojích. Tančila se česká, moravská i slovenská beseda.¹³⁵ Po pouti ve Křtinách následovaly poutě do Sloupu, Ořechova u Brna, Žarošic, Němčan (na Lutršték), Tvarožnou či do Pozořic.¹³⁶ Na některé se chodilo pěšky individuálně, na některé s procesím a na některé se věřící dopravovali autobusem. Na podzim se konaly Martinské hody, pořádané stárky v krojích, s průvodem po vesnici. O těch je zmínka ještě v roce 1955. Patron všech myslivců, svatý Hubert, má svátek 3. listopadu. Tento den se konal poslední hon. Bývala organizována i Kateřinská zábava s dámskou volenkou, tzv. zástěrková: „*Její kouzlo spočívalo v zavěšení lahvi destilátu a vína ke stropu na střed tanečního sálu. O tuto trofej všichni usilovali do té doby, než se našel mladík, který zástěru vykoupil a tím získal i právo vyzvat k tanci dívku.*“¹³⁷ Na Mikuláše, který přicházel do každé domácnosti spolu s andělem a čertem, se děti těšily. Čert zlobivé chlapce káral a někdy i vyšlehal metlou, nadílka se pak skládala hlavně z ořechů, jablek, později i z perníků a čokoládových figurek. Na Vánoce se lidé postili a věnovali duchovní očistě. Jedly se křížaly, houbová nebo trnková omáčka, koláče a pili čaje z bylinek. Vánoční strom byl ozdobený svíčkami, perničky, papírovými řetězy, oříšky a jablky. Osud se věštil krájením jablek, házením střevíců za hlavu, pouštěním svíček po vodě a litím olova. Na Tři krále chodili po vsi koledníci, na Hromnice se světily hromničky proti blesku a požáru. V zimním období se také konaly zabíjačky a draní peří. Husí peří se uschovalo jednak pro vlastní potřebu, jednak na prodej. Na tak zvanou dobírku se podával čas s rumem a boží milosti různých tvarů.

¹³⁵Lokaj, Jaroslav: *Historické události a zajímavosti obce Vítovic v datech 1365-1990. 625 výročí pravděpodobného vzniku*. Rukopis. 1990, s. 32.

¹³⁶Lokaj, Jaroslav: *Báje, pověsti, zvyky a lidové obyčeje z Vítovic*. Rukopis. 2004, s. 32.

¹³⁷Tamtéž, s. 34.

Rukopis Jaroslava Lokaje z Vítovic zmiňuje existenci kroje a datuje ji do roku 1622.¹³⁸ V létě oblékaly vítovské ženy na hlavě šátky uvázané na rožky, v zimě vlnáky a „stařenky“ mívaly bílé šátky s vyšíváním cípem na okraji. Sukně byly dlouhé, široké a často faldované (což tvořilo vespod více bílých neškrobených hladkých sukní). Ve všední den se oblékaly sukně hedvábné, hladké, modré barvy, označované jako atlasky a další oděvní součástky na všední den se šily z domácího obarveného plátna. V neděli se oblékaly sukně květované. Punčochy byly dle zápisu obvykle červené, stejně jako kožené nebo manšestrové střevíce s velkými přezkami. Kordulka byla ozdobná s vyšíváním obojkem kolem krku a vyšíváními baňatými rukávy. Kabátek modré nebo černé barvy s nadutými rukávy se směrem k zápěstí zužoval, v zimě se nosily také kožíšky. Výšivky na oděvních součástkách bývaly nejčastěji bílé, někdy i barevné se vzory květů (karafiáty, tulipány, chrpy, růže), srdíček a listnatých větvíček spojovaných v jeden celek.¹³⁹

Obr. č. 10: Marie Křížová v lidovém oděvu, Vítovice. Neznámý autor, 1922.

¹³⁸Lokaj, Jaroslav: *Historie obce Vítovic. Volné zpracování z dostupných literárních pramenů a ústních informací pamětníků*. Rukopis. 1987.

¹³⁹Lokaj, Jaroslav: *Historie obce Vítovic*, c.d., s. 22.

Muži ve Vítovicích nosily široké plstěné klobouky nebo čepice, stárce také nízké klobouky ozdobené kytkami a pentlemi. Bílý límec na krku byl podložený černým šátkem. Červená nebo modrá vesta s jednou řadou knoflíků byla u krku upnutá. Kalhoty se nosily plátěné a vybílené, punčochy modré a nízké boty zdobily přezky a pentle. V zimě muži oblékali krátké žluté nebo bílé kožichy nebo dlouhé dubeňáky.¹⁴⁰

¹⁴⁰Tamtéž.

3. JARNÍ ZVYKY OD POPELEČNÍ STŘEDY PO STAVĚNÍ MÁJE

Astronomické jaro začíná 21. března a končí s letním slunovratem, datovaným dnem 24. června. Do jarního období spadá také nejvýznamnější křesťanský svátek, zmrtvýchvstání Ježíše Krista, k němuž podle křesťanské víry došlo třetí den po ukřižování. Cyklus velikonočních tradic a zvyků trvá osm týdnů a odehrává se v období mezi březnem a dubnem. Název těchto svátků, Velikonoce, je odvozen od Veliké noci, o které ukřižovaný Ježíš Kristus vstal z mrtvých. Velikonoce jsou pohyblivým svátkem, který se řídí podle měsíčního oběhu. Pravidla pro určení data Velikonoc byla stanovena v roce 325. Podle nich připadají velikonoční svátky na neděli následující po prvním jarním úplňku. Pokud první jarní úplňk připadne na neděli, slaví se Velikonoce až neděli následující. Velikonoční pondělí může podle těchto pravidel připadnout na den v rozmezí od 23. března do 26. dubna. V roce 2011 se tedy slavily v nejpozdější možnou dobu.

Cyklus církevních obřadů se prolíná s lidovou religiozitou a z ní vycházejících praktik. Velikonoční doba začíná Popeleční, nebo také Škaredou, Černou nebo Bláznovou středou, která uzavírá masopustní veselí. Popeleční středa má stejně pohyblivé datum jako Velikonoce, vypočítá se tak, že se od velikonočního pondělí odečte 40 dní. Následuje šest postních nedělí, z nichž nejvýraznější je neděle pátá – Smrtná, a šestá – Květná. Druhá jmenovaná se řadí do pašijového, nebo také Svatého týdne, který právě nedělí Květnou začíná. Hlavním motivem pašijového týdne jsou Pašije – evangelické zvěsti o smrti Ježíše Krista.¹⁴¹ Po Květné neděli následuje Modré pondělí, Šedivé úterý a Škaredá středa. Od čtvrtku, nazývaného Zeleného, se setkáváme s řadou zvyklostí, které připomínají utrpení Ježíše Krista, ale i s magickými rituály, které mají zajistit například zdraví. Na Velký pátek se měly dít zázraky – země se otevírala a odkrývala svoje poklady. Bílá sobota a Velikonoční neděle byly ve znamení úklidu a příprav na večer Velikonoční neděle, kdy měl Ježíš Kristus vstát z mrtvých.

¹⁴¹Frolcová, Věra: *Velikonoce v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 80.

Vše završovalo Velikonoční, někde také Červené pondělí, kdy chodili chlapi na pomlázku.

K jarním zvykům po Velikonocích můžeme ještě přiřadit pálení čarodějnic a stavění máje, připadající na 30. dubna, svátek Filipa a Jakuba. V některých obcích se také na prvního května píše „vzkazy“, vyznání lásky nebo žertovné, někdy i více či méně urážlivé, nápisy vápnem před domy.

3.1 Popeleční středa, období půstu a postní neděle

Popeleční středou skončilo masopustní veselí a nastal čas půstu. V této době se v minulosti nekonaly žádné zábavy. Název „popeleční středa“ je odvozen od svěceného popele z ratolestí, většinou z „kočiček“, vysvěcených předchozího roku na Květnou neděli. Tímto popelem dělal kněz věřícím na čele znamení kříže. Popel je navíc symbolem kajícího, pomíjivosti a pokory.¹⁴² Barvou celého postního období je fialová.

Po Popeleční středě následuje čtyřicetidenní postní období, které končí Bílou sobotou a zahrnuje šest postních nedělí. Po tuto dobu lidé činili pokání a připravovali se na Boží hod velikonoční. V nejstarších dobách se půst držel na Velký pátek a Bílou sobotu, ve 3. století se rozšířil na celý Svatý týden a v dalších stoletích byl dále rozšiřován.¹⁴³ O půstu se lidé vzdávali některých pokrmů, zvláště pak masitých a mastných, a celkově se půst projevoval navíc zvýšenou askezí a zbožností. S tím souvisí i odříkání si různých oslav, zábav, nekonali se sňatky a lidé se vzdávali i některých příjemných požitků.

Postní období oslavuje památku umučení Páně a větších projevů nabývalo na pátou postní neděli, neděli Smrtnou. Důslednější příprava na velikonoční svátky se uskutečňovala o Svatém týdnu, začínajícím Květnou nedělí. Nejvíce magických úkonů a pověr se vázalo, a zároveň se také projevovala nejvyšší kajícínost, na poslední tři dny Svatého týdne. Ty tvoří Velký pátek (den ukřižování Ježíše Krista), Bílá sobota a Boží hod velikonoční (den Ježíšova zmrtvýchvstání). Po těchto třech dnech následuje doba velikonoční (od slavnosti Velké noci do nešpor neděle Seslání Ducha svatého - Letnic).

Různé zvyky však provázely každou postní nedělí, z nichž každá má svůj název odvozený buď právě od zvyklostí, symbolů nebo jídla, které se v tu kterou neděli připravovalo. První neděle byla nedělí Černou. Pojmenování získala nejspíše proto, že

¹⁴²Staňková Jitka: *Popeleční středa*. In: Brouček, Stanislav – Jeřábek, Richard (eds.): *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Praha: Mladá fronta, 2007, s. 775.

¹⁴³Scheufler, Vladimír: *Postní období*. Tamtéž, s. 780.

ženy odkládaly barevné části oděvu a oblékaly se do černé barvy. Někde se také nazývala nedělí Liščí. Hospodyně pekly dětem preclíky a v noci je zavěšovaly na stromek před dům. Děti věřily, že je tam zavěsila liška, proto neděle Liščí.¹⁴⁴ Druhá neděle má přídavky Pražná, někde Pučálka. Odvozeny jsou od názvu postních pokrmů. Pražmo byla pražená obilná zrna a pučálka se vařila z přes noc namočeného a pak upraženého hrachu se solí, pepřem, cukrem a hrozinkami.¹⁴⁵ Třetí postní neděle měla lidový přídavek Kýchavá. Věřilo se, že kdo v tuto neděli třikrát za sebou kýchne, bude zdravý celý rok. Na jiných místech se věřilo, že kolikrát člověk kýchnul, tolik let bude žít, nebo naopak za tolik let zemře. Někdy se s touto nedělí spojují původy pozdravů: „Pozdrav Pán Bůh. Pomož Pán Bůh. Pomáhejž Pán Bůh. Pán Bůh rač pozdravit.“¹⁴⁶ Čtvrté neděli se říkalo Družebná, ale také Středopostní, protože tvořila střed postního období, nebo Růžová. Dosavadní fialová barva roucha v kostele byla vyměněna za růžovou a v Římě také probíhalo svěcení zlaté růže.¹⁴⁷ V tuto neděli bylo povoleno půst odlehčit. Dívky z vesnic se setkávaly ke společnému posezení, kde snědly přinesenou svačinu a popovídaly si. Důležitou byla tato neděle pro svobodné dívky, název se dá totiž odvodit také od návštěvy družby s ženichem do domu, kam chtěl po půstu přijít na námluvy. Také se pekly koláčky zvané družbance s několika náplněmi.

3.2 Smrtná neděle

Pátá postní neděle byla nazývána Smrtnou, nebo Smrtelnou. V kostelech se zahalovaly kříže a obrazy na znamení půstu očí. Na Smrtnou neděli se také konal jeden z důležitých zvyků – vynášení zimy z vesnice a přinášení nového léta. Je to pravděpodobně předkřesťanský zvyk známý už z 13. – 15. století. Vynášení smrti je obřad, při němž se vynáší zima, někde Morena, Morena, Smrtka, znázorněná slaměnou figurou ženy nakonec utopenou v potoce nebo spálenou v ohni. Za zpěvu se Smrtkou projdou dívky (v některých oblastech i chlapci) vesnicí na určené místo, kde se očistí buď za pomoci vody (utopení), nebo ohně (spálení). V některých obcích nosila se jak Morena (Smrtka, Smrtholka...) tak i její mužská obdoba Mařan či Smrták. Lidé slavili ústup zimy a nástup jara, kdy se probouzela příroda a země po zimním spánku. To

¹⁴⁴Vlasáková, Olga: *Velikonoční lidová zdobnost*. Brno: Doplněk, 2008, s. 27.

¹⁴⁵Frolcová, Věra: *Pražná neděle*. In: Brouček, Stanislav – Jeřábek, Richard (eds.): *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*, c. d., s. 808.

¹⁴⁶Frolcová, Věra: *Kýchavá neděle*. Tamtéž, s. 454.

¹⁴⁷Scheufler, Václav: *Družebná neděle*. Tamtéž, s. 164.

dokládají i časté verše z říkanek: Smrt nesem ze vsi, nové léto do vsi. Někde se nosil malý stromeček ozdobený vyfouklými vajíčky, krepovými růžičkami a barevným řetězem. Smrt na ozdobené figuríně nebo stromečku symbolizují právě výfuky, prázdná vajíčka. Zelený stromek byl zase symbolem obnovy přírody, růstu a jara. Říkalo se mu líto, létečko, nebo májíček.

3.3 Od Květné neděle po Velikonoční pondělí

Svatý týden, také týden pašijový nebo Velký, je týden před Božím hodem velikonočním, kdy přichází vyvrcholení křesťanského svátku zmrtvýchvstání Ježíše Krista. Označení pašijový pochází od pašijí (latinsky passio), v překladu znamenají utrpení. Jejich původ je ve svědectví evangelistů Marka, Matouše, Lukáše a Jana. Pojednávají o posledních dnech Ježíše Krista – o utrpení, ukřižování, uložení do hrobu a zmrtvýchvstání. Jsou jedním ze základů křesťanské víry. Původně byly pašije zpívány, později čteny. Velkou oblibu měly také pašijové hry.

Svatý týden začíná na Květnou neděli, připomínající vjezd Krista do Jeruzaléma, a vrcholí svatým třidením (Triduum), tedy Zeleným čtvrtkem, Velkým pátkem a Bílou sobotou. Na Květnou neděli vjel Kristus do Jeruzaléma a lidé jej vítali palmovými ratolestmi, odtud tedy jeden z názvů neděle - Palmová. Na památku této události se světlí kočičky – větvičky jívý. Se svěcenými kočičkami pak byly spojeny různé rituály a magické praktiky. Zastrkovaly se do oken a nad chlévy proti čarodějnicím a za kříž ve světnici, aby chránily dům před bleskem, pohromami a nosily do domu štěstí. Hospodář je navíc zapichoval do polí, kde měli chránit úrodu. Na Květnou neděli se měly objevovat poklady ukryté v zemi a to v době, kdy se v kostele četly pašije.¹⁴⁸

O dalších třech dnech pašijového týdne není mnoho záznamů, dochovány byly pouze názvy z Čech: Modré pondělí, Šedivé úterý, Sazometná středa. V některých místech bylo Modré pondělí nazýváno Žlutým. Šedivé úterý bylo bez konkrétních zvyků. Škaredé středě se říkalo také někdy Sazometná a lidé uklízeli a bílili chalupy. Také se vymetaly komíny. To vše mělo zajistit nejen pořádek, ale také vyhnat zlé duchy. Lidé se neměli mračit (škaredit), aby se nemračili každou středu.

Zelený čtvrtek, nazývaný i Velký čtvrtek, je sváteční velikonoční den a také první den svatého třidení. Ještě ve středověku se užívalo spíše přívlastku Velký.

¹⁴⁸Frolcová, Věra: *Velikonoce v české lidové kultuře*, c. d., s. 83-84.

Označení „zelený“ má několik vysvětlení. Na Zelený čtvrtek nosil kněz zelené mešní roucho, ale některá vysvětlení poukazují na zelené pokrmy zařazené do jídelníčku (zelí, později špenát). V lidové víře se věřilo, že v tento den je vhodné zahájit zemědělské práce na poli a také že byliny nasbírané tento den mají větší léčivou schopnost.¹⁴⁹ Dalším ze zvyků bylo omývání se studenou vodou nebo rosou. Den začínal modlitbou v zahradě, na jejímž konci následovalo v některých regionech líbání země. Na to navazovalo právě omývání v tekoucí vodě (magická očistná funkce) pro zachování zdraví i krásy. Nemocným se voda přinášela domů. Tato tradice se později přesunula na Velký pátek. Hlavním bodem evangelické liturgie je památka na Poslední večeři Ježíšovu, z Kristova příkladu se koná hostina a starcům se omývaly nohy. Důležitým okamžikem je Gloria při slavnostní mši, kdy naposledy zvoní zvony a „odlétají do Říma“. Začíná doba klidu a půstu, který vrcholí na Velký pátek. Kostelní zvony se znovu rozezní až na Bílou sobotu, do té doby je zvonění nahrazeno hrkáním a klepáním chlapců. Chlapci obcházel vesnici třikrát denně: ráno, v poledne a večer a zastavovali se u křížů a kapliček. Tradice je popsána od druhé poloviny 19. století a v některých regionech se vyskytuje dodnes.¹⁵⁰ Hrkačky jsou však region od regionu různé. Hluk a rámus měl také odehnat zlé duchy a síly. Hrkání a klepání chlapců v některých obcích provázelo honění Jidáše. Tento zvyk má několik variant: obchůzku s Jidášem po vesnici, nebo honění chlapce převlečeného za Jidáše.

Velký pátek byl v katolické církvi dnem největšího smutku a půstu, protože tento den byl ukřižován Ježíš Kristus.¹⁵¹ Nejdůležitější na Velký pátek byly tři časové mezníky: doba před východem slunce, doba čtení pašijí a odpolední hodina Ježíšovy smrti. Je to den jak dobrých, tak zlých nadpřirozených sil.¹⁵² Podle lidových pověr se v tento den otevírají skály, jeskyně a země a je možné z nich získat poklad. Pokud je kolem vesnice k nalezení nějaká skála, je celkem jisté, že tu koluje pověra o matce, která s dítětem šla pro poklad. Ten ji tak omámil, že si hleděla jen pokladu a nechala dítě v jeskyni, která se zavřela. Tento den prý vodníci vycházejí na souš. Platí i velké množství zákazů a modlitby a věštby mají silnější účinek. Nejznámějším zákazem bylo zapovězení hýbání se zemí, ale i tanec a dupání na nově se budící zemi, někdy kvůli

¹⁴⁹Frolcová, Věra: *Zelený čtvrtek*. In: Brouček, Stanislav – Jeřábek, Richard (eds.): *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*, c. d., s. 1205.

¹⁵⁰Langhammerová, Jiřina: *Čtvero ročních období v lidové tradici*. Praha: Petrklíč, 2008, s. 28-29.

¹⁵¹ V některých zemích je tento den prohlášen státním svátkem.

¹⁵²Frolcová, Věra: *Velký pátek*. In: Brouček, Stanislav – Jeřábek, Richard (eds.): *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*, c. d., s. 1128.

tomu, že v zemi je pohřben Ježíš Kristus.¹⁵³ Nesmělo se nic z domu půjčovat, protože by věci mohly být zneužity čarodějnicemi. Nesmělo se ani prát a bělit prádlo, péct chléb. Lidé se postili, někteří nejedli vůbec. Opět se ráno omývali tekoucí vodou pro zajištění zdraví a vůbec na znamení očisty jak těla, tak i mysli. V noci z Velkého pátku na Bílou sobotu bylo možné odhalit čarodějnici skrze otvory ve dne, nebo u vody, jak perou prádlo.¹⁵⁴ Na Velký pátek se také konaly pašijové hry, mezi lidmi oblíbené.

Následuje Bílá sobota, dříve také Veliká sobota, poslední den Svatého týdne. Je to den přelomový a velice sváteční, protože křesťané očekávají zmrtvýchvstání Ježíše Krista – vrcholný akt Velikonoc. Zásadním časem, který dělí Svatý týden od Velikonoc je první zvonění v kostele, obnovené po tichu započatém na Zelený čtvrtek. Bílá sobota byla pojmenována od bílých křestních rouch křtěnců, kteří přijali křest právě o Velikonoční vigílii. I v tento den je zvykem omývat se vodou pro zachování zdraví a třást se stromy pro jejich úrodu. Mešní liturgie začíná pak křesáním nového ohně na otevřeném prostranství, nejčastěji před kostelem. Také se peče obřadní pečivo – mazanec a beránek. V noci z Bílé soboty na Velikonoční neděli se často mládež osmělila a vyznávala si skryté milostné city.¹⁵⁵

Nedělní Boží hod velikonoční je pak vyvrcholením celého čtyřicetidenního půstu. V tento den nastává největší křesťanský svátek – zmrtvýchvstání Ježíše Krista. Je to den radosti, který začíná další období trvající osm týdnů a velikonoční doba končí až za padesát dnů, kdy se slaví Seslání ducha svatého, jinak zvané Letnice. Přísný půst dnešním dnem končí a lidé přinášejí do kostela světit různé pokrmy: mazance, beránka, maso, vejce. S nimi pak spěchají domů, kde se rozdělí i se zvířaty. Hospodáři obcházeli pole, někdy se na poli i jedlo a drobký byly ponechány poli. To mělo zajistit úrodu a pole chránit. V některých oblastech se objížděla nebo obcházela pole s křížem. Lidé měli mít oblečeného něco nového, aby byli celý rok pěkně ustrojeni. Odpoledne se potom zdobila velikonoční vajíčka. Nejprve se zdobila vajíčka nevyfouknutá, vyfukovat se vejce začala až v 19. století. Každý region má své zvyklosti jak vejce zdobit. Častou barvou byla červená a hnědá, které se dosahovalo pomocí cibulových slupek. Používal se ale také vosk, sláma a další. Na Rousínovsku působila v meziválečném období Julie Kummerová-Kubíčková, která mohla svými lekcemi ručních prací ovlivnit vývoj zdobení kraslic. Někde se náklonnost mezi chlapcem a dívkou dávala najevo až v noci

¹⁵³Frolcová, Věra: *Velikonoce v české lidové kultuře*, c. d., s. 129.

¹⁵⁴Frolcová, Věra: *Velký pátek*. In: Brouček, Stanislav – Jeřábek, Richard (eds.): *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*, c. d., s. 1128.

¹⁵⁵Frolcová, Věra: *Velikonoce v české lidové kultuře*, c. d., s. 54.

z neděle na pondělí, vysypávala se cestička mezi domy zamilovaných. Později byl tento zvyk nahrazen psaním nápisů na vrata a dnes má podobu vzkazů na silnici psaných vápnem.

Pondělí velikonoční, nazývané i Červené pondělí, s sebou nese jarní koledování, šlehání a obdarování. Označení Červené pondělí pochází od tradičního daru vajíčka obarveného na červenou barvu. V tento den chodí chlapci a v odpoledních hodinách i muži po pomlázce, odvozené od slova pomladit, omladit. Pomlázka se plete nejčastěji z vrbového proutí a na konci je ozdobena pentlemi. Hospodyně, které jsou „pomlazeny“, nabízejí koledníkům obarvená vajíčka, kraslice, která symbolizují život.¹⁵⁶ Na některých kraslicích můžeme najít i vyznání lásky.

3.4 Velikonoce a jejich atributy

Oslava Velikonoc a s ní spojené zvyky v sobě nese více významů. Dnešní Velikonoce jsou nahlíženy nejvíce jako slavnosti křesťanské, mají však výkladů více a v předkřesťanských dobách měly také jiný význam. Křesťanské pojetí Velikonoc oslavuje zmrtvýchvstání Ježíše Krista. Židé si v tyto dny připomínají záchranu z egyptského zotročení a odchod (exodus) z Egypta. Z předkřesťanského hlediska jde o oslavu jara a přípravy na nový roční cyklus.¹⁵⁷

3.4.1 Velikonoce jako slavnost předkřesťanská

Velikonoce jsou pohyblivé svátky, jejichž konání bylo určeno juliánským kalendářem. Není jasné, jaký svátek se v tomto období původně u Slovanů slavil. Je však jisté, že tyto svátky měly blízký vztah k zemědělství. Dokazuje to spojitost zvyků k ochraně půdy, úrody a k povzbuzení zemědělských prací obecně.¹⁵⁸ V předkřesťanských dobách bylo období oslav Velikonoc propojeno s přírodními cykly. Velký význam Velikonoc vyplýval z jejich konání na počátku původního hospodářského roku. Začátek jara byl spojen s uctíváním slunce a vítáním světla po zimním období. To je jedna vrstva vnímání Velikonoc, která propojuje člověka

¹⁵⁶Frolcová, Věra: *Pondělí velikonoční*. In: Brouček, Stanislav – Jeřábek, Richard (eds.): *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*, c. d., s. 774.

¹⁵⁷Václavík, Antonín: *Výroční obyčej a lidové umění*. Luhačovice: Atelier IM, 2010, s. 56.

¹⁵⁸Melicherčík, Andrej (red.): *Československá vlastivěda díl III. Lidová kultura*. Praha: Orbis, 1968, s. 244.

s přírodou. Zvyky byly spojeny s fázemi měsíce, ročním obdobím a změnami v přírodě souvisely i se zahájením prací na poli – orání, setba, první vyhnání dobytka na pastvu. Proto se mnoho obyčejů a obřadů zaměřovalo na prosbu o zdar v hospodářství i rodině.¹⁵⁹

Obyčeje měly v životě lidí pevné místo, konaly se pravidelně, spontánně a jejich dodržování bylo nepsaným pravidlem.¹⁶⁰ Významnou roli v magických praktikách, konaných na Velikonoce, měly oheň, voda a zeleň. Zde se předkřesťanské představy propojují s křesťanstvím. Jak se moc církve upevňovala, docházelo často ke střetům mezi jejími pokyny a lidovými tradicemi.¹⁶¹ Doklad o působení silného zažití a přetrvání některých symbolů, jakým je například vejce, symbol nenarozeného života, svědčí o dlouhé znalosti a zakořenění ve společnosti. O přirozenosti rituálů vypovídá fakt, že přes snahu katolické církve některé zvyky a pohanské rituály odstranit přesto přežily často až do současnosti. Některé projevy však ztratily svůj magický význam a udržely se jen jako symboly Velikonoc.¹⁶²

3.4.2 Velikonoce jako svátek židovský

Jako důležité a nábožensky organizované svátky se Velikonoce poprvé objevily u Židů. Byly to svátky přesnic (pascha; hebrejsky pesach = přejítí, překročení) slavené podle druhé knihy Mojžíšovy na památku exodu, vysvobození z otroctví a odchodu z Egypta.¹⁶³ Připomínalo se jimi Hospodinovo milosrdenství, když při hubení prvorozených v Egyptě přešel domy Židů, které byly označeny krví beránka. Byla to poslední z deseti ran, kterými Bůh potrestal Egypt pro odmítání propuštění Židů na svobodu. Svátky se slavily vždy čtrnáctého dne měsíce nisanu.¹⁶⁴

Mimo Izrael se Pesah slaví osm dní od 15. do 22. nisanu, což je první měsíc v židovském kalendáři. Tento kalendář je lunární, svátky jsou pohyblivé. Nejvýznamnější částí oslav je hostina, kterou doprovází vyprávění o osvobození z Egypta a podávání nekvašených chlebů – macesů, jež jsou připomínkou chvatného

¹⁵⁹Frolec, Václav: *Prostá krása. Deset kapitol o lidové kultuře v Čechách a na Moravě*. Praha: Vyšehrad, 1984, s. 101.

¹⁶⁰Václavík, Antonín: *Výroční obyčeje a lidové umění*, c. d., s. 58.

¹⁶¹Tamtéž, s. 102 – 103.

¹⁶²Frolcová, Věra: *Velikonoce v české lidové kultuře*, c. d., s. 42.

¹⁶³Tamtéž, s. 47.

¹⁶⁴Tamtéž, s. 48.

opuštění Egypta.¹⁶⁵ Pomocí sederové mísy, na které jsou tradiční židovské pokrmy, se připomínají symboly, které odchod Židů provázely: pečená kost značí obětního beránka, vejce uvařené natvrdo - symbol nového života, nekynuté chleby, hořké byliny připomínající hořkost otroctví, slanou vodu, představující slzy, ale také rozdělené Rákosové moře, a sladká hmota z ořechů, jablek, datlí, skořice a červeného vína na znamení malty, se kterou byli židovští otroci nuceni pracovat, a prolité krve v Egyptě.¹⁶⁶

Lze si tedy všimnout dalšího splynutí symbolů ze židovského světa, které se dnes považují za vzešlé z křesťanství. Je to hlavně beránek, kterého lidé v Egyptě obětovali, aby ochránili své prvorozené (jeden z překladů slova pesah – ušetření).

Důležitost prvorozených, hlavně mužských potomků, byla zřejmá od pradávna. Prvorozený měl povinnost postarat se o rodiče, později se ustanovovalo i dědění. První potomek je tedy chápán jako pokračovatel rodu, beránek je za něj obětován, aby rod mohl pokračovat.¹⁶⁷

Funkci obětního daru představovalo také obilí, které je dodnes jedním z hlavních symbolů Velikonoc. Pesah je i prosbou za úrodu a oslavou jara. Bohyně úrody byly nahrazeny Bohem, Hospodinem, kterému je obětováno, aby rod mohl dál pokračovat, k čemuž dopomůže i úroda.¹⁶⁸

3.4.3 Velikonoce jako svátky křesťanské

Křesťanské Velikonoce navazují na židovskou tradici, vyprávějí však biblický příběh Ježíše Krista, který byl ukřižován a vstal z mrtvých. Právě v době židovských Velikonoc byl Ježíš mučen, zabit a vzkříšen. Z židovské tradice přechází do smyslu křesťanských Velikonoc symbolika nového života vykoupeného obětí přechodu. Oběť z úrody a oběť beránka, nejlépe prvorozeného.¹⁶⁹ Kolem života Ježíše Krista, a hlavně jeho smrti, je vybudována nová víra, která byla dlouho dobu pronásledována. Polyteistické náboženství Římanů bylo prohlášením Ježíše za syna Božího popřeno. Židé sice mají víru v jednoho Boha, ale neuznávají Ježíše Krista jako vykupitele, proto jej nakonec ukřižují.¹⁷⁰ Ukřižování na Velký pátek a židovský Pesah se kryjí – překrývají

¹⁶⁵Skalníková, Olga: *Tradiční židovská kultura*. In: Brouček, Stanislav – Jeřábek, Richard (eds.): *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*, c. d., s. 1069.

¹⁶⁶Tamtéž, s. 1069.

¹⁶⁷Frolcová, Věra: *Velikonoce v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 60.

¹⁶⁸Tamtéž.

¹⁶⁹Tamtéž, s. 47.

¹⁷⁰Tamtéž, s. 48 – 49.

se také obětování beránka za prvorozeného potomka a za úrodu a chápání Ježíše Krista jako beránka božího obětovaného pro všechny, kdo v něj věří.¹⁷¹

Velikonoce v křesťanském chápání upomínají na vzkříšení Ježíše Krista, na přemožení smrti a osvobození. Zmrtvýchvstání Krista dává všem věřícím naději, že přemoci smrt je možné v podobě naděje na život věčný a je symbolem nového života. Smrt Krista osvobozuje věřící od hříchu a otevírá přístup k novému životu v nebi.

Příběh Velikonoc začíná příjezdem Ježíše do Jeruzaléma, následuje poslední večeře s apoštoly, při které dal svým učedníkům chléb jako své tělo a víno jako svou krev. Nato vstal a umyl učedníkům nohy. Už při tomto aktu se ukazuje blížící se hrozba zrady. Následuje noc v Getsemanské zahradě, kde Ježíše Jidáš zradil. Ježíš je souzen a odsouzen. Výslech před Pilátem, bičování a korunování trnovou korunou s nesením kříže nyní symbolizuje křížová cesta. Ta končí ukřižováním na hoře Golgotě. Na Velikou noc Ježíš vstává z mrtvých a na velikonoční ráno nacházejí ženy jen prázdný hrob. Příběh vrcholí nanebevzetím Ježíše Krista.¹⁷²

Dějiny utrpení Ježíše Krista přináší pašije. Jejich dramatické ztvárnění v pašijových hrách bylo oblíbené už ve středověku a na některých místech se udržela dodnes.¹⁷³

Svůj název dostaly Velikonoce také podle křesťanského označení Veliké noci, kdy Ježíš vstal z mrtvých. Poslední dny jeho života jsou připomínány v jednotlivých velikonočních dnech – Velkém pátku, Bílé sobotě i v neděli na Boží hod velikonoční. Celý cyklus se upravoval po mnoho staletí, základ je však daný. Od 4. století, kdy bylo křesťanství uznáno za náboženství a kdy byly Velikonoce přijaty, staly se nejstaršími svátky křesťanů. V následujících stoletích byl náboženský rok upravován podle dalších svátků a nakonec se vytvořila jeho pevná struktura.

3.4.4 Velikonoce a církevní rok

Velikonoce jsou nejdůležitějším svátkem v rámci celého církevního roku. Propojením křesťanské kultury s židovským svátkem Pesah a pohanským kultem přírody vznikla jejich dnešní podoba. Základním svátkem křesťanů je neděle. Slouží se

¹⁷¹Frolcová, Věra: *Velikonoce v české lidové kultuře*, c. d., s. 60.

¹⁷²Tamtéž.

¹⁷³Tamtéž, s. 61 - 63.

bohoslužba, která je vzpomínkou na cestu Ježíše Krista od jeslí přes kříž až po jeho nanebevstoupení.¹⁷⁴ Velké křesťanské svátky pak jsou Vánoce, Velikonoce a Letnice.

Liturgický, nebo také církevní rok začíná v západní liturgii první adventní nedělí, ve východní liturgii dnem prvního září. Hlavní částí jsou pak Velikonoce a Vánoce, které se skládají z období přípravného, hlavního a vyznávajícího.

Dnes je chápání novoročí, začátku nového roku, spojeno s prvním lednem, kdy začíná kalendářní rok. Ve středověku, až do 15. století, však za období novoročí platilo jaro.¹⁷⁵ Obzvláště na venkově začínaly na jaře práce na poli, začínal nový hospodářský rok. Také děvčata na jaře nosí „nové léto“ do vsi a vyhánějí zimu – Morenu či Smrtku.

Antonín Václavík považoval Zelený čtvrtek za hlavní den jarního novoročí.¹⁷⁶ Základními dny pro křesťanské Velikonoce pak bylo velikonoční třídení – Velký pátek, Bílá sobota a Boží hod velikonoční, přičemž na Velký pátek byl ukřižován Ježíš Kristus a na Boží hod velikonoční vstal z mrtvých. Tomu předcházela postní doba, která začíná Popeleční středou. Následně po Velikonocích nastává doba Velikonoční, která začíná o Velké noci a vrcholí po padesáti dnech na Letnice, slavnosti Seslání Ducha svatého. Pro nekřesťanské prostředí je rozdíl v tom, že Velikonoce zde končí Velikonočním ponděním s nadílkou a mrskutem.

K velikonočnímu období patří také prosebné procesí za úrodu, které se konalo čtyřikrát do roka na tak zvané kvatembrové dny. Byla to vždy středa, pátek a sobota v určený čas. V jarním období připadaly kvatembrové dny na první týden postní doby. V těchto dnech se obcházela pole, často vedla trasa kolem křížů ve vesnici a prosilo se za úrodu.

3.5 Symboly Velikonoc

Symboly Velikonoc se v historii formovaly z oslav předkřesťanských, židovských i křesťanských. Napomáhaly magickým rituálům, které měly zajistit zdraví, úrodu či ochranu před zlými silami. Byly také známkou hluboké víry a dodržování obřadů liturgického roku a často i symbolem jara.

Z živilů, které dopomáhaly k ochraně a k magickým rituálům, byly na jaře velmi důležité oheň a voda. Voda je obecným symbolem života a čistoty. Objevuje se téměř

¹⁷⁴Lemaitrová, Nicole: *Slovník křesťanské kultury*. Praha: Garamond, 2002, s. 210.

¹⁷⁵Frolová, Věra: *Velikonoce v české lidové kultuře*, c. d., s. 32.

¹⁷⁶Václavík, Antonín: *Výroční obyčeje a lidové umění*, c. d., s. 56.

ve všech výročních i rodinných obyčejích, věřilo se, že voda je tak čistá, že nemůže být ničím znečištěna. Protože voda znamená život ve všech jeho formách, hraje výraznou úlohu v uzdravování nemocných a každá očista je určitý druh uzdravení.¹⁷⁷ Nejvíce se užívala voda tekoucí.¹⁷⁸ Důležitý byl také den, kdy byla voda nabrána, a směr – ke kladným úkonům se nabírala voda po směru toku, k negativním proti proudu. Pomocí vody se také věštil osud.¹⁷⁹ Voda je zastoupena v rituálech očisty na Zelený čtvrtek i Velký pátek, kdy se ráno lidé chodívali mýt do sadu. V některých lokalitách se udržovalo také polévání vodou na Velikonoční pondělí.¹⁸⁰

Naproti tomu oheň, nebo plamen, symbolizuje nejen Boha, Boží lásku, slovo a slávu, ale také Boží hněv.¹⁸¹ Vedle vody je také symbolem očištění a očiště a je navíc i symbolem pekla, zla, pohromy, války a trestu. Je symbolem nejen životní energie, ale i destrukce. Kult ohně pochází z jeho nepostradatelnosti pro lidský život a z jeho blahodárné ale také ničivé síly.¹⁸² Oheň se v lidové tradici objevuje v několika podobách. Například při pálení Smrtky o Smrtné neděli, kde značí záhubu zimy či při pálení Jidáše. Při velikonoční vigíli o Bílé sobotě se při liturgii světlí oheň, od kterého se zapaluje velikonoční svíce (paškál), symbol zmrtvýchvstání Krista.¹⁸³ Dříve se oheň na Bílou sobotu zapaloval na hřbitově za použití určitých dřevin, jako například trnka, hloh nebo šípek. Do ohně zapalovaného na Bílou sobotu zastrkovali věřící pruty, které si přinášeli domů pro ochranu domu i úrody. Na tomto ohni se také spalovaly kočičky, svěcené ratolesti pro Popeleční středu.¹⁸⁴ Tradice pálení ohňů se v českých zemích váže k filipojakubské noci před prvním májem, ale také k dalším oslavám (svátek Jana Křtitele, Mistra Jana Husa).¹⁸⁵ Uhlíky z ohňů se pak sloužily jako ochrana před požárem a bleskem.

Jedním ze symbolů Velikonoc je také beránek. Obecně je symbolem nevinnosti, mírnosti a poslušnosti. Beránek či ovce představují Izraelitu, který patří k Božímu

¹⁷⁷Fouilloux, Danielle: *Slovník biblické kultury*. Praha: Ewa, 1992, s. 224.

¹⁷⁸Václavík, Antonín: *Výroční obyčej a lidové umění*, c. d., s. 119.

¹⁷⁹Tamtéž.

¹⁸⁰Frolec, Václav: *Výroční obyčej a jejich životnost v českých zemích*. In: *Výroční obyčej*. Současný stav a proměny. Brno: Blok, 1982, s. 22.

¹⁸¹Heslo Oheň. In: Rulišek, Hynek: *Postavy, atributy, symboly. Slovník křesťanské ikonografie*. České Budějovice: Karmíšek, 2006, nestránkováno.

¹⁸²Heroldová, Iva: Oheň. In: Brouček, Stanislav – Jeřábek, Richard (eds.): *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*, c. d., s. 673.

¹⁸³Heslo oheň. In: Rulišek, Hynek: *Postavy, atributy, symboly. Slovník křesťanské ikonografie*, c. d., nestránkováno.

¹⁸⁴Václavík, Antonín: *Výroční obyčej a lidové umění*, c. d., s. 127-128.

¹⁸⁵Frolec, Václav: *Výroční obyčej a jejich životnost v českých zemích*. In: *Výroční obyčej*. Současný stav a proměny. Brno: Blok, 1982, s. 22.

stádu.¹⁸⁶ Původně byli Hebrejci kočovníky, kteří se živili pastevectvím, beránek má tedy v Bibli významné postavení. Byl důležitým zdrojem potravy a také obětním zvířetem.¹⁸⁷ O oslavách Paschy byl slavnostně obětován jednoroční beránek. „*Toho beránka vyberte podle toho, co každý stačí sníst... Vezmou z něho trochu krve a pomazou jí obě veřeje a příčný trám domu... Sníte jej co nejrychleji, je to Jahvova pascha. Té noci projdu Egyptem a pobiji všechny prvorozence.*“¹⁸⁸ Při oslavách Velikonoc musel být velikonoční beránek sněden rodinou v jejím domě a žádná jeho kost se nesměla zlomit.¹⁸⁹ Představuje tak zástupnou oběť za hříchy, při uzdravení a malomocenství. Beránek představuje nejen beránka velikonočního, ale také Ježíše jako Beránka Božího. Tak jej označil Jan Křtitel. „*Hle, Beránek Boží, který snímá hříchy světa.*“¹⁹⁰ V české lidové kultuře se symbol beránka objevuje jako velikonoční masitý i moučný pokrm, velikonoční dar, svěcenina a také jako živá oběť nebo rekvizita. Dochoval se jako obřadní velikonoční pečivo.¹⁹¹

Typickým pokrmem a svátečním pečivem je mazanec. Jedná se o pečivo z kynutého těsta pečené před velikonočními svátky. Spolu s velikonočním beránkem a vejci byl před vzkříšením svěcen v kostele. Rituály pak byly spojeny jak s pečením mazance, tak také s jeho konzumací.¹⁹² Mazanec se často jedl venku, pod širým nebem, nejčastěji v zahradě nebo na poli. Jeho kousky lidé drobili (darovali) zemi. Často byl tento zvyk spojen s obcházením polí. Napomoci úrodě mělo také koulení mazance kolem pole či vkládání mazance do brázdy.¹⁹³

Svěceným pokrmem a výrazným symbolem Velikonoc je vejce. Ať už ve formě pokrmu, nebo na Pondělí velikonoční v podobě kraslice jako odměny koledníkům a dar. Po svěcení pokrmů v kostele se po návratu z kostela před obědem rozdělilo vejce na rovné díly a rodina jej společně snědla. Motivem je soudržnost rodiny, zabezpečení zdraví a také víra, že kdo zabloudí (sejde z pravé cesty), vzpomene si, s kým jedl na Boží hod svěcené vejce a najde cestu zpět.¹⁹⁴ Vejce je jednou ze surovin, která v jarním

¹⁸⁶ Fouilloux, Danielle: *Slovník biblické kultury*. Praha: Ewa, 1992, s. 35.

¹⁸⁷ Heslo beránek. In: Rulišek, Hynek: *Postavy, atributy, symboly. Slovník křesťanské ikonografie*. České Budějovice: Karmíšek, 2006, nestránkováno.

¹⁸⁸ Bible, Ex 12.4.7.II.12.

¹⁸⁹ Lemaitrová, Nicole: *Slovník křesťanské kultury*. Praha: Garamond, 2002, s. 36.

¹⁹⁰ Bible, J I, 29.

¹⁹¹ Frolcová, Věra: *Beránek*. In: Brouček, Stanislav – Jeřábek, Richard (eds.): *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*, c. d., s. 46.

¹⁹² Šťastná, Jarmila: *Mazanec*. In: Brouček, Stanislav – Jeřábek, Richard (eds.): *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*, c. d., s. 545.

¹⁹³ Tamtéž.

¹⁹⁴ Frolcová, Věra: *Velikonoce v české lidové kultuře*, c. d., s. 181.

období, a obzvláště o Velikonocích, nesmí chybět v téměř žádném pokrmu (mazanec, koláče, jidáše, nádivka...). Kromě toho, že je vejce jedním z typických jarních pokrmů, či surovinou, má také symbolický význam. Je to symbol životodárné a reprodukční schopnosti, plnosti.¹⁹⁵ „V lidových věrských představách a magických úkonech se vejce uplatňuje v různých významech – očištném a ochranném, posilujícím i obětním. Spojuje se v nich často s představou okrouhlosti, plnosti a bělosti, ale i soudržnosti a celistvosti, které lze podle magických zásad analogicky přenést na jiný objekt.“¹⁹⁶ Síla vejce se ještě umocňovala jeho svěcením a také barvením na červenou. Naopak vyfouklé vejce bylo symbolem smrti. Darování vajíček je spojeno převážně s pomlázkou o Velikonočním pondělí, kdy se děvčata vykupují za vyšlehání nebo polití vodou. Velikonoční vejce plnilo také mezi mladými lidmi komunikační funkci. Červená vejce a kraslice byly darem z lásky a jeho přijetí, nebo naopak odmítnutí znamenalo závaznou odpověď.¹⁹⁷ Na kraslicích pak byly také osobní vzkazy. Vejce se darovala dětem, mladým chlapcům, učitelům, kněžím a dalším jako potvrzení přátelských a sousedských vztahů. Kvalita vztahu se odrážela v počtu darovaných vajíček a v jejich výzdobě. V průběhu 20. století význam malovaného vejce ochabl, dnes se dodržuje při pomlázce dětí. Funkci dárku zastoupila z části také barevná stuha, která se přivazovala na mrskačku.¹⁹⁸

V náboženských představách všech národů zaujímaly významné místo také stromy, z nichž se získávají ratolesti a pomlázky (mrskačky). Stromy byly uváděny ve spojitosti s lidským životem, mohly převzít nemoc člověka, nebo do něj naopak přenést svou sílu. Pomocí jejich prutů se hledaly poklady. O Velikonocích se světily ratolesti (kočičky) a pletla se pomlázka.¹⁹⁹ Svěcené ratolesti byly z jívy, později se objevuje i zlatý déšť i ovocné stromy. Na pomlázku byla nejvhodnější vrba bílá, jejíž proutky jsou pružné a ohebné.

Pomlázka má více významů. Označuje nejen prut nebo pletené proutí jako nástroj ke šlehání, který se označuje také jako žíla, mrskačka či šlehačka. Je to i samotné jarní šlehání a koleda, vejce či kraslice, v některých oblastech označuje

¹⁹⁵Šťastná Jarmila, Frolcová Věra: Vejce. In: Brouček, Stanislav – Jeřábek, Richard (eds.): *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*, c. d., s. 1121-1122.

¹⁹⁶Večerková, Eva: *Kraslice na Moravě*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2003, s. 12.

¹⁹⁷Šťastná Jarmila, Frolcová Věra: Vejce. In: Brouček, Stanislav – Jeřábek, Richard (eds.): *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*, c. d., s. 1122.

¹⁹⁸Večerková, Eva: *Kraslice na Moravě*, c. d., s. 16-18.

¹⁹⁹Václavík, Antonín: *Výroční obyčeje a lidové umění*, c. d., s. 135.

i nádivku z masa.²⁰⁰ Dívky měly být pomlázkou omlazeny, přenáší se síla prutů na člověka.

3.6 Pálení čarodějnic a stavění máje

Filip a Jakub byli apoštolové z Kristovy družiny, mučedníci a světcí. Ve zvykosloví je důležitá noc před jejich svátkem, takzvaná Filipojakubská, nebo i Valpružina noc, připadající na 30. dubna.²⁰¹ Je to čas vhodný pro veškerou magii a také pro věštění budoucnosti. Oheň navíc jako nejsilnější očištné médium zbavuje všechny živé nečistého, co se nashromáždilo v zimním období, a zároveň chrání v období nadcházejícím. V noci tohoto dne se zjevovali a škodili obyvatelé jiného světa – čarodějnice, víly a elfové. Jejich moc má v tento den být největší.

Ohně zapalované 30. dubna jsou pokračováním tradic starých již několik tisíc let. Půlnoc mezi 30. dubnem a 1. květnem odděluje dvě poloviny roku.²⁰² Vedle popisů veselí, tance a zpěvu se zachovaly zprávy o některých tradičních zvycích. V ohni se pálila figura čarodějnice, mládenci vyhazovali do vzduchu zapálená košťata. Střílení a práskání bičem zase mělo zahnat zlé síly.²⁰³

Tato noc se jako svátek objevuje i v germánském prostředí, kde se jí říká Valpružina noc. Valpurga byla saská bohyně, patronka čarodějnic. Slovo Valpurga znamená staročesky čarodějnice.²⁰⁴ Během filipojakubské noci se čarodějnice měly slétávat na kopcích a tam se spojit s temnými silami. Aby se zabránilo slétání čarodějnic na kopcích, začaly se zde pálit ohně.

V předvečer prvního májového dne se lidé koupali pro očištění od zlého, čistily se chlěvy, řezaly se proutky vrby a také se polykaly kočičky.²⁰⁵ V obcích se stavěly a hlídaly májky. Máje, máj nebo májka jsou listnaté nebo jehličnaté stromy, nejčastěji bříza, smrk nebo borovice, často slavnostně ozdobené a obřadně stavěné. Máje se staví

²⁰⁰Frolcová, Věra: Pomlázka. In: Brouček, Stanislav – Jeřábek, Richard (eds.): *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*, c. d., s. 772-773.

²⁰¹Petráňová, Lydia: Filip a Jakub. In: Brouček, Stanislav – Jeřábek, Richard (eds.): *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*, c. d., s. 213.

²⁰²Večerková, Eva: Oheň. In: Brouček, Stanislav – Jeřábek, Richard (eds.): *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*, c. d., s. 674.

²⁰³Tamtéž.

²⁰⁴Junková Jitka, Klímová Dagmar: Čarodějnice. In: Brouček, Stanislav – Jeřábek, Richard (eds.): *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*, c. d., s. 96-98.

²⁰⁵Tamtéž.

právě v předvečer prvního května, nebo před posvícením. Mladí muži stavěli jednu velkou májku obecní a také malé májky pod okna dívky, o kterou měli zájem.²⁰⁶

²⁰⁶Kafka, Luboš: Máje. In: Brouček, Stanislav – Jeřábek, Richard (eds.): *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*, c. d., s. 522-523.

4. TERÉNNÍ VÝZKUM JARNÍCH OBYČEJŮ NA ROUSÍNOVSKU

4.1 Smrtná neděle

4.1.1 Čechyně

Na Smrtnou neděli chodila podle vzpomínek pamětníků ve 40. letech 20. století děvčata od tří do čtrnácti až patnácti let po vesnici s nazdobeným stromkem a u toho zpívala. Stromek byl vysoký až 1,5 metrů, vždy tak, aby jej nejstarší děvčata unesla. Dvě nebo tři nejstarší měly dohled a vedly celou skupinku. Stromek byl ozdoben papírovým řetězem.²⁰⁷ Také se používala sláma a hadry, které se navlékly na řetěz. Stromku se říkalo „molepan“, což bylo místní označení pocházející z německého prostředí.²⁰⁸ Děti dostávaly maso, vejíčka, peníze, povidla či sádlo. Někteří rodiče prý ale říkali: „*Prosím tě, budeš chodit po dědině a prosit o něco.*“²⁰⁹ Po druhé světové válce tento zvyk ustal.

Za obchůzky dívky říkaly:

Mole mole páam,
bos ins gejbst dass tragn ham
bos ins net bets gejb
Birm aufs Jahr erlejt
Frau Muatte schaut zum Fenster raus
stech a Schussel euer raus
schult sich bos p deanka
schult an toler scheanka
bear ins bird an toler gram
der bird joraus, joraus leam.

Stellt die Loje auf dem Tisch,

²⁰⁷Rozhovor s Marií Vymazalovou (nar. 1936).

²⁰⁸Rozhovor s Marií Frankovou (nar. 1927).

²⁰⁹Tamtéž.

Lamm, Gott, Vater, Jesu Christ
Kre kleinen Engelein
ihre kleine Kinderlein.

Český překlad od paní Marie Frankové zní:

Mole mole strom,
co nám dáte, poneseš dom,
co nám nedáte, zažijem příští rok.
Paní máma kouká z okna,
vystrčí mísu s vejci ven,
měla by se rozmyslet
a tolar nám darovat,
kdo nám dá tolar,
bude žít rok od roku.

(Májka) Loje stojí na stole,
beránek, Boží otec, Ježíš Kristus,
jejich malí andílci,
jejich malé dětičky.²¹⁰

V době před Smrtnou nedělí chodily starší dívky po vesnici a zvaly se děti, aby se občůzky také zúčastnily. Setkání dětí pak probíhalo v jedné z místních rodin, většinou se vybrala chudobnější rodina. Tam se všechny děti sešly, vařilo se zde jídlo ze surovin, které děti vybraly. Co ze surovin zbylo, zůstalo v rodině. Kupovaly se párky a sodovka, která se po občůzce dávala dětem. Starší děti z českých rodin chodily méně, záleželo také na tom, koho rodiče pustili. „Z chaloupek“, kde bydlely méně majetné rodiny, chodilo dětí víc.²¹¹

Muzeum Vyškovska pomocí Dotazníku ke zjištění stavu životnosti výročních obyčejů a slavností na okrese Vyškov v letech 1990 – 1995 a 1995 – 2000 sbíralo údaje o výročních oslavách z celého okresu Vyškov. V Čechyni dokumentuje, že vynášení Smrtky či občůzka s májkou se v obci nepořádá. Ani v současné době tento zvyk není udržován.

²¹⁰Rozhovor s Marií Frankovou (nar. 1927).

²¹¹Tamtéž.

Obr. č. 11 : Smrtná neděle, Čechyně. Archiv Marie Frankové, 30. léta 20. století.

4.1.2 Královopolské Vážany

Na druhou neděli před Velikonocemi se vážanské dívky zúčastňovaly kolední obchůzky se stromkem. Dívky se rozdělily na dvě poloviny a chodilo se po horním a dolním konci zvlášť, pomyslným dělítkem byla fara a kostel. Školačky z celé vsi chodily se stromkem, což zapisuje již na konci 19. století správce školy do školní kroniky.²¹² Nastrojený strom, většinou smrček nebo jedlička, býval hodně vysoký, až 4 – 5 m. Stromek byl opletený papírovými řetězy a růženci (nastříhané kousky slámy navlečené střídavě s barevnými hadříky na dlouhé niti). Máji zdobí také velké množství „véfuků“, což jsou husí nebo slepičí vejce barevně pomalovaná.

Největší dvě dívky nosily stromek dům od domu, jedna nesla kasu, tři dívky držely koše a jedna nebo dvě nesly mlíčníky, což byly velké nepolévané hrnce. Všechny ostatní dívky šly kolem máje a zpívaly:

Smrtná neděla,
kam se nám poděla?

²¹²Kronika obecné školy Vážanské, založena 1883, opis uložený u Karla Lochmana, s. 126.

Prala plínky u studýnky,
tam se nám ztratila.
Čím se utírala,
lístečkem, plístečkem,
zlatým prstýnečkem.

Panímámo krásná,
dejte lžičku másla,
pět vajíček nebo šest,
všechno se to hodí sněst.

Šly děvčátka z loučky,
nesly trochu moučky
zdálo se jim maličko,
přidejte nám vajíčko.

Vyhořela fára blízko pivovára
abychom ji vystavěli pro našeho krále.
Král není doma, jel do Kuřima,
kupovati koření na hlavičku bolení.
Až my budem ve dvoře
uděláme všem dobře
i té naší Barboře.²¹³

Tuto podobu písně zapsal Antonín Vorel v roce 1903. V obecní kronice se můžeme dočíst zajímavou informací o reakci dívek na to, když jim někdo neotevřel: *„Za dřívějších horších časů na vesnici, byl typický popěvek, když někdo zpěvačkám neotevřel a nepodaroval je. Zazpívaly mu v nářečí posměšně ‚Šóp bleche ze střeche, do vašeho lůžka‘, a honem utíkaly o dům dál.“*²¹⁴

Hospodyně dávaly děvčatům mléko, máslo, vejce, mouku, krupici, hospodáři přidali i nějaké halíře. Odpoledne byla „trachta“. Děvčata si z domu vzala lžičky a sešly

²¹³Kronika obecné školy Vážanské, založena 1883, opis uložený u Karla Lochmana, s. 101.

²¹⁴SOKA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, MNV Královopolské Vážany, Kronika obce Královopolské Vážany a Vítovice, 1970 – 1984, NAD č. 688, bez inv. č., s. 89.

se u jedné z dívek v domě, kde jim hospodyně z darů připravila smažená vejce a koblihy.

Obr. č. 12: Smrtná neděle, Královopolské Vážany. Neznámý autor, 1945.

Při přípravě výstavy, která se konala v roce 2008, bylo zapsáno, jak se slavila Smrtná neděle před třiceti lety podle Žofie Pospíšilové. Vyprávěla v místním nářečí: *„Néradostnější deň celího roku bila pro vážanski děřčata smrtná. Hneť po vostatkách se děřčata domlóvali, u keho smrtná bude. Po smrtné chodili fšecki děřčata až do štrnásti let. Ti, co chodili poslední rok do škoľe, bili poručnice. Poručnice vobstarali strom, malovali věfuki, dělali rúžence, lepili řetaze a koróhvički. Před smrtnó se dicki děřka rozdělili na dva tábori. Vod kostela navrch – vrchňanščí, dúľe dolňanščí. A třeba névječí kamarátky se před smrtnó rozkmoťřili, ešli chodila jedna z vrchnim koncem a druhá z dolňanskéma. Bili vječí hádky, kdo má lepši nastrojené strom, lepši hostinu, kdo víc po dědině vibere. Kluci bili vochránci děřčat ve svim rajóně. F sobotu před smrtnó se děřčata sešli v dumně, gde mněľa bit hostina. Nastrojil se strom věfukama, rúžencama, papírovéma řetazama a na vršek se uvázala kitka s papírových rúží. A v neděľu ráno, diš přišľi ľidi z ranní, začalo se chodit po dědině. Děřčata mněľi rozděľení, která co bude nosit. Vibírala se móka, cukr, sádľo, véca, trnky, mak, krupica, mlíko a peníze. Poručnice nosili strom a kasu s penězama. Šľo se dům vod dumu*

a spívala se písnička: ...Smrtná neděle, ... no a diš se voteřeli dvei, aby nás hospodine podělila, křičeli děcka jedna přes druhó: ‚Tetičko, mlíko, tetičko, móku, tetičko, krupicu...‘ no a hned’ zas vo dům dál. Málogdi se stalo, že bi nám neoteveli a diš se to stalo, dospívala se tá písnička do konce a přidalo se: Šóp bleche ze střechy do vašeho lúška. Tak se vobešla celá dědina a f poledně bila nachistaná hostina u nekeré poručnice. Dicki se jedla krupica, bila to taková slaná kaša s vécama, koblihi a čaj. Co se z vibraniho materiálu nespotrebovalo, prodalo se chudobněším lidem laciňěš než v obchodě. Peníze se rozdělili mezi smrtnáčki. Névječi podíl dostali poručnice. Bévalo to takových dvacet korun. To dneska kupujó parki, peče se cukrovi a letos si nesli poručnice dům každá stovku.“²¹⁵

Obr. č. 13: Smrtná neděle, Královopolské Vážany. Neznámý autor, 1960.

Dle slov informátorky, která ve Vážanech na Smrtnou neděli chodila v 80. letech 20. století, stále pořádal horní a dolní konec Vážan obchůzku na Smrtnou neděli odděleně. Nikoli výjimečně se některá léta stávalo, že „Smrtná“ se na horním nebo dolním konci obce vůbec nekonala. Během příprav na Smrtnou neděli se nejprve starší dívky mezi sebou domluvily, které z nich budou chodit jako poručnice a hlavně se vždy

²¹⁵ Žofie Pospíšilová, dokumenty k výstavě Smrtná neděle v Královopolských Vážanech.

musel najít někdo, jehož maminka byla ochotná u sebe v domě „Smrtnou“ uspořádat. „Smrtná“ se ve většině případů konala v domě některé z poručnic, ale občas se musela z tohoto pravidla udělat výjimka.²¹⁶ „*Poručnice bývaly dvě až tři, ale v našem populačně silném ročníku (1974/75, do školy jsme nastupovaly v září 1981) se sešlo na našem dolním konci pět stejně starých dívek (já tj. Helena Šelbická, Maruška Obhlídalová, Kamila Šmerdová, Jana Vostřezová a Dáša Křížová), a minimálně jeden rok jsme tak poručnicovaly všechny zároveň, protože jsme nemohly ani nechtěly žádnou z nás vynechat. Domnívám se, že to bylo v roce 1989, to jsme končily základní školu. Smrtná byla ten rok u Kamily Šmerdové. Já jsem se Smrtné nedokázala vzdát ani v prvním ročníku střední školy a naposledy jsem tak poručnicovala v roce 1990, kdy mi bylo necelých patnáct roků, a kdy jsem Smrtnou chystala s dvěma mladšími dívkami, Andreou Snášelovou a Lenkou Šidlovou. Smrtná se tehdy konala u Snášelových.*“²¹⁷

Přípravy na Smrtnou neděli probíhaly zhruba čtyři týdny před vlastním svátkem, protože se musela zařídit celá řada nezbytností. Následující úkoly měly na starosti samy poručnice, které se kvůli přípravám musely několikrát před Smrtnou nedělí sejít. Vytipovaly dívky, které se Smrtné asi zúčastní (šlo o dívky z vyšších ročníků MŠ a hlavně na ZŠ, tj. přibližně ve věku pět až patnáct roků). V době, kdy „poručnicovala“ Helena Tesařová, mívaly na dolním konci asi patnáct dívek, jednou se přiblížily k počtu dvaceti dětí. Poručnice přidělily holčičkám která z nich bude vybírat jaké suroviny. Vybíral se cukr krystal, moučka a kostky, mouka hladká, hrubá a polohrubá, krupice, marmeláda (oblíbená u malých děvčat, která ji z konvičky mohla po cestě ulizovat), povidla, sádlo, mák, vajíčka. „*Nevybíraly jsme mléko, ale některé sousedky ho mívaly připravené, takže myslím, že dříve se asi vybíralo, i letos, v roce 2012, ho někdo holkám nabízel. Myslím, že jsme nevybíraly rýži, která se vybírá v současnosti, ale nevím... Nepamatuji se jistě, jestli jsme vybíraly máslo, ale řekla bych, že ne, přitom v „písničce“ je zmíněné. Domnívám se, že mléko a máslo se zřejmě přestalo vybírat po kolektivizaci zemědělství, protože pak žádná rodina neměla už doma krávu.*“²¹⁸ Vajíčka vždy vybírala poručnice, další poručnice měly na starosti kasu a praporky. Přepsala se ručně pro každého „písnička“, aby si ji všechny dívky zopakovaly, případně naučily.

Poručnice poté obešly všechny rodiny a předaly jim ústní nebo písemné instrukce, které obsahovaly informace o tom, kolik je „zápisné“ (v 80. letech tvořilo

²¹⁶ Rozhovor Helena Tesařová, roz. Šelbická (nar. 1975).

²¹⁷ Tamtéž.

²¹⁸ Tamtéž.

10,– Kčs a 3 vajíčka, v roce 2011 i 2012 to bylo 70,– Kč). Poprosily také, ať dívky schovávají výfuky na ozdobení stromku (= májky), nabarví je a nosí je průběžně do domu, kde se zdobil stromek. Na vlastní Smrtnou neděli si každý s sebou musel připravit bandasku (ve Vážanech se této nádobě říká konvička), přezůvky, talíř, lžičku, hrnek a pláštěnku. Dále se informovalo o tom, v kolik hodin je sraz. Ten býval v domě, kde se Smrtná pořádala: „*Nevím jak hornáci, ale moje sestra i já jsme se vždy snažily prosadit, abychom my dolňáci začínali až v devět hodin, protože jsme ráno musely na mši, které tehdy byla od osmi do devíti hodin. Přitom začínat kvůli nám až v devět hodin byl docela problém, protože obejít celou vesnici je časově náročné, takže ostatní (v 80. letech bylo ve vesnici opravdu málo dětí, které by se pravidelně účastnily mši) vždy tlačily na dřívější začátek. Za to, že chodím do kostela, jsem se tehdy velmi styděla a nikdy o tom s vrstevníky nemluvila, i když to samozřejmě všichni věděli, takže šlo pro mě o dosti traumatickou věc.*“²¹⁹

Vybírali se také chlapci, kteří budou osloveni, aby pomohli při Smrtné s nošením stromku: „*Musím zmínit, že moc roků nám na dolním konci stromek nosil silák Věna Vostřez, byla to skoro taková tradice.*“²²⁰ Jeden tedy nosil stromek a další jeden až tři chlapci jezdili na kole vysypávat konvičky do domu, kde se Smrtná pořádala: „*Kluky jsme si vybíraly pečlivě, i tak bylo těžké je v den ‚D‘ ukočírovat, aby nám moc neničili stromek a nerozsypávali potraviny po vesnici. Kluky jsme pozvaly na pohoštění a dostali na závěr peníze ze společné kasy, stejně jako peníze dostaly i všechny holky. Samozřejmě jsme si pamatovaly, pokud se některý kluk neosvědčil.*“²²¹ Koupily se špejle a papírové krajky do kredence, pokud možno širší pruhy. Ze špejlí a papírových krajek se lepily praporky, tento zvyk se v nezměněné podobě udržuje dodnes. Tyto praporky jsme nechávaly v každém domě na památku, takže bylo potřeba odhadnout, kolik praporků připravit. „*Špejle i papírové krajky se v době nefungujícího zásobování za minulého režimu některé roky opravdu těžko sháněly. Někdy nám nezbylo nic jiného, než koupit užší krajky, ale praporek z nich nevypadal moc dobře.*“²²² Také se ze zápisného nakoupily krepové papíry a vyrobily stuhy na stromek. Pokud někdo přinesl neozdobené výfuky, malovaly je poručnice na svých schůzkách, kde i zdobily stromek. Jejich povinností bylo navíc dohlížet na celou skupinu v den Smrtné.

²¹⁹Rozhovor Helena Tesařová, roz. Šelbická (nar. 1975).

²²⁰Tamtéž.

²²¹Tamtéž.

²²²Tamtéž.

Obr. č. 14: Smrtná neděle, Královopolské Vážany. Neznámý autor, 1984.

Odpoledne v den Smrtné prodávaly vysbírané suroviny ženám z vesnice (samozřejmě levněji než místní Jednota, o přiměřených cenách se děvčata poradila s dospělými). Nejpopulárnější byla vajíčka, ta si ženy z vesnice zamlouvaly u poručnic i dopředu. „V 80. letech, celý zvyk vybírání surovin vyzníval samozřejmě už značně nesmyslně a tuším, že koupená mouka se z větší části zkrmovala prasatům, ale ve zvyku se pokračovalo a pokračuje se v něm i dnes, kdy jde čistě jen o dodržování tradice.“²²³ Nakonec se sečetly peníze, které se vybraly po vesnici a za prodej surovin, a rozpočítaly se mezi dívky i chlapce. Poručnice si mohly vydělat v 80. letech až 100,- Kčs, mladší děvčata dostávala méně. Vyplácení bylo odstupňované podle věku. Chlapcům se dávalo okolo 20,- Kčs za ježdění na kolech a 30,- Kčs za nošení stromku. „Toto všechno jsme opravdu dělaly z naprosté většiny samy. A byly jsme na to patřičně hrdé.“²²⁴

Maminky měly samozřejmě také práci s přípravou Smrtné. Hlavně maminka, v jejímž domě se Smrtná neděle pořádala, musela nachystat dům a po Smrtné ho pak uklidit. Sháněla také stromek, což bylo samozřejmě mimo možnosti dětí: „Kolegyně mé maminky byla manželkou tehdejšího vítovického hajného, pana Jedličky, ve Vážanech žádná hájovna není, právě pan Jedlička nám moc roků stromek obstarával, používá

²²³Rozhovor Helena Tesařová, roz. Šelbická (nar. 1975).

²²⁴Tamtéž.

se asi 1,5 m vysoký jehličnatý stromek, asi většinou smrček.²²⁵ Maminky také chystaly nádoby na suroviny, těžko měl někdo doma tolik nádob, takže si je maminky musely z části vypůjčit od sousedek. Nakoupily párky a rohlíky, mléko, máslo a kakao na krupičnou kaši, napekly cukroví nebo buchty a domlouvaly si pomocnice z řad ostatních maminek na vaření a umývání nádobí. V den Smrtné neděle pak vařily krupičnou kaši, použila se vybraná krupice a cukr, ostatní suroviny se koupily. Jako druhý chod se asi po hodině ohřály párky. Tahle tradice se dodržuje dodnes nezměněná.

Dívky v 80. letech 20. století obcházely vždy celou vesnici, dnes jsou dívky rozdělené na dvě skupiny a každá obchází jen půl vesnice, takže jde o značně menší úsilí než dříve, přičemž mezi horním a dolním koncem panovala jistá rivalita. Například kdo bude mít hezčí praporky nebo stromek, vybere víc peněz, obejde vesnici rychleji a tak podobně. Někdy se stihla obejít i část Vážanské, což je ulice zčásti patřící k Rousínovu a z části do Královopolských Vážan. Od sídelního celku Vážan je oddělena kopcem: *„Pamatuji si na komickou situaci, kdy na Vážanské nám otevřel mladý kluk, nebo muž, který absolutně netušil, co po něm chceme, a my jsme to nedovedly nějak jednoduše vysvětlit, tak jsme raději se smíchem utekly. Ono je vůbec zajímavé, že žádné vysvětlení nám se Smrtnou předávané nebylo, ale to nám nijak nebránilo v dodržování a předávání zvyku dál a to včetně naší písničky s poměrně dost nesmyslným textem. Já jsem až před několika lety v knížce o lidových zvycích narazila na informaci, o jak starobylý a dříve široce rozšířený jarní zvyk se vlastně jedná. Musím říct, že jako malá holka jsem nevnímala, že bychom do vesnice přinášely jaro nebo něco v tom smyslu. Samozřejmě jsme věděly, že Smrtná neděle je časově vázaná na Velikonoce. Kluci měli svůj mrskut, my zase Smrtnou. Ale víc nic jsem o celém zvyku nevěděla. Může to být dané i tím, že moje maminka pochází odjinud, kde se Smrtná neporádá, můj otec byl jedináček a jeho otec jedináček, takže nemám ve vesnici žádné bližší příbuzné, jen nějaké dosti vzdálené, a tedy žádnou ženu, která by mi něco o Smrtné ze svého dětství vyprávěla. Také si nevzpomínám, jestli jsme stromek nějak speciálně označovaly. Pokud vím, říkaly jsme opravdu jen ‚stromek‘ a pasivně jsme věděly, že se říká májka. Jednou se nám stalo, že holky, které se do vesnice nějak nově přistěhovaly, právě tu správnou neděli nemohly, a chtěly Smrtnou (k našemu nelíčenému překvapení) přeložit na jindy.“*²²⁶

²²⁵Rozhovor Helena Tesařová, roz. Šelbická (nar. 1975).

²²⁶Tamtéž.

Koledování se protáhlo vždy minimálně do dvou hodin odpoledne. Pak na děvčata čekala zasloužená krupičná kaše a párek v domě jedné z poručnic, poručnice měly ještě spoustu práce s prodáváním surovin sousedkám a počítáním peněz. Rozcházely se kolem 17. – 18. hodiny. „Hezké bylo, že dospělí nás vesměs v pořádání Smrtné podporovali (maminky to dělaly tak taktně, že jsem si až v dospělosti uvědomila, kolik měly se Smrtnou práce) a jednalo se o svátek pro celou vesnici. Zejména ženská polovina vesnice se na zvyku účastnila opravdu celá.“²²⁷

Dívky v té době zpívaly písničku:

Smrtná neděla,
kam se nám poděla?
Prala plínky u studýnky,
tam se nám ztratila.

Čím se utírala?
Lístěčkem, plístěčkem,
zlatým prstýnečkem.

Paní mámo krásná,
díte žičku másla,
pět vajíček nebo šest,
všechno se to hodí sněst.

Až my budem ve dvoře,
uděláme všem dobře,
i té vaší Barboře.
Vyhořela fára,
blízko pivovára,
a my jsme ju vystavěli
pro našeho krála.

Král není doma,
jel do Kuřima,

²²⁷Rozhovor Helena Tesařová, roz. Šelbická (nar. 1975).

kupovati koření,
na hlavičku bolení.
Svaté Jiří stává,
zem vodemkává,
aby tráva rostla,
tráva zelená,
fiala z růže,
kdo nám pomůže?
Pomůže nám svaté Jan,
naposledy Pán Bůh sám.

Toto je podoba říkání z 80. letech 20. století na dolním konci. „Stává“ je místní výslovnost pro „vstává“. „Sněst“ je „sníst“. Na horním konci snad dívky nezpívaly část o Barboře a celou poslední sloku. Nějakou kratší dobu, prý velmi pravděpodobně jen jeden rok, se deklamovala říkanka rozšířena o sloku, která byla přinesena z okolí. Byla to sloka, kterou dívky přidaly na konec:

Šly panenky z loučky,
nesly pytel moučky.
(???)... maličko,
přidejte nám vajíčko.

*"Naopak vůbec si nepamatuju na ,Šó blechy atd.', což se mělo říkat směrem k domům, kde nám neotevřeli. Řekla bych, že jsme to na dolním konci v 80. letech nepoužívaly."*²²⁸

Výzkum vyškovského muzea z let 1990 až 1995 potvrdil, že se Smrtná neděle v obci zachovala v podobě obchůzky s jedním stromkem. Na konci dvacátého století, při výzkumu v roce 1999, zapsala Věra Frolcová variantu říkání takto:

Smrtná neděla,
kam se nám poděla?
Prala plínky u studýnky,
tam se nám ztratila.

²²⁸Rozhovor Helena Tesařová, roz. Šelbická (nar. 1975).

Čím se utírala,
lístečkem, plístečkem,
zlatým prstýnečkem.

Panímámo krásná,
dejte lžičku másla,
pět vajíček nebo šest,
všechno se to hodí sněst.

Vyhořela fára blízko pivovára
a my sme ji postavily pro našeho krála.
Král není doma, jel do Kuříma,
kupovati koření na hlavičku bolení.

Svatý Jiří vstává,
zemi odmykává,
aby tráva rostla,
fiala, růže,
kdo nám pomůže?
Pomůže nám svatý Jan,
naposledy Pán Bůh sám.²²⁹

Některé části písně jsou vynechány, naopak poslední část byla přidána, neznámo kdy. Avšak už v opakovaném výzkumu z roku 2001 vynechávaly dívky posledních několik slok, počínaje od „Svatý Jiří vstává“. Při výzkumu v roce 2011 se píseň zpívala stále stejně, také s vynechanou poslední částí. Během obcházení vesnice dívky často přestanou zpívat, když je jim otevřeno. Stane se tak, že říkanku nedopoví celou. Při výzkumu tak může být matoucí, zda je píseň kompletní nebo ne. Může se také stát, že častým vynecháváním jedné části se tato část přestane používat úplně.

²²⁹Frolcová, Věra (red.): František Sušil (1804-1868), odkaz a inspirace. Město Rousínov – Etnologický ústav AV ČR Praha: Rousínov, 2004, s. 155-156.

Obr. č. 15: Smrtná neděle, Královopolské Vážany. Neznámý autor, 2004.

Při terénním výzkumu, který jsem vykonala v letech 2011 a 2012, děvčata stále na Smrtnou neděli chodila. Místní tělesná jednota Sokol také v roce 2008 posbírala fotografie ze Smrtné neděle od všech obyvatel vesnice a uspořádala výstavu o Smrtné neděli. Při příležitosti 80. výročí položení základního kamene Sokolovny Královopolských Vážan proběhla výstava o historii Smrtné neděle.

Obr. č. 16: Smrtná neděle, Královopolské Vážany. Neznámý autor, 2008.

Návštěvníci si na této výstavě mohli prohlédnout fotografie od roku 1945. Dále byly vystaveny historické nádoby, stromečky ve stylu smrtných nedělí, ukázky perníčků a také kraslice připomínající blížící se Velikonoce. Na výstavě byla i možnost nahlédnout do obecních kronik. Výstava měla za úkol připomenout dnešní generaci další tradici. O realizaci výstavy se společně s TJ Sokol zasloužilo mateřské centrum Sluníčko.²³⁰

V současnosti se obchůzka už nepořádá v rodině jedné z poručnic, ale dívky se scházejí v místním sále Sokolovny. Na zajištění celé akce a na přípravách se podílejí kromě děvčat také jejich maminky. Vybírá se 70 korun od každého děvčete na nákup limonády a párků.

V pátek před Smrtnou nedělí se děvčata sejdou v sále Sokolovny a společně nazdobí stromeček. Zdobí se opět vyfouklými vajíčky a řetězem z krepového papíru. V neděli brzy ráno, většinou po sedmé hodině, se setkají opět v Sokolovně. Kolem osmé hodiny se vychází a obchůzka končí asi kolem dvanácté hodiny. Dívky po vesnici chodí ve dvou skupinkách, jedna má na starosti horní konec a druhá dolní. Je tedy potřeba mít dva nazdobené stromky. V roce 2011 chodilo po Smrtné asi dvacet pět děvčat a čtyři chlapci. Dva chlapci nosili stromek a dva na kole sváželi vybrané suroviny do Sokolovny. Mezi dívkami jsou dvě až čtyři poručnice ve věku do patnácti let, které skupinku vedou a starají se o celý průběh. Další účastnice jsou ve věku od tří do třinácti let. Dívky vybíraly rýži, hladkou mouku, hrubou mouku, moučkový cukr, cukr krystal, kostkový cukr, krupici, mák a vejce. Dostávaly také peníze. Vše, co se vybere, se poté v sále prodává, co zůstane, je rozděleno mezi dívky. Po obchůzce uvaří maminky dětem kaši a párky a hrají se hry. Poté odchází domů.

Text písničky, kterou dívky zpívaly, zní:

Smrtná neděla,
kam se nám poděla,
prala plínky u studýnky,
tam se nám ztratila.

Čím se utírala,

²³⁰ Šedý, Zdeněk: *Výstava smrtná neděla v sokolovně v Kr. Vážanech*. Rousínovský zpravodaj, duben 2008.

lístečkem, plístečkem,
zlatým prstýnečkem.

Panímámo krásná,
dejte lžičku másla,
pět vajíček nebo šest,
všechno se to hodí sněst.

Vyhořela fára, blízko pivovára,
a my jsme ji postavili pro našeho krála.
Král není doma, jel do Kuřima,
kupovati koření, na hlavičku bolení.

Obr. č. 17: Smrtná neděle, Královopolské Vážany. Foto autorka, 2012.

4.1.3 Kroužek

O Smrtné neděli v Kroužku psal v roce 1903 již zmíněný Antonín Zapletal: „*Tak jako léta minulé, také i letos oslavily zdejší žačky smrtnou neděli následujícím způsobem...*“²³¹ Nejstarší žákyně zdobily vršek jedle malovaným papírem, pentlemi, obrázky a pomalovanými výfuky. Poté s ním obcházely celou obec dům od domu. Největší žákyně nesla strom, další putýnku na mouku, hrnek na sůl, košík na vejce, hrníček na trnky, krupici, máslo, což dostávají od hospodyň. U každého domu se zastavily a zpívaly:

Smrtná neděla,
kde jsi's poděla?
Prala plínky u studýnky,
tak jsem seděla.

Čím's je utírala?
Lístekem, plístečkem,
zlatým papírečkem.

Vyhořela fára
blízko pivovára,
abychme ji vystavěli – vystavěli
pro našeho krále.

Náš král není doma,
on jel do Berouna,
zlámal sobě nohu,
pomozte mu – pomozte mu od Božího hrobu.

Od Božího hrobu
k svatému Jiří.
Svatý Jiří vstává,

²³¹SOKA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, MNV Kroužek, Kronika školní, 1891 – 1921, NAD č. 276, bez inv. č., nestránkováno, zápis z roku 1903.

zem odmíkává,
aby tráva rostla –
tráva zelená,
fiala modrá,
fiala růže, -
kdo nám pomůže.

Pomůže nám svatý Ján – svatý Ján –
naposledy Pán Bůh sám.

Odpoledne, když celou vesnici obešly, přichystaly si z vykoledovaných surovin hostinu.²³² Zápisy o konání občůzky na Smrtnou neděli se v kronice objevují i další roky. Po válce občůzka skončila. Místní rodačka Věra Homolová (nar. 1939), pamatuje občůzku se stromkem ze svého dětství.²³³ Do Kroužku se přistěhovala s rodiči asi v šesti letech. Pamatuje chození po Smrtné neděli, kdy se nazdobil stromek a děvčata, nejstarší asi dvanácti až třináctiletá obcházela vesnici a vybírala máslo, cukr, vajíčka, sádlo a mouku. Poté se u jedné z dívek sešly a připravily si z vybraných surovin občerstvení. Později se dívky scházely ve škole.²³⁴ Nejstarší dívka organizovala celý průběh Smrtné neděle, mladší dívky nosily konvičky s cedulkami, co která vybírá.

4.1.4 Rousínov

V současné době chodí děti z místní mateřské školy vynášet Smrtku. Mateřská škola v Rousínově byla zřízena výnosem Zemské školní rady v Brně z roku 1945. Jelikož budova školy byla provizorní a kapacitně nedostačující, začalo se ve školním roce 1966/1967 s výstavbou nové mateřské školy a jeslí s kapacitou 120 dětí MŠ a 45 dětí v jeslích na Habrovanské ulici. Ke slavnostnímu otevření mateřské školy došlo dne 29. ledna 1968. V roce 1991 byl zrušen provoz MŠ Královopolské Vážany Vítovice. Ve školním roce 1995/1996 došlo ke sloučení mateřských škol ve městě (Čechyně, Slavíkovice a Rousínov). Po zrušení škol v místních částech Rousínova (Slavíkovice k 1. září 1998 a Čechyně o rok později) je rousínovská mateřská škola jediným

²³² SOkA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, MNV Kroužek, Kronika školní, 1891 – 1921, NAD č. 276, bez inv. č., nestránkováno, zápis z roku 1903.

²³³ Věra Homolová, (nar. 1939), Rousínov, rodačka z Kroužku.

²³⁴ Marie Piňosová, (nar. 1941), Kroužek.

předškolním zařízením pro Rousínov a jeho městské části. Mateřská škola pracuje podle školního vzdělávacího programu „Společně si hrát, objevovat, poznávat“.²³⁵ Pro školní rok 2011 - 2012 je zapsáno celkem 205 dětí. Děti jsou rozděleny do tříd podle přání rodičů. Jsou spolu děti z místních částí města a také sourozenci, pokud si to rodiče přáli.

Mateřská škola zapojuje tradice do školních osnov po celý rok. Účelem je seznamovat děti s lidovými zvyky a tradicemi, čehož se účastní celá školka. Na prohlubování znalostí o tradicích je zaměřena literární, hudební i výtvarná činnost. V jarním období se to týká vynášení smrtky a vítání jara, které mateřská škola s dětmi připravuje už více než třicet let. Nejde jen o vítání jara, ale i o snahu přenést na děti povědomí o tradici. Vodítkem a inspirací je pro učitelky kniha *Svátky a významné dny* v programu MŠ.²³⁶ Před samotným vítáním jara se konají vzdělávací programy pro děti, kde se učí písničky, básničky i tanečky. Dětem se také vysvětlují tradice a zvyky, jejich význam a podoba.

Děti společně s učitelkami vyrobí smrtku. Základem je dřevěný kříž, na nějž se ze slámy vytvoří tělo, ruce, nohy a hlava. Vše se obalí bílým plátnem a namaluje se obličej. Tělo děti oblečou a na hlavu přiváží šátek. Kolem krku smrtce pověsí věnec s výfuků a na ruce přidělají krepákové stuhy. Když je smrtka připravená, začne před školkou jarní program s písničkami, básničkami a tanci. Básničky a písničky jsou jak lidové, tak umělé. Smrtka je nesena přes Rousínov, přičemž třídy se střídají v nesení. Když přijdou na most, z kterého smrtku hází do potoka, zpívají se opět písně a tančí se. Smrtka se odstrojí a hodí z mostu.

Při tom se říká:

Nesem nesem smrtku
k zelenému čtvrtku
až tu smrtku odnesem,
nové léto přinesem.

Smrt jsme vám odnesli,
nové léto přinesli.

²³⁵ Vysoudilová, Helena: *Mateřské školství v Rousínově*. Rousínovský zpravodaj 2008, duben, s. 6.

²³⁶ Nádvořníková, Hana (ed.): *Svátky a významné dny v programu MŠ*. Praha: Nakladatelství Dr. Josef Raabe, 2007.

Smrtolinko smrtelná
kdes tak dlouho byla?

U studánky, u hlubánky
ruce nohy myla.

Smrtolinko smrtelná,
čímś je utírala?
Červeným šátečkem
zlatým lístečkem.

Smrt plave po vodě
nové léto k nám jede,
s červenými vejci,
žlutými mazanci.

Buďte páni veselí,
na tu smrtnou neděli.
Zimu jsme vám odnesli,
nové léto přinesli.
Vítej léto líbezné,
obilíčko zelené.

Při vítání jara se zpívají písničky jako Zlatá brána, Travičko zelená, Žezulička,
Na jaře, nebo Hřej, sluníčko hřej.

Obr. č. 18: Vynášení smrtky, Mateřská škola Rousínov. Archiv Mateřské školy, 2012.

4.1.5 Rousínovec

S májí se podle zápisu v kronice z konce 19. století chodilo na Květnou neděli a také se tento den polykaly svěcené kočky.²³⁷ Pamětnice z Rousínovce, Marie Skřivánková (nar. 1925), pamatuje na konání Smrtné neděle, která se do dnešní doby neudržela. Smrtnou neděli zažila naposledy před druhou světovou válkou, po válce se zvyk už neobnovil a dívky se stromkem přestaly chodit.

Začátkem 20. století, ve 20. a 30. letech chodily dívky po Smrtné s nazdobeným stromkem. Použil se prý jeden stromek, který zůstal od Vánoc neopadaný, nebo který byl opadaný málo. Dívky se sešly v rodině poručnice, kde jej zdobily papírovými řetězy z barevných papírů, fáborky, mašličkami a skořepinami – výfuky. Chodilo asi deset dívek, nejmladší účastnice navštěvovaly první třídu základní školy. Dvě nejstarší dívky ze skupiny poručnicovaly a sepisovaly, kdo co bude vybírat a nosit. Nosily se konvičky

²³⁷ SOKA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, Archiv obce Rousínovec, Kronika národní školy Starého Rousínova, 1880 – 1940, NAD č. 532, inv. č. 1.

na mléko, košík na vajíčka a nejstarší dívka nosila stromek. Vybíralo se mléko, mouka, mák, sádlo, vejce, trnky a vše, co hospodyně daly a hlavně co bylo. Nosila se i kasička na pětáky. Po obchůzce se dívky opět sešly v domě poručnice a připravily si občerstvení.

Dívky při obchůzce říkaly:

Smrtná neděla, kam se poděla,
u studánky u rubánky seděla,
ruce, nohy, myla.

Čím se utírala,
lístečkem, lístečkem,
zlatým papírečkem,
ruce utírala.

Panímámo krásná,
dejte lžičku másla,
pět vajíček nebo šest,
všechno se to hodí sněst.²³⁸

²³⁸ Rozhovor s Annou Skřivánkovou (nar. 1925), duben 2012.

4.1.6 Slavíkovice

Na Smrtnou neděli si děvčata ve 20. letech 20. století vystrojila pomocí papírových řetězů, malovaných výfuků a jinými ozdobami strom, který nosila po vesnici. Strom, často smrček až metr a půl vysoký, nosila dvě nejsilnější děvčata, ostatní zpívaly píseň „Smrtná neděla, kdes klíče poděla“. Od hospodyní dostávaly dívky mouku, vejce, krupici, sádlo a peníze. Z darů, které dostaly, si dívky vystrojily hostinu. Zvyk ve Slavíkovících vymizel už za druhé světové války, v roce 1941 děvčata už po Smrtné nechodila.²³⁹

Ve Slavíkovících psala pro svou rodinu Marie Tomanová, rozená Brtníková, (nar. 1886), vzpomínky ze svého života. Přepis je uložen v její rodině. Vzpomínala také například na Smrtnou neděli. Před Smrtnou nedělí strojila děvčátka smrček. Na maminkách vyptala „véfuky“, ty obarvila barvičkami, nebo polepila papírkami, ozdobila řetězy a pentlemi. V neděli ráno se šlo dům od domu. ‚Končáčky‘, tedy dívky ze spodního konce vsi za mostem, chodily samy.

Zpívalo se:

Smrtná neděla,
kde se poděla,
prala plínky u studýnky,
čím je sušila?

Lístečkem, lístečkem,
zlatým papírečkem.

Tetičko krásná
dejte kousek másla,
mouku, trnky, máku, vajíčka,
šak nám snese slepička.

Peníze zlatý, stříbrný,
šak to žádná nepoví.

²³⁹Rozhovor s Vojtěchem Vymazalem (nar. 1933), duben 2011.

Vybírala se mouka, sádlo, tvaroh, trnky, máslo, krupice, vajíčka, každá dívka nosila něco. „*A tetka Kača v Zabraní nám upekli koláče. V hospodě hráli karty a my tam žebraly: Prosíme něco na smrtnou neděli. Nakoupili jsme vincetlí (cukrlata), fíky a mandarinky. Po poledni se začla vařit krupice a ve dvě už se ti malí šinuli, každý hrnek a lžičku. Posedali si po zemi i malí kluci, a každý dostal naběračku krupice. Jedli jako o závod, takovou dobrou maminka neuměla. Byla z kohoutího mlíka. Pak dostal každý několik cukrdlat i mandarinek a šli domů. Pozvali jsme kaplana, který nás učil. Moc se mu ti malí líbili, smál se, že to jedí někteří i nosem. Navečer jsme se trachtily my větší, měly jsme čaj a koláče. Pro nás toho všeho zůstalo samozřejmě víc.*“²⁴⁰

4.1.7 Vítovice

Ve Vítovicích se v jarním období udržovalo několik zvyků. Po oslavách masopustu následovala Popeleční středa, kdy si věřící z Vítovic chodili do Královopolského kostela pro popelec, křížek na čelo z loňských svčených kočiček. Hlavní svátky jara, Velikonoce, začínaly v oslavách konce zimy, na Smrtnou neděli. Dívky ze vsi nosily ozdobený stromek papírovými řetězy a výfuky od domu k domu, a přitom zpívaly:

Smrtná neděla,
kam se nám poděla,
prala plínky u studýnky,
kam se nám ztratila...

²⁴⁰ Rukopis Marie Tomanové.

Vítovice u Rousínova
1. 4. 2001
zpívala skupina dívek
zapsala Věra Frolcová

Kšó blechy ze střechy
do vašeho lůžka,
aby se vám zakusly
do vašeho břicha!

Obr. č. 19: Noty písně zpívané na Smrtnou neděli, Vítovice. Převzato z: Frolcová, Věra (red.): František Sušil (1804-1868), odkaz a inspirace. Město Rousínov – Etnologický ústav AV ČR Praha: Rousínov, 2004, str. 151.

Vedoucí děvčata, tak zvané poručnice, dostávaly různé potraviny, z kterých si poté připravily hostinu. Smažily se tradiční koblihy a pekla se další jídla. Se slavnostní hostinou, konanou v sále Levíčková hostince, pomáhaly dívkám jejich maminky.²⁴¹

Na Smrtnou neděli v roce 2011 se vypravilo dvanáct děvčat ve věku od pěti do čtrnácti let. Nejstarší čtrnáctiletá dívka se zúčastňovala Smrtné neděle od svých sedmi let a v roce 2011 byla poručnicí, ve Vítovicích se však používá termín velitelka. Všeobecně dívky ve Vítovicích chodí po Smrtné do ukončení základní školní docházky. V rámci organizování obchůzky se nejprve obchází vesnice, aby se zjistilo, které dívky se zúčastní. Od těch, které budou na Smrtnou neděli chodit, se vybere padesát korun. Za tyto peníze se nakoupí vlaječky, které se dávají hospodyním za výslužku, párky a různé další pohoštění pro děvčata. Stromek, který nosí po vesnici, si dívky sami uřežou

²⁴¹Lokaj, Jaroslav: *Báje, pověsti, zvyky a lidové obyčeje z Vítovic*. Rukopis. 2004, s. 28 – 36.

a nazdobí papírovými řetězy a výfuky. Do vozíku a do konviček pak dívky vybírají sádlo, mák, mouku, cukr, mléko, povidla, vajíčka a peníze. Obchůzka končí v hasičské zbrojnici, kde dívky hrají hry, menší si malují. Vajíčka, mouka a sladkosti se po obchůzce rozdělí rovným dílem mezi dívky, z krupice, cukru a mléka připraví maminky pro děvčata krupicovou kaši. Vybrané suroviny se neprodávají.

Říkání na Smrtnou neděli se dívky mezi sebou učí a předávají. Někdy jej znají i od rodičů nebo prarodičů. V roce 2011 obcházely dívky ves s říkáním:

Smrtná neděla,
kam se nám poděla,
u studýnky, u hlubínky,
ruce, nohy myla.

Čím ses utírala,
lístečkem, kvítečkem,
červeným šátečkem.

Svatý Jiří vstává,
zemi odmykává,
aby tráva rostla,
tráva zelená, fiala, růže,
kdo nám pomůže.
Pomůže nám svatý Jan,
nakonec i Pán Bůh sám.

Vyhořela fára,
blízko pivovára
a my jsme ji postavili
pro našeho pána.

Pán není doma,
jel do Kuřima
kupovati koření
na hlavičku bolení.

Šó blechy ze střechy
do vašeho lůžka,
aby se vám zakously
do vašeho břůška.

Obr. č. 20: Smrtná neděle, Vítovice. Foto autorka, 2011.

V roce 2012 chodily dívky po Smrtné neděli také, obchůzky se však účastnilo méně dětí než v loňském roce.

4.1.8 Od Květné neděle po Velikonoce

Na Květnou neděli si ještě na začátku dvacátého století obyvatelé Čechyně domů z kostela nosili svěcené kočičky, které se zavěšovaly do světnic i stájí a také se zastrkovaly na poli do země, aby byla dobrá úroda. Sedláci pole objížděli na koních,

kteří byli na tuto příležitost „nastrojeni“.²⁴² Na Velký pátek a Bílou sobotu, kdy nezvonily zvony, chodili chlapeři školního věku s klepači a hrkači po vesnici a ohlašovali tak čas modliteb. U božích muk za vesnicí se zastavili a pomodlili se Otčenáš.²⁴³ Také se honil Jidáš a pekly se jidáše se solí, kmínem a mákem.²⁴⁴ Hodně zvyků skončilo s příchodem války v roce 1939. Vajíčka se zdobila slámou, později se barvila v cibulové vodě a v současnosti se používají různá barviva a samolepky. Později se o lidové zvyky v Čechyni nezajímal žádný badatel.

V roce 2011 chodily v Čechyni na Velikonoční pondělí děti společně s rodiči po rodině, ale také malé skupinky chlapců ve věku od 12 do 15 let po celé vesnici. Za pomlázku dostávali vajíčka, sladkosti i peníze. Pomlázku měli většinou koupenou, jeden z chlapců měl upletenou od dědečka.

Obr. č. 21: Velikonoční pondělí, Čechyně. Foto autorka, duben 2011.

Chlapci říkali básničku:

Hody hody doprovody,
dejte vejce malovaný.
Nedáte-li malovaný,

²⁴²Brázdilová, Lenka: *Etnografie vyškovského jazykového ostrova*, c. d., s. 40.

²⁴³Tamtéž.

²⁴⁴Rozhovor s Marií Frankovou (nar. 1927).

dejte aspoň bílý,
slepička vám snese jiný.

Jeden z chlapců, s kterými jsem mluvila, si pro Velikonoce složil vlastní říkanku:

Hody hody doprovody,
utrhl sem si pruty nový,
vymyslel si básničku,
upletl si mrskačku,
přišel jsem k vám z daleka,
dejte mi aspoň vajíčka.

Podle zápisů v jedné z kronik Královopolských Vážan, které byly v letech 1970 až 1984 pořízeny dle pamětníků, se na Velký pátek se celá rodina umývala v zahradě, aby zůstali všichni zdraví. Od Zeleného čtvrtku umlkly na věži zvony až do Bílé soboty. Místo zvonění chodili chlapci školního věku s klepači a řehtačkami oznamovat ráno, odpoledne a večer. „*Za odměnu chodili na velikonoční pondělí po pomlázce (po „mrskutě“ jak se u nás říkalo). Dostávali vařená barevná vejce, cukroví nebo peníze.*“²⁴⁵ Vajíčka na Velikonoce děvčata malovala nebo pentlemi a perličkami zdobila.²⁴⁶ Dotazník vyškovského muzea, který byl zaměřen na zjištění stavu životnosti výročních obyčejů a slavností na okrese Vyškov v letech 1990 až 1995 a poté i v letech 1995 až 2000 vypovídá o udržování některých jarních tradic. V letech 1990 až 1995 se v obci pravidelně chodilo před Velikonoci hrkat a klapat, když zvony odletěly do Říma. Chlapci měli hrkačky, kladívečka a tragáčky, jak pamatuje paní Sylva Pavlíková ze svého dětství, ale i z pozdější doby.²⁴⁷ Honění Jidáše se v obci neudržovalo, ale v rodinách se pekly jidáše na Velký pátek. Byly posypány mákem, kmínem a solí. Na Velký pátek se také vařila čočková polévka. Na Velikonoční neděli se nesla čtyři vajíčka a koláč do kostela, kde se nechaly posvětit. Před obědem se vajíčka i koláče rozkrájela a každý dostal kousek od všech členů rodiny. To aby nezapomněli, kde je jejich rodina. Skořápky z vajíček se nesly ke stromu, aby stromy dobře rodily. Po

²⁴⁵Rozhovor s Marií Frankovou (nar. 1927), červen 2011.

²⁴⁶Kronika obecné školy Vážanské, založena 1883, opis uložený u Karla Lochmana.

²⁴⁷Rozhovor se Sylvou Pavlíkovou (1941).

mrskutě mladí muži z vesnice chodili pravidelně, děvčata pro ně měla připravená vajíčka obarvená v cibulových slupkách, některé dívky vajíčka i vyškrabovaly.

Také v Královopolských Vážanech se chodí na Velikonoční pondělí po pomlázce, neboli po mrskutu. Chlapci školního věku i starší muži obcházejí své kamarádky a rodinu.

Na Květnou neděli chodili a stále hodí kroužečtí obyvatelé světit koťátka do rousínoveckého kostela. Na Velký pátek se odpočívá, protože se nesmí hýbat se zemí. Podle Věry Homolové (nar. 1939), které v Kroužku žila od svých šesti let, se v Kroužku také hrkalo a klapalo.²⁴⁸

Na velikonoční pondělí chodí velcí i malí chlapci po mrskutě. Při mrskutu se dříve vyvolávalo: Tetičko, vajíčko nebo krécar. Před domem, který koledníkům neotevřel, chlapci křičeli: Šó blechy ze střechy do vašeho lůžka, haby vám ukósly kus vašeho břóška.²⁴⁹ Tady je podobnost s říkáním na Smrtnou neděli, které je rozšířené i ve Vítovicích nebo Královopolských Vážanech. V roce 2011 chodily po Kroužku skupinky chlapců ve věku od 6 do 16 let. Vyrazili o deváté hodině ranní a za koledu dostávali vajíčka, čokolády a peníze. Po vesnici chodí na Velikonoce pravidelně.

Obr. č. 22: Velikonoční pondělí, Kroužek. Foto autorka, 2011.

²⁴⁸ Rozhovor s Věrou Homolovou (nar. 1939).

²⁴⁹ Reich, Alois: *Dodatek k minulosti obce Kroužku*, c. d. , s. 11.

Při mrskání dívek chlapci říkali:

Hody hody doprovody,
dejte vejce malovaný,
nedáte-li malovaný,
dejte aspoň bílý,
slepička vám snese jiný.

Rousínov, jakožto město, nevyznačoval zachovávání tradic ani v kronikách z 19. nebo 20. století. Výzkum z let 1990 až 1995 poznamenává pouze obchůzku na Velikonoční pondělí. Výzkum v oblasti v roce 2011 a 2012 potvrdil, že Smrtná neděle se tu nechodí. Věřící si do místního kostela jdou na Květnou neděli posvětit kočky, které se pak odnášejí domů. Na Velikonoční pondělí obchází chlapci školního věku, děti s rodiči i dospělí muži rodinu a známé, aby vymrskali dívky. V kostele kněz zdržel ženy a dívky zpíváním písně navíc a mužská část návštěvníků kostela mezitím odešla čekat na ženy před kostel. Po dozpívání byly ženy vycházející z kostela vymrskány.

Obr. č. 23: Koledování při odchodu z kostela, Rousínov. Foto autorka, 2012.

Koledníkům se dávala barvená vajíčka. Nejčastější bylo zdobení pomocí cibulových slupek, barev a objevilo se i zdobení voskem. Chlapci, kteří chodili po mrskutu ve městě, zpívali:

Kázal kadlec i kadlička,
aby dali tři vajíčka,
jedno bílé, dvě červený,
však vám slípka snese jiný.

Na Květnou neděli 17. dubna 2011 začínala mše v Rousínovci v devět hodin. Vedle kostela byl připravený stůl, kde se všichni věřící shromáždili. Z kostela průvodem s ministranty přišel kněz a část mše s posvěcením kočíček se odehrála venku. Četlo se evangelium podle Matouše a tím se započal Svatý týden. Ve čtvrtek a v pátek se konaly večerní pobožnosti v sedm hodin. Na Bílou sobotu ve 21:00 započalo vzkříšení Ježíše Krista, po mši farníci společně poseděli na faře.

Obr. č. 24: Svěcení kočíček, Rousínovec. Foto autorka, 2011.

Zelený čtvrtek v Rousínovci byl ve znamení pečení jidášů, které se sypaly mákem. Držel se také půst až do Velikonoční neděle. Když zvony odletěly do Říma,

chodili chlapci klapat. První hrkání ve vesnici bylo už v pět hodin ráno, přičemž si lidé říkali: „*Do škoie se jim nechce, ale jak mají dostat korunu, tak vstanou.*“²⁵⁰ Hrkalo se pak ještě v poledne a večer v sedm hodin. Klapali chlapci, z nichž nejstarší byli dvanácti až třináctiletí. Chodilo asi deset chlapců. Zvyk se udržoval ještě v roce 1965, zhruba kolem roku 1970 však klapání ustalo. Jidáš se v této městské části Rousínova nehonil. Na Bílou sobotu v Rousínovci váleli chlapci v popelu po svěceném ohni dřívka, ze kterých doma nařezali třísky a dělali z nich křížky, které pak zastrkovali před svátkem svatého Marka do žitných polí.²⁵¹ Na Velikonoční neděli chodívaly ženy do kostela s vajíčkem a koláčem nadívaným tvarohem k posvěcení. Mrskut se v polovině 20. století udržoval, chlapců chodilo hodně. U domů chlapci klepali mrškačkami na okno či dveře a některá dívka jim ani neotevřela, protože šlehalo hodně. Dostali pak vajíčko jen podané z okna. Říkanku pamětníci nezmiňují.²⁵² I v letech 2011 a 2012 chodili malí chlapci s tatínkem, nebo větší chlapci ve skupinách po Rousínovci. Obcházeli opět pouze své známé, nebo rodinu. Jako odměnu za vymrskání dostávali sladkosti, vajíčka a drobné peníze.

V Rousínovci žije i Marie Masařová, jejíž maminka navštěvovala kurzy ručních prací Julie Kummerové-Kubíčkové, které se konaly v Rousínově. Julie Kummerová-Kubíčková zde žila v letech 1933 až 1935. Zde se Františka Skřivánková, provdaná Šlimarová, maminka Marie Masařové, naučila zdobit vajíčka slámou a tento způsob zdobení předala i své dceři. Barevný podklad vajíček (modrý, červený, černý) poskytovala pro kurzy Lepilova továrna, což byla původně kolárna a kovárna ve Slavíkovcích, která se na začátku 20. let zaměřila na zakázkovou výrobu karoserií. Marie Masařová nyní spolupracuje s Marií Pachtovou, vedoucí vyškovského dětského folklorního souboru Klebetníček.

²⁵⁰ Rozhovor s Annou Skřivánkovou (nar. 1925), duben 2012.

²⁵¹ SOkA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, Archiv obce Rousínovec, Kronika národní školy Starého Rousínova, 1880 – 1940, NAD č. 532, inv. č. 1., nestránkováno.

²⁵² Rozhovor s Annou Skřivánkovou (nar. 1925), duben 2012.

Obr. č. 25: Marie Masařová s kraslicemi, Rousínovec. Foto autorka, 2010.

Obyvatelé Slavíkovice chodili na Květnou neděli do rousínoveckého kostela světit kočky. Poté přišel Zelený čtvrtek a s ním půst: „*Už ve středu se jedla polévka a bramborový šulánky. Ve čtvrtek se pekl na svátky chléb. Maminka napekla ‚Vochlebáčů‘. To bylo chlebový těsto rozplesklý na lopatě, posypaný kmínem a solí a v peci upečený.*“²⁵³ Na Zelený čtvrtek šli všichni starostové z přífařených obcí, kostelní hospodáři a kostelník ke zpovědi. Poté kněz zazpíval a všechny zvony zvonily 10 minut a pak uletěly do Říma. Klepalo se na věži i v kostele. Po vesnici chodili chlapci i dívky s hrkači, klapači a frkávky a klapávali poledne a klekání. V sobotu za to dostali vejíčka a peníze, o které se rozdělili.²⁵⁴ „*Po mši vzal kněz do chůvky velebnou svátost, starosti vzali baldachýn a nesli do Božího hrobu – to byl pohřeb p. Ježíše. V pátek ráno jsme se umývaly a modlily v zahradě. Místo zvonění chodily děcka s klapáčama a hrkáčama po dědině ráno, v poledne i večer a modlily se ‚Anděl Páně‘. V pátek odpoledne jsme šli na lóbaní kříže. U oltáře a u každé kapli se lehlo na zem.*

²⁵³ Tomanová, Marie: Rukopis vzpomínek, přepis u Svatavy Brtníkové, Slavíkovice.

²⁵⁴ SOKA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, Archiv obce Slavíkovice, Kronika Slavíkovice, 1924 – 1958, NAD č. 555, inv. č. 1, s. 15 – 16.

Všude byla miska na peníze. Dostali jsme 5 krejcarů, ke každému kříži jeden, jeden do Božího hrobu a jeden si nechte. Tak jsme si řekli: Ty čtyři si ale necháme a něco si koupíme. Máme hřích, ale šak se vyzpovídáme. Kdyby se nás farář ptal, jak to řeknem. Přece ne, že jsme ošidili pánbíčka. Ale on se nás nebude ptát, on se nikdy neptá komu jsme byli na mrkvi a na hrachu. Pak jsme šli spokojeni do Rousínova. Tam už bylo jako o jarmarku. Kokrhání, pískání, frkání. Koupili jsme si nějakou hloupost a hlavně špalek, ten dlouho trval.“²⁵⁵

Na Bílou sobotu ráno dostaly děti doma džbánek a kousek dřeva a šly je světit do kostela. Mše nebyla, protože Ježíš Kristus byl v hrobě. Na hřbitově zapálil farář kočičky z kostela. Vedle stála velká kád' vody: „*My nabrali vody, dřevo vováleli v tom popelu a šli dom. Nedošli jsme ale v pokoji, za Rousínovcem se strhla mela mezi Slavíkováky a Velešováky. Naši kluci hnali velešovské kamením až přes Slavíkovice a křičeli: ‚Velešáci – bombeláci,‘ ti odpovídali: ‚Slavíkovští zákoníci,‘ co znamenaly ty nadávky nevím. Doma nadělal tatínek ze dřeva křížků a maminka skovala vodu. Odpoledne se peklo, vařilo, uklízelo. Tatínek chystal veteránské šaty, my pluly do viksu a leštily boty. O páté hodině bylo vzkříšení. Veteráni se už scházeli u šestého čísla, tam byl velitel. Honem, honem, už hraje muzika, tak za nima! Kostel byl plný. Kněz vzal u Božího hrobu velebnou svátost, starosti baldachýn, chlapci korouhve, muzika hrála, veteráni vykračovali vojenským krokem, lid byl vystrojen a zpíval: ‚Vstal z mrtvých, Vykupitel slavný světa spasitel, jenž za nás na kříži umřel. Smrtí svou nám hrob otevřel, aleluja, aleluja.‘ Šlo se ke kapli sv. Floriánka a dom. Už jsme se těšily na večeri, ta byla dobrá po tak dlouhém postě. Bývalo uzené nebo pečené maso.*“²⁵⁶

Na slavnou Neděli velikonoční se nevařovalo: „*Maminka vzala tolik červených vajec a koláčů kolik bylo členů rodiny a šli to posvětit do kostela. Každý dostal 1 vejce a 1 koláč, to se rozkrájelo kolik bylo členů rodiny, každý dal každému kousek a zase dostal. To abychom se drželi pohromadě a netoulali se. Pak hrnek kávy a šli s veteránama do kostela. Tam byla slavná mše. Bylo to dlouhý, šeptali jsme, smáli se, farář kolikrát hrozil a byli jsme rádi, když byl konec. Pak se ozvala hudba veteránů a šlo se dom. Tam jsme poobědvali, byl dobrý oběd a pak na požehnání.*“²⁵⁷

Odpoledne byl tak zvaný „příhuček“. Chlapci chodili za děvčaty s lískovými pruty i pletenci a říkali: „Dáš véce, dáš véce.“ V podvečer se barvila vajíčka. Druhý den

²⁵⁵ Tomanová, Marie: Rukopis vzpomínek, přepis u Svatavy Brtníkové, Slavíkovice.

²⁵⁶ Tamtéž.

²⁵⁷ Tamtéž.

byl mrskut. Někteří chlapci klepali už od páté hodiny ranní na dveře: „Škrúp, škráp. Déte véce, déte véce, křičeli kluci. Tak se rozdávalo. Za chvíli chodili velcí chlapci. Ti nosili koše a těm se dávaly vajíčka syrový.“²⁵⁸ V hospodě pak vybraná vajíčka prodali a propili. Na pondělí Velikonoční odpoledne vzala hospodyně křížky a vodu a šla světit obilí: „Napřed na žitném poli. Utrhla 5 klásků, kropila a říkala: ‚Aby Bůh úrodu dáti a zachovati ráčil Tě prosíme, uslyš nás. Zachovej, což jest na poli, bychom toho užít mohli v pokoji a bázni Boží, ať se Tvá čest všude množí.‘ Pak odešla na pole pšeničné. A bylo po svátcích.“²⁵⁹

V polovině května se konaly prosebné nebo také křížové dny za počestnou obec Slavíkovice. Šlo procesí, kterého se účastnily školní děti s učitelem, farář, kostelník s kropáčem, ministranti, chlapci s korouhvemi, starosta a radní nosili relikvie, velikonoční sochu vzkříšeného Krista, svíci, paškál a kříž, pak děvčata, chlapci a ostatní lidé: „Strýček Maňkáč předzpěvoval: ‚Přísný soudce našich hříšníků, otče věrných milovníků, jenž na nebi panuješ, tresceš a odměňuješ. Ach, vyslyš naše modlení, dej nám chléb každodenní, odvrát od našich stavení mor, hlad, vojnu, soužení.‘ Šlo se do pole ke kříži. Kněz se modlil: ‚Abys úrodu zemskou dáti a zachovati ráčil.‘ Lid: ‚Tě prosíme, uslyš nás.‘ Farář kolem dokola pokropil a šlo se dál. Když zem ztvrdlá sluncem chřadne a strom v kvěť mrazem vadne, když mokrem hníjí luka, hřích náš tresce Tvá ruka. Ach vyslyš naše modlení...“²⁶⁰ Tak se obešla celá vesnice a šlo se na požehnání. První přestali chodit učitelé a děti, že to nepatří k vyučování, poté i starosta a radní: „Chlapci nechtěli nosit korouhve, když nešli chlapci, nešla děvčata, pak už chodilo jen pár stařenek a stařečků a přestalo to docela. Ozval se revoluční duch, nastala osmihodinová pracovní doba, kdopak by věřil na modlení.“²⁶¹

Terénní výzkum v letech 2011 a 2012 potvrdil existenci pondělní velikonoční obchůzky. Jako v dalších městských částech Rousínova, i zde se chodí po mrskutu od malých chlapců až po starší muže. Navštěvují rodinu a přátele, za vymrskání dostanou vajíčko, sladkost nebo peníze, starší pak hlt něčeho ostřejšího.

²⁵⁸ Tomanová, Marie: Rukopis vzpomínek, přepis u Svatavy Brtníkové, Slavíkovice.

²⁵⁹ Tamtéž.

²⁶⁰ Tamtéž.

²⁶¹ Tamtéž.

Obr. č. 26: Velikonoční pondělí, Slavíkovice. Foto autorka, 2012.

Na Zelený čtvrtek, když zvony podle lidové tradice odlétaly do Říma, chodily po Vítovicích chlapi s klepači, na Velký pátek je u lesa pod hájenkou překvapil Jidáš, který za špatné chování v průběhu roku vyžadoval kajícínou modlitbu. Hrkání a klapání se účastnili hlavně chlapi, v poslední době se mezi nimi objevovaly i dívky. Jednalo se asi o deset dětí ve školním věku. V určité formě probíhalo i honění Jidáše: *„Honění Jidáše už zde neprobíhá, ale jednoho jsem se zúčastnila. Pořádala ho parta kamarádů, kterým bylo dvacet až dvacet pět let. Účastnily se ho děti asi od osmi do patnácti let. Vycházelo se, když se setmělo. Dva kluci nás vedli nějakou cestou lesem, až byla tma a dovedli nás na to určené místo, tak se na nás vyřhli ostatní kluci a začali nás honit, když tě chytli, musela jsi říct básničku (písničku). Pak jsme všichni odešli nazpět do vesnice.“*²⁶² Ve vážanském kostele byl navštěvován Boží hrob za zpěvu pašijí. Velikonoční neděle a pondělí bývaly velkými svátky a v rámci příprav se všude uklízelo. Na Zelený čtvrtek se vařil špenát, na Velký pátek se držel půst, anebo se pekly jidáše posypané mákem nebo kmínem. Ráno se lidé chodívali umýt do ranní rosy, aby ze sebe smyli vše nečisté.²⁶³ Půst končil na Bílou sobotu po Vzkříšení. O Velikonoční neděli se chodilo do kostela a byl slavnostní oběd. Do polévky se dávala rozkrojená posvěcená vajíčka a po hlavním chodu se podávaly boží milosti. Na velikonoční pondělí se barvila vajíčka, nejčastěji v cibulových slupkách, nebo později koupenými barvami.

²⁶²Rozhovor s Kateřinou Flosslerovou (nar. 1992), Vítovice 2011.

²⁶³Lokaj, Jaroslav: *Báje, pověsti, zvyky a lidové obyčeje z Vítovic*. Rukopis. 2004, s. 28 – 36.

Chlapci pletli z vrby „žilu“ buď z čtyř, šesti, osmi nebo až dvanácti prutů. Po domech se pak vydali s obvyklou říkankou:

Kázal kadlec i kadlička,
abys dala dvě vajíčka,
jedno bílý, dvě červený,
však vám slípka snese jiný...

Obr. č. 27: Velikonoční vajíčka, Vítovice. Foto autorka, 2011.

Odpoledne vycházeli starší chlapci. Po Velikonocích vyráběli chlapci píšťalky z vrbového proutí. Během výzkumu v letech 2011 a 2012 chodili po vesnici skupinky chlapců s mrskačkami. Dopoledne to byli děti školního věku, později pak dospělí. Děti dostávali sladkosti, vajíčka a drobné peníze. Dospělí něco ostřejšího na posilněnou.

Muzeum Vyškovska pomocí Dotazníku ke zjištění stavu životnosti výročních obyčejů a slavností na okrese Vyškov v letech 1990 – 1995 a 1995 – 2000 sbíralo údaje o oslavách z celého okresu Vyškov. Dotazník z let 1990 – 1995 v Čechyni zaznamenal, že velikonoční hrkání a klapání a honění Jidáše se v obci nepraktikovalo. Na rozdíl od toho tradice velikonoční pomlázky byla pravidelná. Ohně na 30. dubna a stavění obecní máje prvního května neprobíhá. Stejný dotazník v Královopolských Vážanech hovoří o pravidelném velikonočním hrkání a klapání i mrskutu, naproti tomu se nekoná honění

Jidáše. Pálení čarodějnic se konalo nepravidelně, v roce 1995 se uskutečnilo. Ani zde se obecní máje na prvního května nestaví. Výzkum v Kroužku, co se týká velikonočního hrkání a klapání, honění Jidáše, pálení čarodějnic a obecních májí, vypovídá o nekonání žádného z uvedených zvyků. Naproti tomu se v obci pravidelně chodí na mrskut. Stejná situace je také v Rousínově, Rousínovci a Slavíkovcích. Chodí se zde pravidelně pouze po mrskutu. Ve Vítovicích je situace z těchto let o něco málo odlišná. Velikonoční hrkání a klapání zde má v letech 1990 až 1995 pravidelné konání, honění Jidáše se podle dotazníku neuskutečňuje. V následujících letech se Dotazník ke stavu životnosti výročních obyčejů a slavností na okrese Vyškov realizoval v období 1995 až 2000. Tento dotazník už vypovídá o změně stavu. V Čechyni se pravidelně konalo pálení čarodějnic, které pořádala základní škola Rousínov a Dobrovolní hasiči Čechyně. Této akce se účastnili dospělí i děti. Další zvyky nepříbyly. Čechyně i Rousínov zaznamenávají stále pravidelnou obchůzku na mrsku. V Rousínově se také ve zmíněných letech konalo pálení čarodějnic, které pořádala tělesná jednota Rousínov. V Rousínově, Slavíkovcích i Rousínovci chodí na mrskut malí chlapečci a starší svobodní muži. Ženatí pouze po známých a rodině. V Kroužku je zaznamenáno také pálení čarodějnic, které organizovali místní fotbalisté, a již zmíněný mrskut. V Královopolských Vážanech a Vítovicích chodili po mrskutě dopoledně školáci a mladší chlapečci, odpoledne pak dospělí muži. Ve Vítovicích se pravidelně konalo velikonoční klapání a honění Jidáše je zde poznamenáno jako nepravidelné, ale konalo se. Velikonoční hrkání ve Vítovicích skončilo přibližně před pěti lety, kdy hrkalo asi pět chlapečků. Také je zaznamenáno pálení čarodějnic.

4.2 Pálení čarodějnic a první květen

Pálení čarodějnic nebylo podle dotazníkové akce vyškovského muzea z první poloviny devadesátých let zaznamenáno v Čechyni, Kroužku, Rousínovci a Slavíkovcích. V Královopolských Vážanech se konalo nepravidelně. V druhé polovině devadesátých let se naproti tomu pálení čarodějnic konalo jak v Čechyni, tak i v Kroužku, Rousínově a Vítovicích. Jedná se o setkání na místních hřištích, většinou pro rodiny s dětmi, kde se sešly rodiny s mladšími i staršími dětmi, hrály se hry a opékaly špekáčky.

Obyvatelé Královopolských Vážan dodnes pálení čarodějnic udržují jako jeden ze svých zvyků. Na hřišti se sejdou rodiny s dětmi i skupinky mládeže a na ohništi spálí figurínu čarodějnice. Poté se hrají různé hry a opékají špekáčky.

Od roku 2006 působí na území Rousínova Mateřské centrum Pohádka, což je nezisková organizace, která vznikla pod záštitou občanského sdružení Katolický vzdělávací spolek Svornost v Rousínovci. Mateřské centrum pořádá odpolední setkání na den pálení čarodějnic, tedy 30. dubna. V roce 2008 se na dopolední schůzce v klubu maminky s dětmi pustily do výroby slaměné čarodějnice, kterou později odpoledne spálily. Oheň byl zapálen na zahradě v klubu Svornost ve Starém Rousínovci. Po spálení čarodějnice si děti opekly špekáčky. Zde je cílem opravdu spíše než návaznost na určitý zvyk udržovat kontakty rodin mezi sebou, setkávat se. Pro děti je to pak odpoledne se zábavou a dobrodružstvím.

Obr. č. 28: Pálení čarodějnic, Rousínovec. Archiv Mateřského centra Pohádka, 2008.

Také v Rousínově se v posledních letech pálily čarodějnice. Akce se konala u ohniště na sídlišti, později když bylo ohniště zrušeno, tak na trávě. Organizována byla rodiči a účastnily se jí hlavně rodiny s malými i staršími dětmi.²⁶⁴

K tradičním jarním zvykům v Čechyni patřilo na večer prvního máje dávat za okna větvičky černého bezu, jehličí nebo břízy jako ochranu proti zlým duchům. První

²⁶⁴ Rozhovor s Janem Ondráčkem, (nar. 1989), Rousínov, 2011.

květnový den se také konala obchůzka hranic: „*Podle starodávného obyčeje byla 1. 5. vykonána obchůzka hranic, přičemž nový řídící byl starostou tradičním způsobem (ranou do nádoby při dotýkání hraničního kamene) přijat mezi muže v obci. Toto přijímání se vztahuje i na mladé manžely, kteří se oženili v době od poslední obchůzky hranic.*“²⁶⁵

Na svátek svatého Jiřího obcházel muži z Vážan hranice katastru obce a u hraničních kamenů byli vypláceni čerstvě ženatí muži, aby si pamatovali hranice a netoulali se mimo obec. Prvního května bývaly v obci tzv. malé filipojakubské hody. Lámal se také větvičky bezu a dávaly se do rohů všech oken domu „za panty“ jako ochrana a lék. Tento zvyk se udržoval ještě ve dvacátých letech 20. století.²⁶⁶

Májovou rosou sbíraly před východem slunce čarodějnice do plachet, aby krávy dojily. Věřilo se, že jsou lidé, kteří dokážou učarovat tak, aby dobytek nedojil, slepice neenesly a svině neměly selata. Nejvíce se tak věřilo o babách a starých pastýřích.²⁶⁷

Poslední dubnový den se dávaly ve všech domech ve Slavíkovcích za okno dvě bezové kočičky (májovky) proti čarodějnicím. Před starostův dům se stavěla v obci máje, smrček, jehož vršek byl ozdobený mašlemi a šátky. Máj pak stála celý květen. Za postavení máje dostávala chasa od hostinského a od starosty obyčejně vědro piva. Posledního květnového dne se pak máje kácela a prodala, utržené peníze se opět propily.²⁶⁸

První máj byl vůbec ve Slavíkovcích dnem veselí a smíchu. Hned od rána se vymýšlely různé žerty, které se lidé vzájemně prováděli: „*Zatracený kluk, já hledám zástěru a ona visí na naší hrušce. Kriste pane, má jupka až na druhým konco!*“ *A bylo slyšet: „Te, staré, běž zdělat Honzovi gatě, deť nosí do škole.*“²⁶⁹ Chlapci se vytratili brzo ráno z domu a za nimi šly nadávky a sliby všeho dobrého. Z lesa pak vozili smrčky a strojili je. Dlouho se vzpomínalo na máj 1907: „*Mládenci si řekli: „Nač máme chodit pro máj tak daleko do lesa, vezmem si ho blíž. Sebrali je v sousední dědině. Ráno volali na děvčata: „Nám strojily máj přespolní děvčata.*“²⁷⁰

²⁶⁵ Gedenkbuch der Gemeinde Tschechen, elektronická podoba přeložena Marií Frankovou a přepsána ing. Lochmanem, s. 46.

²⁶⁶ SOkA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, MNV Královopolské Vážany, Kronika obce Královopolské Vážany a Vítovice, 1970 – 1984, NAD č. 688, bez inv. č., s. 89.

²⁶⁷ Kronika obecné školy Vážanské, založena 1883, opis uložený u Karla Lochmana, s. 102.

²⁶⁸ SOkA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, Archiv obce Slavíkovice, Kronika Slavíkovice, 1924 – 1958, NAD č. 555, inv. č. 1, s. 15 – 16.

²⁶⁹ Tomanová, Marie: Rukopis vzpomínek, přepis u Svatavy Brtníkové, Slavíkovice.

²⁷⁰ Tamtéž.

Za dva dny přišlo nařízení ze Slavkova od soudu máj postavit tam, kde stála. Mládenci poslechli. Vzali si hudbu a ta jim při cestě hrála smuteční pochody. „*Čert jim to ale napískal, aby šli zpátky na Rousínov. Tam byla putyka, kořalna, říkalo se u Hrbáčka. Žid měl zubatou velkou Židovku. Chasa se zastavila, napila, muzika hrála, chlapci tančili. Pak jeden vyzval k tanci Židovku, druhý mu ji přebral, a tak si ji v tanci střídali a Žid už křičel: ‚naj, naj‘. Za nějaký čas přišly obsílky od soudu, chasa cupala ke Slavkovu a tam dostali pokutu 2 z., nebo 10 hodin sedět. Tak pořezali a poštipali něco dřeva a večer přišli hladní jak psi. Ten den hrála muzika od rána do večera. Starostovi ‚Hej, Slované‘, u školy ‚Spi Havličku‘. My volaly: ‚Mě zahrejte Červené jablíčko, mně Andulko Šafářova,‘ a šestáky pršely.*“²⁷¹

Poslední dubnový den se ve Vítovicích vápnem před jednotlivá stavení psaly nápisy, které vypovídaly o vztahu chlapce k děvčeti bydlícího v domě. Někdy se před domy objevovaly i více či méně vtipné hlášky, které pak mladí bydlící v domě rychle odstraňovaly. Prvního května probíhaly v kostele májové pobožnosti, kterých se účastnily i děti z Vítovic.²⁷² Vzkazy před domy se ve Vítovicích stále píší. Chlapci v noci obejdou ves a snaží se nepozorovaně zanechat nápisy před domy.

V žádné ze zkoumaných lokalit se nestaví máje na první květnový den. V Rousínovci a ve Slavíkovcích se staví na Svatováclavské hody, v Královopolských Vážanech pak na hody Svatomartinské.

²⁷¹ Tomanová, Marie: Rukopis vzpomínek, přepis u Svatavy Brtníkové, Slavíkovice.

²⁷² Lokaj, Jaroslav: *Báje, pověsti, zvyky a lidové obyčeje z Vítovic*. Rukopis. 2004, s. 28 – 36.

5. ZÁVĚR

Záměrem mé magisterské diplomové práce bylo zdokumentovat jarní lidové zvyky na Rousínovsku. Chtěla jsem zachytit nejen jejich výskyt v historii, ale také jejich současnou podobu. Šíři studia jarních zvyků jsem si vymezila časovým úsekem mezi Popeleční středou a stavěním máje.

Některé zvyky, které byly na jaře praktikovány, měly souvislost s hospodářským cyklem roku. Často měly zajistit dobrou úrodu či zdravý dobytek. Mnohdy lze z povahy a průběhu zvyku soudit i na návaznost na předkřesťanské obyčeje a praktiky. Hlavní jarní svátky, Velikonoce, však mají spojitost s křesťanstvím. Postní období a jeho vyvrcholení na Boží hod velikonoční patří k nejdůležitějším křesťanským slavnostem. Dá se předpokládat, že s postupnou ateizací společnosti, s ústupem víry, souvisel i odklon od některých zvyků v lidové tradici. Příkladem může být zmíněné postní období, kdy v historii měla každá postní neděle své pojmenování od zvyklostí, které byly v tento den konány. Nyní se postní období do Smrtné neděle nevyznačuje určitými úkony, neděle nemají charakteristické projevy ani oslavy.

V současné společnosti už tedy nehrají zvyky a tradice tak výraznou roli, jako tomu bylo v minulosti. Existují ale různé spolky, centra i jednotlivci, kteří se snaží některé svátky a tradiční oslavy udržet, i když se často posunuje význam těchto svátků. Nejlépe tento vývoj můžeme pozorovat u pálení čarodějnic, kde už nejde o víru v nadpřirozené síly, které mohou člověku uškodit, ale o společenskou událost. Pálení čarodějnic se koná hlavně pro děti jako zábavné odpoledne s občerstvením a hrami, pro starší je to důvod k setkání. Zde se nejvíce objevuje právě vliv různých sdružení a spolků. V Rousínově působí např. mateřské centrum Pohádka, které po několik let připravuje již zmíněné pálení čarodějnic.

Terénním výzkumem, který zahrnoval studium kronik obecních i školních, rozhovory s pamětníky i dotazníkový průzkum, se podařilo načrtnout ucelený obraz o jarních zvycích na Rousínovsku, ať již v historické dimenzi, nebo v současném podání. Mnohé zvyky se dochovaly již jen ve vzpomínkách pamětníků, jako např. honění Jidáše nebo klapání na Zelený čtvrtek. Jiné výsledky ale přinesl terénní výzkum např. o obchůzce na Smrtnou neděli. Obchůzka je historicky doložena v Rousínovci, Slavíkovcích, Čechyni a Kroužku. Její kontinuitu většinou přerušila druhá světová válka, po které se tento zvyk buď už vůbec neobnovil, nebo byl obnoven, ale brzy opět

zanikl. Na tuto situaci vzpomínala ve svých zápiscích pamětnice ze Slavíkovice, Marie Tomanová (nar. 1886), když psala o prosebném procesí. Myslím, že poslední věta hovoří za vše: „*Chlapci nechtěli nosit korouhve, když nešli chlapci, nešla děvčata, pak už chodilo jen pár stařenek a stařečků a přestalo to docela. Ozval se revoluční duch, nastala osmihodinová pracovní doba, kdopak by věřil na modlení.*“²⁷³

Přesto se dnes setkáváme s živou tradicí obchůzek na Smrtnou neděli v Královopolských Vážanech a Vítovicích. Důvody mohou být různé: „*Babička říkala, že holky ve Vítovicích nám záviděly, že chodíme na Smrtnou, a tak začaly chodit taky.*“²⁷⁴ Tedy i jistá prestiž a soupeření vedly k udržení či obnovení tradice. V Královopolských Vážanech byla však obchůzka silně zakořeněna a generační předávání se udržuje zásluhou maminek, které se podílejí na organizaci dnes již dětské obchůzky na Smrtnou neděli.

Z výzkumů ale také vyplynulo, že se postupně ztrácel vlastní smysl obchůzky vesnicí: „*Pamatuji si na komickou situaci, kdy na Vážanské nám otevřel mladý kluk, nebo muž, který absolutně netušil, co po něm chceme, a my jsme to nedovedly nějak jednoduše vysvětlit, tak jsme raději se smíchem utekly. Ono je vůbec zajímavé, že žádné vysvětlení nám se Smrtnou předávané nebylo, ale to nám nijak nebránilo v dodržování a předávání zvyku dál (a to včetně naší písničky s poměrně dost nesmyslným textem).... Musím říct, že jako malá holka jsem nevnímala, že bychom do vesnice přinášely jaro nebo něco v tom smyslu. Samozřejmě jsme věděly, že Smrtná neděle je časově vázaná na Velikonoce. Kluci měli svůj mrskut, my zase Smrtnou. Ale víc nic jsem o celém zvyku nevěděla.*“²⁷⁵ Přestože je tedy zvyk předáván z generace na generaci, nezřídka se stává, že děti neznají důvod, proč se obchůzka koná. V sousedních Vítovicích je stav povědomí o důvodu obchůzky podobný: „*Vím, že to souvisí s jarem, ale nevím ani, proč se tomu říká Smrtná. Obcházíme a koledujeme tak, jako obchází na Velikonoce kluci, tak je to asi taková obdoba toho.*“²⁷⁶

O povědomí jarních svátků u dětí předškolního věku hraje dnes významnou roli nejen rodina, ale také mateřská škola, která se nachází v Rousínově a kterou navštěvují děti ze všech jeho částí. Zde se už více než třicet let chodí s dětmi házet Morena, nebo také Smrtka, do potoka Rakovec.

²⁷³ Tomanová, Marie: Rukopis vzpomínek, přepis u Svatavy Brtníkové, Slavíkovice.

²⁷⁴ Rozhovor s Karolínou Tomanovou (nar. 1999) při terénním výzkumu v Královopolských Vážanech, 2011.

²⁷⁵ Rozhovor s Helenou Tesařovou, roz. Šelbickou, (nar. roku 1975), Královopolské Vážany, 2012.

²⁷⁶ Rozhovor s Denisou Vintrovou, (nar. 1997), Vítovice 2011.

Velikonoční pondělí je oproti tomu stále oblíbeným dnem, kdy chlapi i muži chodí po vesnici, po známých a rodinách a mrskaří ženy. Odměnou jsou vejčeka, nejčastěji barvená ve slupkách od cibule, ale i sladkosti či peníze. Starší často dostanou také hlt něčeho ostřejšího na posilněnou.

Znalost svátků a aktivní účast na jejich oslavách je různá. Jak již bylo napsáno, na zkoumaném území existují spolky, které sdružují všechny, jež mají zájem se aktivně podílet na kulturním životě města. Sem často spadá i udržování tradic. Z dotazníkových odpovědí, které jsem pomocí internetu získávala, se ukázalo, že často ani obyvatelé konkrétní obce nevědí o udržovaných zvycích. Jedním z příkladů je odpověď na otázku, zda se v Královopolských Vážanech koná obchůzka se stromkem na Smrtnou neděli - odpověď byla záporná. Přitom jsem sama měla možnost zúčastnit se dvou obchůzek, takže vím, že Smrtná neděle ve Vážanech probíhá.

Závěrem lze konstatovat, že na Rousínovsku stále existuje povědomí o tradičních jarních zvycích, i když v druhé polovině 20. století došlo k jejich ústupu. Vlivem společenského zájmu v určitých lokalitách lze sledovat jejich omezené udržování, v některých případech i snahy o obnovení. Ty však již nezasahují celou komunitu, jsou spíše projevem kulturních snah spolků, organizací, či poučených jednotlivců. Proměňuje se i jejich funkce, věrská ustupuje do pozadí nebo není přítomna vůbec, nahrazuje je funkce společenského střetávání a kontaktů.

Další výzkum v lokalitě by bylo možné zaměřit například na vzkazy na silnicích. Tento fenomén se objevuje i v jiných moravských vesnicích, nebyla mu však zatím věnována pozornost. Přínosný by také byl návratný výzkum po několika letech ve Vítovicích a v Královopolských Vážanech na Smrtnou neděli.

6. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY, PRAMENŮ, INFORMÁTORŮ

6.1 Literatura

- Brázdilová, Lenka: *Etnografie vyškovského jazykového ostrova*. Praha: Eosprint, 2004.
- Brouček, Stanislav – Jeřábek, Richard (eds.): *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Praha: Mladá fronta, 2007.
- Čáda, František: *Rousínov. Dějiny a jeho socialistická přítomnost*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 1982.
- Burian, Václav- Zastávková, Jaroslava: *Lidový oděv na Vyškovsku v druhé polovině 19. a první polovině 20. století*. Olomouc: Vlastivědný ústav, 1966.
- Čech, Martin: *Židé v Rousínově*. Rousínov 2005.
- Dubňanská, Bohumila: *Z našich dějin*. Uherské Hradiště: A. Kresswetter, 1940.
- Fouilloux, Danielle: *Slovník biblické kultury*. Praha: Ewa, 1992.
- Frolec, Václav: *Prostá krása. Deset kapitol o lidové kultuře v Čechách a na Moravě*. Praha: Vyšehrad, 1984.
- Frolec, Václav: *Lidová obyčejová tradice a obřadní kultura. Terminologické otázky*. Národopisné aktuality 19, 1982, s. 253–272.
- Frolec, Václav: *Výroční obyčeje a jejich životnost v českých zemích*, In: Výroční obyčeje: současný stav a proměny. Brno: Blok, 1982, s. 18-55.
- Frolcová, Věra: *Velikonoce v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2001.
- Frolcová, Věra (red.): František Sušil (1804-1868), odkaz a inspirace. Město Rousínov – Etnologický ústav AV ČR Praha: Rousínov, 2004.
- Jančář, Josef a kol.: *Lidová kultura na Moravě*. Vlastivěda moravská. Země a lid. Nová řada. Svazek 10. Strážnice – Brno: Národní ústav lidové kultury – Muzejní a vlastivědná společnost, 2000.
- Jančář, Josef: *Lidová tradice a současnost*. Národopisné aktuality 1, 1964, s. 23–26.
- Jelínková, Zdenka: *Lidový tanec na Hané a v přilehlých oblastech*. Olomouc: Okresní kulturní středisko, 1991.
- Jelínková, Zdenka: *Královničky na Hané (jejich formy a tradování)*. In: Lidová kultura na Hané. Olomouc: Okresní úřad v Olomouci, 1993, s. 42 – 59.
- Jelínková, Zdenka: *Lidový tanec z Královopolských Vážan a Habrovan na Rousínovsku*. Vyškov: Městské kulturní středisko ve Vyškově, 2000.

- Jeřábek, Richard: *Lidové obyčeje z Moravy před půldruhým stoletím*. Národopisné aktuality 7, 1970, s. 41–50.
- Kopecká-Pospíšilová, Jaroslava: *Popis a výklad rodného nářečí, diplomová práce*. Část uložena v osobním archivu ing. Karla Lochmana.
- Langhammerová, Jiřina: *Lidové zvyky. Výroční obyčeje z Čech a Moravy*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004.
- Langhammerová, Jiřina: *Čtvero ročních období v lidové tradici*. Praha: Petrklíč, 2008.
- Lemaitrová, Nicole: *Slovník křesťanské kultury*. Praha: Garamond, 2002.
- Lokaj, Jaroslav: *Historie obce Vítovic. Volné zpracování z dostupných literárních pramenů a ústních informací pamětníků*. Rukopis. 1987.
- Lokaj, Jaroslav: *Historické události a zajímavosti obce Vítovic v datech 1365-1990. 625 výročí pravděpodobného vzniku*. Rukopis. 1990.
- Lokaj, Jaroslav: *Báje, pověsti, zvyky a lidové obyčeje z Vítovic*. Rukopis. 2004
- Ličman, Alois: *Vlastivěda moravská. II, Místopis: Slavkovský okres*. Brno: Garn, 2009.
- Ludvíková, Miroslava: *Kroj na Vyškovsku*. (K otázce východních hranic brněnského kroje.) Časopis Moravského muzea 52, 1967, s. 183-216.
- Ludvíková, Miroslava: *Lidový kroj na Hané*. In: Hýbl, František (red.): *Lidový oděv a tanec na Hané*. Přerov: Muzeum Komenského, 1998, s. 7-13.
- Melicherčík, Andrej (red.): *Československá vlastivěda díl III. Lidová kultura*. Praha: Orbis, 1968.
- Nádvorníková, Hana (ed.): *Svátky a významné dny v programu MŠ*. Praha: Nakladatelství Dr. Josef Raabe, 2007.
- Nekuda, Václav: *Vlastivěda moravská Vyškovsko*. Brno: Muzejní spolek v Brně, 1965.
- Plocek, Jiří: *Sušilovské zrcadlo. Nové cesty starých písní*. Brno 2005.
- Reich, Alois: *Z minulosti obce Kroužku*. Brno: vlastním nákladem, 2003.
- Reich, Alois: *Dodatek k minulosti obce Kroužku*. Brno: vlastním nákladem, 2004.
- Royt, Jan: *Slovník symbolů: kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii*. Praha: Mladá fronta, 1998.
- Rousínov. *Město na rozhraní Hané, Dražanské vrchoviny a moravského Slovácka*. Městský úřad Rousínov, 2003.
- Rulišek, Hynek: *Postavy, atributy, symboly. Slovník křesťanské ikonografie*. České Budějovice: Karmíšek, 2006.
- Scheufler, Václav: *Vynášení smrti. Kvantitativní vyhodnocení složek zvyku jako podklad ke stanovení etnicity, oblastních a dobových specifík a jako podklad ke kartografování*.

Národopisné aktuality 10, 1973, s. 189–195.

Skopová, Kamila: *Velikonoční svátky o století zpátky*. Praha: Akropolis, 2007.

Stibor, Otto: *Hier waren wir einst zu Hause*. Vídeň: Rohrer Verlag, 1957.

Šedý, Zdeněk: Výstava smrtná neděla v sokolovně v Kr. Vážanech, Rousínovský zpravodaj, duben 2008

Šottnerová, Dagmar: *Velikonoce*. Olomouc: Rubico, 2004.

Tomeš, J.: *Současná funkce lidových obyčejů a občanské obřady*. In: *Životní prostředí a tradice*. Brno: Blok, 1975, s. 156–162.

Toufar, Pavel: *Český rok na vsi a ve městě. Leden – srpen*. Třebíč: Akcent, 2004.

Toufar, Pavel: *Český rok na vsi a ve městě. Září – prosinec*. Třebíč: Akcent, 2004.

Václavík, Antonín: *Výroční obyčeje a lidové umění*. Luhačovice: Atelier IM, 2010.

Vavřínová, Valburga: *Malá encyklopedie Velikonoc*. Praha: Libri, 2006.

Večerková, Eva: *Výroční obyčeje a obyčeje spjaté se zemědělstvím*. In: Jančář, Josef a kol.: *Lidová kultura na Moravě. Vlastivěda moravská. Země a lid. Nová řada. Svazek 10. Strážnice – Brno: Národní ústav lidové kultury – Muzejní a vlastivědná společnost, 2000, str. 196 – 197.*

Večerková, Eva: *Kraslice na Moravě*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2003.

Velebná, Eva: *Lidové zvyky a obyčeje v křesťanském roce*. Úvaly u Prahy: Albra, 1996.

Vlasáková, Olga: *Velikonoční lidová zdobnost*. Brno: Doplněk, 2008.

Vondruška, Vlastimil: *Církevní rok a lidové obyčeje*. České Budějovice: DONA, 1991.

6.2 Prameny

6.2.1 Institucionální

SOkA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, Archiv obce Čechyně, Kronika obce Čechyně, 1924 – 1942, NAD č. 87, bez inv. č.

SOkA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, Archiv obce Čechyně, Školní kronika ZDŠ Čechyně, 1976 – 1979, NAD č. 89, bez inv. č.

SOkA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, Archiv města Rousínova, Kronika Rousínova 1876 – 1907, NAD č. 492, bez inv. č.

SOkA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, Archiv města Rousínova, Kronika obce Rousínov, 1908 – 1954, NAD č. 492, bez inv. č.

SOkA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, Archiv města Rousínova, Kronika národní

školy v Novém Rousínově, 1872 – 1928, NAD č. 496, bez inv. č.

SOkA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, MNV Královopolské Vážany, Kronika školní, 1920 - 1970, NAD č. 688, bez inv. č.

SOkA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, MNV Královopolské Vážany, Kronika obce Královopolské Vážany, 1925 – 1969, NAD č. 686, bez inv. č.

SOkA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, MNV Královopolské Vážany, Kronika obce Královopolské Vážany a Vítovice, 1970 – 1984, NAD č. 688, bez inv. č.

Kronika obecné školy Vážanské, založena 1883, opis uložený u Karla Lochmana.

SOkA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, Archiv obce Rousínovec, Kronika Rousínovec, 1928 – 1937, NAD č. 534, inv. č. 1.

SOkA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, Archiv obce Rousínovec, Kronika národní školy Starého Rousínova, 1880 – 1940, NAD č. 532, inv. č. 1.

SOkA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, MNV Kroužek, Kronika Kroužku, 1937 – 1975, NAD č. 272, bez inv. č.

SOkA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, MNV Kroužek, Kronika školní, 1891 – 1921, NAD č. 276, bez inv. č.

SOkA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, MNV Kroužek, Kronika školní, 1921 – 1939, NAD č. 277, bez inv. č.

SOkA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, Archiv obce Slavíkovice, Kronika Slavíkovice, 1924 – 1958, NAD č. 555, inv. č. 1.

SOkA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, Archiv obce Slavíkovice, Chronika školy slavíkovické, 1886 – 1917, NAD č. 557, bez inv. č.

SOkA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, Archiv obce Slavíkovice, Škola, 1917 – 1973, NAD č. 558, bez inv. č.

6.2.2 Soukromé

Dokumenty k výstavě Smrtná neděle v Královopolských Vážanech, vyprávění Žofie Pospíšilové.

Gedenkbuch der Gemeinde Tschechen, elektronická podoba přeložena Marií Frankovou a přepsána ing. Karlem Lochmanem. Rukopis.

Tomanová, Marie: Rukopis vzpomínek, přepis u Svatavy Brtníkové, Slavíkovice.

6.3 Respondenti

Marie Vymazalová, nar. roku 1936, Čechyně

Vojtěch Vymazal, nar. roku 1933, Čechyně

Antonín Tureček, nar. roku 1930, Čechyně

Marie Franková, nar. roku 1927, narozena v Čechyni, žije v Rousínově

Jindřiška Homolová, nar. roku 1926, Královopolské Vážany

Gábina Doležalová, nar. roku 1977, Královopolské Vážany

Sylva Pavlíková, nar. roku 1941, Rousínov, rodačka z Královopolských Vážan

Silva Pilátová (nar. 1945), Královopolské Vážany

Martina Šnyrchová, Královopolské Vážany

Helena Tesařová, roz. Šelbická, nar. roku 1975, Královopolské Vážany

Karolína Tomanová, nar. roku 1999, Královopolské Vážany

Františka Příbylová, Kroužek

Marie Piňosová, nar. roku 1941 Kroužek

Věra Homolová, nar. roku 1939, Rousínov, rodačka z Kroužku

Svatava Brtníková, nar. roku 1926, Slavíkovice

Ing. Karel Lochman, Rousínov

Jan Ondráček, nar. 1989, student, Rousínov

Oldřiška Terebienicová, nar. 1957, Rousínov

Anna Skřivánková, nar. roku 1925, Rousínovec

František Flosler, nar. roku 1925, Rousínovec

Svatava Brtníková, nar. roku 1926, Slavíkovice

Marie Čakovská, nar. roku 1926, Vítovice

Věra Čalkovská, nar. roku 1923, Vítovice

Jana Wágnerová, nar. roku 1947, Vítovice

Kateřina Flosslerová, nar. roku 1993, studentka, Vítovice

Denisa Vintrová, nar. roku 1997, studentka, Vítovice

6.4 Seznam obrázků

Obr. č. 1: Mapa zkoumané oblasti. Převzato z: mapy.cz, 2012.....	str. 10
Obr. č. 2: Lidový oděv z r. 1895, Vyškovský německý ostrůvek. Převzato z: Burian, Václav- Zastávková, Jaroslava: <i>Lidový oděv na Vyškovsku v druhé polovině 19. a první polovině 20. století</i> . Olomouc: Vlastivědný ústav, 1966, str. 12.....	str. 20
Obrázek č. 3: Lidový oděv, Královopolské Vážany. Neznámý autor, nedatováno. Převzato z: SOkA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, MNV Královopolské Vážany, Kronika obce Královopolské Vážany a Vítovice, 1970 – 1984, NAD č. 688, bez inv. č., str. 130.....	str. 24
Obr. č. 4: Rekonstrukce lidového oděvu, Královopolské Vážany. Foto autorka, 2011.....	str. 25
Obr. č. 5: Lidový oděv u dětí, Kroužek. Archiv Marie Piňosové, 50. léta 20. století.....	str. 29
Obr. č. 6: Lidový oděv z 20. století, Rousínov. Archiv obecního úřadu, 2007.....	str. 32
Obr. č. 7: Lidový oděv na konci 19. století, Rousínovec. Převzato z: SOkA Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, Archiv obce Rousínovec, Kronika národní školy Starého Rousínova, 1880 – 1940, NAD č. 532, inv. č. 1, s. 51.....	str. 34
Obr. č. 8: Staročeské hody, Slavíkovice, mlaty. Neznámý autor, 1922.....	str. 36
Obr. č. 9: Lidový oděv, Slavíkovice. Neznámý autor, začátek 20. století....	str. 38
Obr. č. 10: Marie Křížová v lidovém oděvu, Vítovice. Neznámý autor, 1922.....	str. 42
Obr. č. 11: Smrtná neděle, Čechyně. Archiv Marie Frankové, 30. léta 20. století.....	str. 61
Obr. č. 12: Smrtná neděle, Královopolské Vážany. Neznámý autor, 1945...	str. 63
Obr. č. 13: Smrtná neděle, Královopolské Vážany. Neznámý autor, 1960...	str. 64
Obr. č. 14: Smrtná neděle, Královopolské Vážany. Neznámý autor, 1984...	str. 67
Obr. č. 15: Smrtná neděle, Královopolské Vážany. Neznámý autor, 2004...	str. 72
Obr. č. 16: Smrtná neděle, Královopolské Vážany. Neznámý autor, 2008...	str. 72
Obr. č. 17: Smrtná neděle, Královopolské Vážany. Foto autorka, 2012.....	str. 74
Obr. č. 18: Vynášení smrtky, Mateřská škola Rousínov. Archiv Mateřské školy, 2012.....	str. 79

Obr. č. 19: Noty písně zpívané na Smrtnou neděli, Vítovice. Převzato z: Frolcová, Věra (red.): František Sušil (1804-1868), odkaz a inspirace. Město Rousínov – Etnologický ústav AV ČR Praha: Rousínov, 2004, str. 151.....	str. 83
Obr. č. 20: Smrtná neděle, Vítovice. Foto autorka, 2011.....	str. 85
Obr. č. 21: Velikonoční pondělí, Čechyně. Foto autorka, duben 2011.....	str. 86
Obr. č. 22: Velikonoční pondělí, Kroužek. Foto autorka, 2011.....	str. 88
Obr. č. 23: Koledování při odchodu z kostela, Rousínov. Foto autorka, 2012.....	str. 89
Obr. č. 24: Svěcení kočíček, Rousínovec. Foto autorka, 2011.....	str. 90
Obr. č. 25: Marie Masařová s kraslicemi, Rousínovec. Foto autorka, 2010 str.	92
Obr. č. 26: Velikonoční pondělí, Slavíkovice. Foto autorka, 2012.....	str. 95
Obr. č. 27: Velikonoční vajíčka, Vítovice. Foto autorka, 2011.....	str. 96
Obr. č. 28: Velikonoční pondělí, Slavíkovice. Foto autorka, 2012.....	str. 98